

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI HUKUKTA ANGAJMAN KURALLARI : TÜRKİYE’NİN
RUS SAVAŞ UÇAĞINI DÜŞÜRMESİ

TEZİ YAZAN
ağı GÜÇLÜTEN

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Sami DOĞRU
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Nedim Meriç (Akdeniz Üniversitesi)
Jüri Üyesi: Dr. Öğretim Üyesi Mustafa ŞİMŞEK

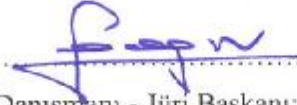
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / HAZİRAN 2018

ONAY

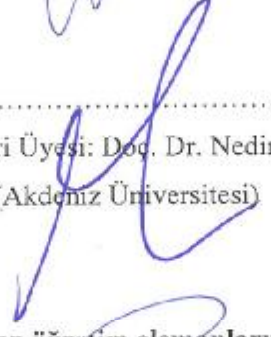
T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

20142028 numaralı öğrencimiz olan Çağrı GÜÇLÜTEN tarafından hazırlanan “Uluslararası Hukukta Angajman Kuralları: Türkiye’nin Rus Savaş Uçağını Düşürmesi” başlıklı bu tez çalışması jürilerimiz tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Kamu Hukuku Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Üniv. İçi/ - Tez Danışmanı - Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Sami DOĞRU

Üniv. İçi - Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ŞİMŞEK

Üniv. Dışı - Jüri Üyesi: Doç. Dr. Nedim MERİÇ
(Akdeniz Üniversitesi)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

Doç. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Bu çalışmayı, yol arkadaşım Sayın Gözde EKMEKÇİ'ye atfediyorum.

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

26/06/2018

Çağrı GÜÇLÜTEN

TEŞEKKÜR

Akademik yaşantımın temellerini atmak için çabaladığım bu zamanlarda, hiçbir fedakarlıktan kaçınmadan, her zaman bu tezi bitirebileceğim yönünde beni motive eden, güler yüzlü ve sabırlı yapısıyla bana bir akademisyenin nasıl olması gerektiğini öğreten ve bu çalışmanın tamamlanmasını sağlayan saygı değer hocam Sayın Dr. Öğretim Üyesi Sami DOĞRU'ya teşekkürlerimi sunuyorum. Bu çalışmanın şekil ve dizgi bakımından incelenmesinde yardımlarını esirgemeyen değerli çocukluk arkadaşım Seyfettin DAKIN'a şükranlarımı sunuyorum.

ÖZET

ULUSLARARASI HUKUKTA ANGAJMAN KURALLARI : TÜRKİYE’NİN RUS SAVAŞ UÇAĞINI DÜŞÜRMESİ

Çağrı GÜÇLÜTEN

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Sami DOĞRU

Haziran 2018, 104 sayfa

Uluslararası Hukukta, belirlenen notam belgelerinde ilan edilen angajman kurallarına göre; hava sahasının başka ülke platformlarıyla ihlal edilmesi durumunda angajman kurallarını ilan eden devlet, ihlali gerçekleştiren devleti “saldırgan” olarak addedip uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde müdahale etme yetkisine sahiptir. Bir örnek olarak; bir devletin hava sahasına izinsiz giriş yapan bir savaş uçağına, bir devletin ilan ettiği angajman kuralları çerçevesinde müdahale edilmesi meşru görülmektedir. Bu konudaki en somut örneklerden birisi, tez kapsamında irdelenecek olan Türk Hava Kuvvetleri’nin 24 Kasım 2015 tarihinde bir SU-24 Rus Savaş Uçağını angajman kuralları çerçevesinde düşürmesi olayıdır.

Bu tez içeriğinde; Angajman kuralları, Savaş Uçağı Düşürülmesinin Hukuki Boyutları, Kuvvet Kullanma, Kuvvet Kullanmanın İstisnaları, Meşru Müdafaa Hakkı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Rusya Federasyonu’na ait bir savaş uçağını düşürmesinin hukuki incelemesi ele alınacaktır. Bu tez kapsamında; Türkiye ve Rusya’nın Ortadoğu’da karşı karşıya gelmesi noktasından hareketle, 24 Kasım 2015 tarihinde Türkiye tarafından düşürülen SU-24 Rus savaş uçağı örnek teşkil etmek üzere, Angajman Kuralları çerçevesinde savaş uçağı düşürmenin hukuki olduğu, bir devletin hava sahasına izinsiz girilmesi durumunda, o devletin meşru müdafaa hakkının bulunduğu ve uçak düşürme dahil olmak üzere her türlü savunma durumuna geçebilmesinin mümkün olacağı çıkarımlarında bulunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Uluslararası Hukuk, Angajman Kuralları, Kuvvet Kullanma, Meşru Müdafaa

ABSTRACT

RULES OF ENGAGEMENT AT INTERNATIONAL LAW: TURKEY’S DOWN- ING A RUSSIAN WARPLANE

Çağrı GÜÇLÜTEN

Master Thesis, Department of Public Law:

Thesis Supervisor: Faculty Member Dr. Sami DOĞRU

June 2018, 104 pages

According to Rules of Engagement at the International Law notice documents, in a case of violation of aerial domain via another country’s platform, the state declaring the rules of engagement has the right to intervene in the platform via defining it as “assaulter” in the violated area.

As a sample, it is legal for a state to intervene in a warplane which enters into the state’s aerial space without permission within the framework of the rules of engagement declared by the estate.

One of the most concrete examples of this case is the shutting down of a Russian SU-24 warplane by Turkey on 24 November 2015 within rules of engagement. It is a well-known fact that this shutting case brought Turkish-Russian relations to a halt. Although the two pilots jumped out after shutting down, one of them was captured “dead”.

In the content of our dissertation, the rules of engagement, legal dimensions of shutting down a warplane, right of self-defense, use of force, exceptions of using of force and legality of Turkey’s downing a Russian warplane will be extensively investigated.

Keywords : International Law, Rules of Engagement, Use of Force, Self Defence

ÖNSÖZ

“Uluslararası Hukukta Angajman Kuralları : Türkiye’nin Rus Savaş Uçağını Düşürmesi” isimli çalışma, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı kapsamında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde öğrenci olduğum süre içerisinde derslerime giren ve bana hayatı öğrenmek ve hayatı kaliteli yaşamak noktasında dahi çok şey öğreten ve hukuk biliminin temellerini ve detaylarını bizimle paylaşan tüm hocalarıma da ayrıca teşekkür ederim. Hiçbir zafere çiçekli yollardan gidilmediği bilinci ile şimdiye kadar çeşitli çalışmaları yürüten, yan dal, lisans, yüksek lisans gibi zorlu ve bir o kadar da yol gösterici eğitim dönemlerinden geçen biri olarak, deneyimlediğim her şeyin aslında bana destek olan insanların katkısıyla gerçekleştiği inancını taşıyorum. Bu anlamda, beni doğduğum günden bu yana yalnız bırakmayan, yaşantımın en zorlu dönemlerinde desteğini bana hissettiren sevgili aileme şükranlarımı sunuyorum.

26/06/2018

Çağrı GÜÇLÜTEN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

KAPAK.....	i
ONAY.....	ii
İTHAF.....	iii
ETİK BEYANI.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
EKLER LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANGAJMAN KURALLARI VE ULUSLARARASI HUKUK

1.1. Angajman Kuralları Kavramı: Tarihsel Gelişimi, Tanımı ve Terim Sorunu.....	4
1.1.1. Tarihsel Gelişimi.....	4
1.1.2. Angajman Kuralları Kavramının Tanımı.....	10
1.1.3. Terim Sorunu.....	14
1.2. Angajman Kurallarının Amacı Kapsamı ve Temel Prensipleri.....	15
1.2.1. Amacı ve Özellikleri.....	15
1.2.1.1. Siyasi Amaçlar.....	16
1.2.1.2. Askeri Amaçlar.....	17
1.2.1.3. Yasal Amacı.....	18
1.2.2. Kapsamı.....	18
1.2.3. Temel Prensipleri.....	19
1.2.3.1. Angajman Kurallarının Bilinmesi ve Anlaşılması Sağlanmalıdır.....	20
1.2.3.2. Angajman Kurallarının Onaylanmış Olması Sınırlamasız Olarak Uygulanacağı Anlamına Gelmez.....	20

1.2.3.3. Angajman Kuralları Değişmez Kurallar Değildirler	20
1.2.3.4. Angajman Kurallarına Aykırı Davranışlar Yaptırımla Karşılaşabilir:	21
1.3. Angajman Kuralları İle İlgili Uluslararası Hukuk Kuralları.....	21
1.3.1. Genel Olarak	21
1.3.2. Kuvvet Kullanılması ve Silahlı Çatışmalar	25
1.3.3. Kuvvet Kullanma Yasağı.....	28
1.3.4. Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları	31
1.3.4.1. Meşru Müdafaa	32
1.3.4.2. Meşru Müdahale (BMGK Tarafından Yetkilendirme/BMGK Kararları Uyarınca Kuvvet Kullanma)	37
1.3.5. Meşru Müdafaa ve Angajman Kuralları Arasındaki İlişki	39

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN HAVA SAHASINDAKİ YETKİLERİ

2.1. Uluslararası Hukuk Kişisi Olarak Devletin Hava Sahasındaki Yetkileri	41
2.1.1. Devletin Tanımı	41
2.1.2. Devletin Hava Sahası.....	42
2.1.3. Devletin Hava Sahasındaki Yetkileri.....	44
2.1.3.1. Genel Olarak	44
2.1.3.2. Devletin Hava Sahasına Giren Uçakların Denetimi	45
2.1.3.2.1. Devletin Hava Sahasına Yabancı Uçakların İzinsiz Girişleri ve Yapılacak İşlemler	45
2.2. Türkiye'nin Hava Sahası ve Bu Saha Üzerindeki Yetkileri	52
2.2.1. Türkiye'nin Hava Sahası	52
2.2.2. Devletin Hava Sahasındaki Yetkileri ve İlgili Düzenlemeler.....	55
2.2.3. Türkiye'nin Angajman Kuralları	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUS SAVAŞ UÇAĞININ TÜRK SAVAŞ UÇAĞI TARAFINDAN DÜŞÜRÜLMESİ

3.1. Genel Olarak	60

3.1.1. Rus Savaş Uçağının Türk Savaş Uçağı Tarafından Düşürülmesi Olayında Türk Tezi	64
3.1.2. Rus Savaş Uçağının Türk Savaş Uçağı Tarafından Düşürülmesi Olayında Rus Tezi.....	66
3.1.3. Rus Savaş Uçağının Türk Savaş Uçağı Tarafından Düşürülmesi Olayında BM ve NATO Görüşü	70
3.1.4. Değerlendirme	72
SONUÇ	74
KAYNAKÇA.....	78
EKLER	84
ÖZGEÇMİŞ	89

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: BM Deniz Hukuku Sözleşmesi
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
çev.	: Çeviren
DEAŞ	: Devlet'ül Irak ve's Şam (Irak-Şam İslam Devleti)
e.t.	: Erişim Tarihi
HBUY	: Hudut Bölgeleri Uçuş Yönetmeliği
IHL	: International Institute of Humanitarian Law
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
MC	: Milletler Cemiyeti
md.	: Madde
NATO	: North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Paktı)
PYD	: Partiya Yekîtiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi)
ROE	: Rules of Engagement
SBD	: Sosyal Bilimler Dergisi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UN	: United Nations
YPG	: Yekineyen Parastina Gel (Halkçı Koruma Birlikleri)

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No:

Şekil 1: Angajman Kurallarının Kapsam ve İçeriği 19

EKLER LİSTESİ

Sayfa No:

EK 1: Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Paylaşılan Radar Görüntüsü.....	84
EK 2: Rusya Savunma Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Radar Görüntüsü	85
EK 3: Düşürülen Rus Savaş Uçağından Çıkarılan Ses Kayıt Cihazı (Karakutu)	86
EK 4: Örnek Angajman Kuralları Senaryosu	87
EK 5: Etik Kurulu Onay Belgesi	88

GİRİŞ

II. Dünya Savaşından sonra 1945 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması ile kurulan yeni dünya düzeninde, devletler arasındaki sorunların çözümünde savaşın, bu kapsamda kuvvet kullanmanın önüne geçmek için barışçıl çözüm yolları uygulanmaya çalışılmıştır. BM Antlaşması madde 2/4, devletlerin uluslararası ilişkilerinde, gerek bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerek BM amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir şekilde kuvvete başvurmalarını ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmalarını yasaklamıştır.¹ BM Antlaşmasının getirdiği bu düzenlemede amaç, şüphesiz uluslararası barışı kurmak ve barışı korumaktır. Savaşın devletler arasındaki sorunları çözmeyeceği, aksine bu sorunları tırmandıran bir yöntem olacağı günümüz uluslararası hukukunda BM Antlaşması ile hükme bağlanan sonuçlardan biridir.

BM Antlaşması, günümüzde artık örf ve adet hukuku kuralı haline gelen bu kuvvet kullanma yasağına iki istisna getirmiştir. Bunlardan biri, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde düzenlenen “*Meşru Müdafaa Hakkı*”, diğeri ise BM Antlaşması'nın 42. maddesinde düzenlenen “*BM Kararları Uyarınca Kuvvet Kullanma*”dır.

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasaklanmış olsa da uluslararası hukuka aykırı veya yukarıda belirtilen istisnalar çerçevesinde ortaya çıkan kuvvet kullanılması/silahlı çatışma durumlarında devletler kullanacakları kuvvetin büyüklüğü, zamanı ve yeri gibi ayrıntıları uluslararası hukuka da uygun bir şekilde önceden bir iç hukuk düzenlemesi olarak belirlerler. Angajman Kuralları adı verilen ve görevin başarıyla tamamlanmasına yardımcı olacak bu iç hukuk düzenlemesi, askeri makamların devleti yöneten siyasi makamın kontrolünde kuvvet kullanmasını da sağlamaktadır. Angajman Kuralları, yetkin askeri makamlar tarafından yayımlanan ve bir devletin silahlı kuvvetlerinin, devletin ülkesi üzerinde karşılaşacağı kuvvetler ile ne şekilde çatışma halinde olacağını ve çatışmayı nasıl sürdüreceğini belirleyen sınırlayıcı direktiflerdir.² Yani Angajman Kuralları, olası bir askeri harekâta ülkesi üzerinde tam ve mutlak egemenlik sahibi olan devletlerin, askeri unsurlarına politik direktifler vermesini sağlayan bir mekanizma olarak tanımlanabilir.

---

¹BM Antlaşması, md. 2/4. <<https://www.tbmm.gov.tr>> e.t.: 14/05/2017.

²İsmail Pamuk, “Angajman Kuralları: Tanımı, Kapsamı ve Uygulanmasına İlişkin Bir İnceleme, Rules Of Engagement : A Review of Its Definition, Scope and Practice”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, 2012, C. 32, S. 2, s. 110.

ABD'nin son dönemde Ortadoğu'da hayata geçirmeye çalıştığı Büyük Ortadoğu Planı kapsamında yaşanan Arap Baharı çerçevesinde 2011 yılında Suriye'de başlayan halk hareketleri ve iç çatışmalar bölgeyi yoğun bir güç mücadelesi sahasına dönüştürmüştür. Son on yılda bölgedeki bu gelişmelerden en çok etkilenen ülkelerden birisi kuşkusuz Türkiye olmuştur. Özellikle Suriye'de 2011'den bu yana meydana gelen gerek rejim kaynaklı gerekse terör kaynaklı şiddet olayları, sadece Suriye-Türkiye ikili ilişkilerini değil, aynı zamanda Türkiye'nin üçüncü ülkelerle olan ilişkilerini, kamu politikası alanının bir alt boyutu olan güvenlik politikalarının da gündem maddesi haline getirmiştir. Suriye ve Irak'ta ortaya çıkarak hızla bölgede etkin bir yerel güç haline gelen başta DEAŞ (*Dawlat al- İslamiyah*'al – *IraqwaBelaad al – Sham- Irak ve Şam İslam Devleti*) olmak üzere PYD (Partiya Yekîtiya Demokrat - Halk Koruma Birlikleri) ve YPG (Yekineyen Parestina Gel - Demokratik Birlik Partisi) gibi çeşitli terör örgütlerinin uyguladığı şiddete maruz kalan halkın göç dalgasının hız kazanması, Suriye'deki iç karışıklığa Türkiye'nin de dâhil olmasına neden olmuştur.³

Diğer taraftan, enerji kaynaklarının ve enerji dağıtım yollarının kontrolünü sağlamak amacıyla küresel güçlerin aralarında başlayan güç mücadelesi Suriye'deki iç karışıklığın boyutunu önemli ölçüde artırmıştır. Suriye ile yaklaşık 900 km'lik kara sınırına sahip Türkiye, sınır bölgesindeki savunma tedbirlerini artırmak ve Angajman Kurallarını değiştirmek durumunda kalmıştır. Alınan önlemlere rağmen rejim ve terörist örgütler tarafından Türkiye'nin askeri unsur ve ülke topraklarına yönelik fiili saldırıların meydana gelmesi, Türkiye'yi uluslararası hukukun kendisine verdiği yetki çerçevesinde karşılık vermeye yöneltmiştir. Bu olaylardan birisi de Suriye Devlet Başkanı *Beşar Al Esad*'ın daveti ile Suriye'de bulunan ve Doğu Akdeniz'in kontrolü açısından stratejik önem atfettiği Suriye'den çıkmak istemeyen Rusya Federasyonu'nu uçağı olan SU-24-Mtipi uçağın Türk savaş uçağı tarafından düşürülmesi olayıdır.

Çalışmanın ana amacı, Türkiye hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle Rus savaş uçağının Türk jetleri tarafından düşürülmesine ilişkin olayı, mevcut uluslararası hukuk kuralları ve uluslararası antlaşmalar çerçevesinde incelemektir. Bu çerçevede, çalışmanın birinci bölümünde Angajman Kurallarının tanımı, kapsamı ve temel prensipleri ile kuvvet kullanma yasağı ve kuvvet kullanmanın istisnaları incelenecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, incelemeye kavramsal çerçeve sunması bakımından

---

³M. Ezgi Erten, "Türkiye-Suriye Sınırı Hava Sahasında Türkiye'nin Uyguladığı Angajman Kuralları", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 12 , S. 1, Kayseri 2017, s. 91.<<http://dergipark.gov.tr/eruhfd/issue/35399/394492>> e.t.: 01/07/2017.

uluslararası hukuk çerçevesinde özellikle devletin yetkileri ve Türkiye'nin hava sahası üzerindeki yetkileri ile Rus savaş uçağının Türk savaş uçağı tarafından düşürülmesi olayı etraflıca incelenecektir. İncelemede, uçak düşürülmesi olayının hukuki boyutu değerlendirilmiştir. Bu nedenle, uçak düşürülmesi olayının ekonomik, siyasi ve sosyolojik sebep ve sonuçları kapsam dışı bırakılmıştır. Bu çalışmada, tümevarım yöntemi ile derinlemesine kaynak taraması tekniğı kullanılmıştır. Araştırma için gerekli veriler kitaplardan, bilimsel makalelerden, gazetelerden, yüksek lisans tezleri, doktora tezleri ve internet kaynaklarından elde edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANGAJMAN KURALLARI VE ULUSLARARASI HUKUK

1.1. Angajman Kuralları Kavramı: Tarihsel Gelişimi, Tanımı ve Terim Sorunu

1.1.1. Tarihsel Gelişimi

Angajman Kuralları kavramının tarihsel gelişiminde, iki önemli unsur etkili olmuştur. Bunlardan birincisi, II. Dünya Savaşı'nın ardından meydana gelen yeni dünya düzeninde kuvvet kullanmanın tamamen yasaklanmasıdır. Kuvvet kullanmanın yasaklanması, devletlerin, başka devletlere karşı askeri unsurlarını kendi politikaları doğrultusunda zorlayıcı bir güç olarak kullanmasının önüne geçmiştir. Diğer önemli unsur ise, önce Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin daha sonra da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin nükleer silahlara sahip olmasıdır.⁴ Devletlerin nükleer güce sahip olması, sivil kayıpların artmasına ve büyük acıların yaşanmasına sebep olacak tehlikeli bir silahtır. Toplu ölümlerin, katliamların ve önü alınamayacak maddi ve insani kayıpların yaşanmasına neden olacak bu gelişme, yalnızca bir devleti değil, bütün dünya ülkelerini yakından ilgilendiren bir olası tehlike haline gelmiştir.

Devletlerin kendi sınır güvenliklerini sağlamak istemelerinin askeri önlemler almaya ittiği gibi uluslararası yasal önlemler almaya da itmiştir. Angajman Kurallarının tarihsel gelişimi incelendiğinde, bu kuralların ortaya çıkışının hiç şüphesiz olası bir askeri hareketin sınırlarını belirleme, sınır güvenliğini sağlama veya insanlığa mal olacak tehlikelerin önüne geçme ihtiyacının olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, II. Dünya Savaşı'nın sonrasında meydana gelen Kore Savaşı sırasında askeri unsurların harekâtında yapılan sınırlamalar, fiil olarak Angajman Kurallarının temelini oluşturmaktadır. Bu savaşta amaç, Güney Kore tarafından düzenlenen harekâtın yalnızca Kuzey Kore'nin askeri birliklerini kapsayacak şekilde planlanmasıydı. Bu çerçevede, düzenlenecek harekâtın kabiliyeti, savaşın kimlerle ve hangi coğrafi sınırlar içerisinde yapılacağı belirlenmek istendi. Harekâtın Kuzey Kore'ye karşı yapılacağı belirlenmişti, ancak burada bir başka hedef SSCB ve Çin'i savaşın dışında tutmaktı.⁵ Yani, Angajman Kurallarının temelini oluşturan bu savaş, aşağıda izah

---

⁴ Pamuk, s. 110.

⁵ Seha L. Meray, "Uzayda Devletlerin Çalışmalarını Yönetecek Ülkelere İlişkin Andlaşma", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 1967, C. 2, S. 1, s. 33. <<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000054609>> e.t.: 12/02/2017.

edileceği gibi, savaşın kimler arasında olacağını, yapılacak müdahalenin sınırlarını ve müdahalenin hangi coğrafi sınırlar içerisinde gerçekleşeceğini ifade etmekteydi. Modern anlamda Angajman Kurallarının doğuşu olarak kabul edilen bu sınırlamalar, Kore Savaşı zamanında ABD Genelkurmayı'nın General MacArthur'a ilettiği talimatlara dayanmaktadır. Bu talimatlar, çatışma sırasında Çin hava sahasının ihlal edilmemesi ve Kuzey Kore'de bulunan Suiho Barajı'nın yıkılmamasını içermektedir. Verilen bu direktifler, harekâtın kime karşı yapılacağını ve nasıl ilerleyeceğini gösteren talimatlar olarak değerlendirilmektedir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Angajman Kuralları bir devletin silahlı unsurları ile yapacağı müdahalelerin çerçevesini belirler. Ancak, bir devletin başka bir devletin silahlı unsurlarına müdahalesi kuvvet kullanma yasağı kapsamındadır. BM Antlaşması'nın kuvvet kullanma yasağı ile ilgili sınırlamalarında, kuvvet kullanmakla ilgili yasağın mutlak olmadığını söylemek gerekir. İlgili sınırlama bir takım istisnaları içermektedir. Bu istisnalardan biri BM antlaşmasının 51. maddesinde düzenlenmiş meşru müdafaadır. Bahsi geçen madde şöyledir:⁶

*Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.*⁷

İlgili maddeye bakıldığında, meşru müdafa hakkının yalnızca silahlı bir saldırı olması halinde devreye girebileceği belirtilmiştir. Daha sonra silahlı saldırı kavramının içeriğinin net bir biçimde belirlenmemesinden kaynaklanan kavram kargaşası 14 Aralık 1974 tarihli ve 3314 sayılı BM Genel Kurulu kararı ile giderilmiş, silahlı saldırı kavramının içeriği netleştirilmiştir. Kararda saldırı eylemi ile ilintili olarak şu ifadelere yer verilmiştir: “Bir devletin bir başka devletin egemenliği, ülkesel bütünlüğü veya politik bağımsızlığına yönelik veya BM Şartı ile uyumlu olmayacak başka bir şekilde

---

⁶ Pamuk, s. 110.

⁷ **BM Antlaşması**, md. 51.

*silahlı kuvvet kullanılmasıdır.”*⁸ İlgili kararın 3. maddesinde ise saldırı niteliğinde olan bir takım örnek eylemlerden söz edilerek silahlı saldırı kavramının alt metni doldurulmaya çalışılmıştır.

Öte yandan BM Şartı madde 41 incelendiğinde, kuvvet kullanma yasağı ile ilintili olarak ikinci bir istisnai durum göze çarpmaktadır. BM Şartı madde 41’de BM Güvenlik Konseyi’nin silahlı saldırı durumlarında muhatap ülkeye uygulayacağı yaptırımlardan bahsedilmiş ve BM Şartı madde 42’de ise madde 41’de sözü edilen önlemlerin ve yaptırımların yetersiz kalması durumunda güç kullanımdan söz edilmiştir. Madde 42 şu şekildedir:

*Güvenlik Konseyi, 41. maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir.*⁹

Askeri harekât çerçevesinde komutanların kendi askerlerine getirdiği sınırlamalar Kore Savaşı ile sınırlı değildir. Ancak, bu savaşta gerilimin artmasına engel olmaya ve savaşın insani çıkarlara uygun yapılmasına yönelik sınırlamalar modern Angajman Kurallarının öncüsü olarak gösterilmesine yol açmıştır.

Bu savaşın dışında, 17 Haziran 1775’te *Bunker Hill*¹⁰ savaşı sırasında William Prescott’un, günümüzde şöhret kazanmış olan şu emri de modern Angajman Kurallarının tarihsel gelişimine ışık tutmaktadır: “*Biriniz dahi, onların gözünün akını görene değin ateş etmeyiniz*”.¹¹ William Prescott tarafından verilen bu emrin, müttefik kuvvetlerin karşı müdahale gelmeden bir savaş başlatma olasılığını ortadan kaldırması, harekâtın ne zaman başlayacağını belirlemesi ve getirdiği sınırlamalar nedeniyle, günümüzde Angajman Kuralları olarak yorumlanabilir.

⁸ Fatih Tosun, “Uluslararası Hukuk’ta “Kuvvet Kullanma ve Karışma” Kavramlarının Değişen Anlamı”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Ankara 2009, s. 96. <<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84536>> e.t.: 16/05/2017.

⁹ **BM Antlaşması**, md. 42.

¹⁰ Michael Tomasello, “For Human Eyes Only”, **New York Times**, e.t.:13.05.2017, s. 1. Bunker Hill Muharebesi sırasında, 17 Haziran 1775’de William Prescott’un askerlerine verdiği “Gözlerinin beyazını görünceye kadar hiçbiriniz ateş etmeyecek” emri karşı kuvvetlerin çarpışmaya gireceği şartları belirlediği için bugünkü manada angajman kuralı olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁰ M.Martins, “Rules of Engagement for Land Forces”: **A Matter. Military Law Review**, 1994, C. 25, S. 4, s. 146. <<http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a456629.pdf>> e.t.: 15/02/2018.

¹¹ Martins, s. 146.

ABD askeri literatüründe “angajman” sözcüğü, ABD Genelkurmay Başkanlığı’nca ABD donanması ve hava kuvvetleri için yayımlanan “*Önleme ve Angajman Talimatları (Intercept And Engagement Instructions)*” başlığı ile ortaya çıkmış ve silahlı kuvvetler mensuplarınca “*Angajman Kuralları*” olarak adlandırılmıştır.¹²

“Angajman Kuralları” kavramının ABD’nin literatürüne girmesi, uluslararası alandaki etkisi nedeniyle BM (United Nations-UN)¹³ ve Kuzey Atlantik Paktı (*North Atlantic Treaty Organisation - NATO*) doktrinine ve dolayısıyla uluslararası hukuka girmesine neden olmuştur. NATO Angajman Kuralları, NATO Resmi Elkitabı (*NATO Legal Deskbook*)’nda yer alan açıklamaya göre, “*müşterek hareket esnasında hareketin sınırını belirleyen ve harekate yön veren direktifler*”¹⁴ olarak yer almaktadır.¹⁵ Tasnif dışı belge niteliğinde yayınlanan ve güncelleme çalışmaları 1999 yılında başlatılan NATO Angajman Kuralları, güncel sürümüne 2003 yılında kavuşmuştur.

BM Angajman Kuralları ise, BM Barış Koruma Harekâtları (United Nations Peacekeeping Operations) Elkitabı’nda yer almış ve şu şekilde tanımlanmıştır: “*Çeşitli durumlarda kullanılabilecek kuvvet düzeylerini belirleyen, her bir kuvvet seviyesinin nasıl kullanılması gerektiği konusunda direktifler veren ve komutanlar tarafından alınması gereken yetkililerdir.*”¹⁶ Angajman Kuralları kavramı, önce ABD literatürüne ve sonrasında NATO ve BM’nin literatürüne girmesi ile uluslararası hukukta da yerini almıştır.

Angajman Kurallarının Türk literatürüne girişi konusunda Osmanlı Devleti’ndeki havacılık faaliyetlerini incelemek faydalı olacaktır. Osmanlı Devleti’nde havacılık kurallarının belirlenmesinin, balonların icadından sonra, balonların bir gözlem aracı olarak kullanılmaya başlanması ile birlikte Osmanlı’nın yaşadığı deneyimlere kadar uzandığı bilinmektedir.¹⁷ Osmanlı Devleti ile İtalya arasında 1911-1912 yılları arasında cereyan eden Trablusgarp Savaşı’nda, dünyada ilk kez havadan bombardıman eylemi gerçekleştiğinde, Osmanlı Devleti’ne kilolarca bomba ile saldırılmış ve bunun

---

¹²Pamuk, s. 211.

¹³ Bundan sonra BM şeklinde anılacaktır.

¹⁴ NATO Legal Deskbook, s. 255.

¹⁵ MC 362/1 NATO Rules of Engagement, yayının taşıdığı gizlilik derecesi nedeniyle doğrudan atıf yapılmayacaktır. MC, NATO’nun en üst yayın organı olan Military Committee’yi temsil etmektedir.

¹⁶ United Nations Peacekeeping Operations Principles and Guidelines (Birleşmiş Milletler Barış Koruma Harekâtları Prensipleri), s. 35.

¹⁷ Mustafa Selçuk, “Birinci Dünya Savaşında İtilaf Devletlerinin İstanbul’a Yönelik Hava Taarruzları”, **Marmara TAD**, 2014, C. 1, S. 2, İstanbul 2015, s. 104. e.t: 15/02/2018. < <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/108927> >

yanı sıra, havadan propaganda kâğıtları atılarak bir anlamda psikolojik savaş da yürütülmüştür.¹⁸

Savaşların, vazgeçilmezunsuru haline gelen hava araçları, bu savaşın ardından sınır güvenliğinin sağlanmasını, kara sınırlarının yanı sıra hava sınırlarının da belirlenmesini, hava saldırılarında yasal yollara başvurmak suretiyle evrensel bir hukukun oluşturulmasını ve meşruiyet hakkının sağlanmasını vazgeçilmez kılmıştır. Bu durumda, devletin egemenlik sınırının havada da belirlenmesinin gereğini açıkça ortaya çıkarmıştır.

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'na katılmadan önce 6 Haziran 1914'te "*Hava Sahalarına Ait Yasak Bölgeler Nizamnamesi*" ni hazırlamıştır.¹⁹ Adı geçen bu nizamname ile birlikte, yabancı hava araçları ve balonlar hususlarında uyulması zaruri olan kurallar belirlenmiştir. Hazırlanan nizamname kapsamında, yabancı uçak ve balonlar ile ilgili uyulması gereken bir takım kurallar *Takvim-i Vekayi Gazetesi*²⁰'nde açıklanmıştır. Bu açıklamalarda, Osmanlı hava sahasında uçuş yapmak isteyen bir kişinin önceden dilekçe yazarak izin alması gerektiği bildirilmiştir.²¹ "*Hava Sahalarına Ait Yasak Bölgeler Nizamnamesi*" ne göre Hariciye Nezareti tarafından incelenen belge başvurana yasak olan ve olmayan yerlerin bilgisiyle birlikte izin verilecektir. Bu durum yalnızca seferberlik hallerinde değişmiş ve seferberlik hallerinde Osmanlı hava sahası uçuşa kapatılmıştır. Bu anlamda, Osmanlı hava sahasının sınırları bir anlamda belirlenmiş olup, günümüzdeki haliyle, devletin sınır bakımından "angajman" çizgileri çizilmiştir. Bu bakımdan, anılan kurallar, Osmanlı'daki ilk Angajman Kuralları olarak nitelendirilebilir.

İtalyanların I. Dünya Savaşı'nda Ege Adaları'nı işgali sırasında, Osmanlı'nın stratejik bölgelerinden Türk Boğazları bombalanma tehlikesi ile yüzleşmek zorunda kalmıştır.²² Osmanlı Devleti'nin 27 Ekim 1914 tarihinde Çanakkale Boğazı'ndan bütün gemi geçişlerini yasaklaması, o dönemde ihracat ve ithalat trafiğinin büyük çoğunluğunu Türk Boğazları üzerinden gerçekleştiren Rusya'yı harekete geçirmiştir. Bu

---

¹⁸Abdurrahman Bozkurt, "Türk Hava Sahasının Belirlenmesi", **Trakya Üniversitesi SBD**, Edirne 2013, C. 15, S. 1, s. 254. [file:///C:/Users/W7/Downloads/SBD-D43ECFF7%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/W7/Downloads/SBD-D43ECFF7%20(2).pdf) e.t.: 15/02/2018.

¹⁹Selçuk, s. 105.

²⁰İstanbul'da önceleri haftalık, daha sonra düzensiz aralıklarla yayımlanan ilk Türkçe resmi gazetedir. Umur-u dâhiliye, umur-u hariciye, mevad-ı askeriye, funun, tevcihat-ı ilmiye, ticaret ve es'ar olarak altı bölümden oluşan gazete Fransızca, Arapça, Rumca ve Ermenice dillerine çevriliyordu. Halkı eğitmek ve devlet kararlarını duyurmak amacıyla çıkarılmıştır (1 Kasım 1831 - 4 Kasım 1922). *Takvim-i Vekayi*, <<http://www.osmanli700.gen.tr/olaylar/olay1.html>> e.t.: 27/05/2018.

²¹Selçuk, s. 104.

²²Bozkurt, s. 254.

gelişmenin ardından İtilaf Devletleri²³’ne ait hava taşıtları Osmanlı hava sahasını ihlal ederek, başta İstanbul ve Boğazlar Bölgesi olmak üzere stratejik önemi olan mevkiileri hava saldırıları düzenleyeceklerdi. Bunun yanı sıra, İtilaf Devletleri uçakları keşif uçuşları yaptıkları Osmanlı topraklarına beyanname atacaklardı. Karşı karşıya kalınan bu tehditler, Osmanlı Devleti’ni havacılık alanında araştırmalar yapmasına ve bu alanda güvenliğin sağlanması zorunluluğunu göz ardı etmemesi gerektiği gerçeğini fark etmesine neden olmuştur.

11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması’nın ardından, İtilaf Devletleri ve Türkiye’nin konuşlandığı bölgeler esas alınmak üzere bir hat çizilmesine karar verilmiştir. Ancak, İtilaf Devletleri çizilen bu sınırın kara hududunu kapsadığını, hava sahasını ilgilendiren bir hususun olmadığını iddia etmiştir. Hava savunma sistemleri bakımından yeteri kadar gelişmiş teknolojiye sahip olmayan Osmanlı Devleti, tedbir almak için düşman uçaklarının taarruz esnasında fenerlerin ve her türlü aydınlatma aracının söndürülmesine karar verdi. Yalnızca bu örneğe bakılarak bile Osmanlı kuvvetlerinin hava saldırıları karşısında ne kadar çaresiz kaldığı anlaşıyordu. Mondros Ateşkes Antlaşması²⁴’nın ardından halk tarafından desteklenen Milli Mücadele Hareketi’nin gücünü artırması üzerine bir araya gelen İtilaf Devletleri İstanbul Yüksek Komiserleri, 31 Temmuz 1921 tarihinde Osmanlı hava sahası hakkında bir bildiri yayınladı.²⁵ Buna göre, öncelikle İtilaf Devletleri’nin işgali altında bulunan İstanbul, Çanakkale ve Trakya’da hava taşıtlarının inebilecekleri bölgeler tespit edilecekti. Fransa, İngiltere ve İtalya ait olmayan uçak, helikopter, balon gibi hava taşıtları işgal kuvvetlerinin izni olmadan uçamayacak veya yere inemeyeceklerdi. Bu örnek olay, Osmanlı Devleti’nin hava sahasındaki sınırlamaların ve Angajman Kurallarının anlaşılması konusunda önem arz etmektedir.

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması kapsamında, 13. maddesinin ikinci bendi gereğince Yunan savaş uçakları ve öteki hava araçlarının Anadolu kıyısındaki topraklar üzerinde uçuşu yasaklanmıştır.²⁶

²³ **İtilaf Devletleri** Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin bulunduğu İttifak bloğunun karşı safhasındaki bloktu. Savaş başlangıcında İtilaf yani Anlaşma bloğu kemik devletleri İngiltere, Fransa, Rusya iken, İttifak (Bağlaşma) bloğununkiler Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya idi. <<http://www.tarihin.com/1dunya-savasi/482-ittifak-ve-tilaf-devletleri.html>> e.t.: 18/02/2018.

²⁴ **Mondros Mütarekesi** veya **Mondros Bırakışması** (İng: Armistice of Moudros), Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan ateşkes belgesidir. Osmanlı Devleti adına **Bahriye Nazırı Rauf Bey**, Büyük Britanya adına **Amiral Arthur Gough – Calthorpe** tarafından Limni adasının Mondros Limanı’nda demirli Agamemnon zırhlısında 30 Ekim 1918 akşamı imzalanmıştır. <<http://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/7-Mondros.pdf>> e.t.: 16/05/2017.

²⁵ Bozkurt, s. 14.

²⁶ Lozan Antlaşması, <http://sam.baskent.edu.tr/belge/Lozan_TR.pdf> e.t.: 30/05/2018.

1.1.2. Angajman Kuralları Kavramının Tanımı

Angajman Kuralları, gerek savaş döneminde alınacak önlemler, gerekse barış sürecinde uygulanacak yöntemler noktasında bir devletin ülkesini dışarıdan gelen saldırılara karşı korumasını sağlayacak uluslararası hukuka uygun uygulamalar olarak tanımlanabilir. Angajman Kurallarını ve sonuçlarını tartışmadan önce, bu kuralların nerede, hangi gereksinimler sonucunda ve ne zaman ortaya çıktığını incelemek bu hususun temelini oluşturmaktadır.

Angajman Kuralları ile ilgili araştırmalar incelendiğinde, yukarıda da belirtildiği gibi Angajman Kurallarının 1950-1953 tarihleri arasında meydana gelen Kore Savaşı'nda ABD Genelkurmayı'nın General Mac Arthur'a verdiği talimatlarda içerik olarak yer aldığı görülmektedir. Bilindiği üzere, bu talimatların içeriğinde, Çin Halk Cumhuriyeti'nin sınırlarının ihlal edilmemesi ve Suiho Barajı'nın yıkılmaması gibi, Angajman Kurallarını yakından ilgilendirebilecek bilgilerin yer aldığı bilinmektedir.²⁷

Angajman Kurallarını tanımlarken, çalışmada ifade edildiği gibi²⁸, bu kavramın ortaya çıktığı ilk ülke olan ABD literatürünü incelemek faydalı olacaktır. Bu bakımdan, ilk kez 1959 yılında “Askeri ve Ortak Terimler Sözlüğü (*Dictionary of Military and Associated Terms*)”nde yer alan tanım şu şekildedir:

*Yetkin askeri makamlar tarafından yayımlanan ve Birleşik Devletler silahlı kuvvetlerinin, devletin ülkesi üzerinde karşılaşacağı kuvvetler ile ne şekilde çatışma halinde olacağını ve çatışmayı sürdüreceğini belirli şartlar ile sınırlayacak direktiflerdir.*²⁹

Angajman Kuralları, bir devletin ülkesine yönelmiş bir saldırı ya da saldırı tehdidine karşı, hangi araçlarla ve nasıl karşı koyacağını belirleyen kurallardır. Elbette bu saldırıya karşı alınacak tedbirlere ilişkin bu kurallar, her halükarda BM Antlaşmasının 51. maddesinde belirlenen “meşru müdafaa” hakkı ile uyumlu belirlenmelidir. Pamuk'a göre, çalışmanın ilerleyen kısmında da anlatılacağı gibi, meşru müdafaa hali söz konusu iken Angajman Kuralları askıya alınır ve bu doğrultuda ihtiyaç duyulankararlar yetkili mercilerce alınır.³⁰ Ancak, Angajman Kuralları bir taraftan

²⁷Cengiz Çandar, “Yeni 'angajman kuralları'; yani 'artan savaş ihtimali’”, Radikal, 2016, <<http://www.radikal.com.tr/yazarlar/cengiz-candar/yeni-angajman-kurallari-yani-artan-savas-ihimali-1092350/>> e.t.: 20.02.2018, s. 1.

²⁸Yukarıda bk. s. 14.

²⁹**Askerî ve Ortak Terimler Sözlüğü** (Dictionary of Military and Associated Terms), **Military Studies Press**, ABD, 2010, s. 205. <<http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf>> e.t. : 24/02/2018.

³⁰Pamuk, s. 46.

kuvvet kullanma yasağını içerirken diğer taraftan da ülkelerin meşru müdafaa hakkını zedelemeyecek şekilde belirlenmektedir. Bu konu, “Meşru Müdafaa İle Angajman Kuralları Arasındaki İlişki” başlığı altında incelenecektir.

Angajman Kuralları esasen uluslararası hukukta, devletin ülkesinin güvenliği için geliştirdiği tedbirler konusunda tanımlanan ve her ulusu ilgilendiren kurallar bütünüdür. Bununla beraber belirtmek gerekir ki, her devlet kendi ulusal hukuku çerçevesinde Angajman Kurallarını belirlemekte serbesttir. Devletler kendi egemenlik alanlarının başka devletler ya da devlet dışı aktörler tarafından ihlâledilmesi durumunda kendi belirledikleri Angajman Kuralları çerçevesinde müdahale etme hakkına sahiptirler.³¹ Devletler Angajman Kurallarını, yetkili organları tarafından yasalaştırır. Bu yasaları icra etme görevi ise bir diğer erk olan yürütmenin yani hükümetin görev alanındadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, Angajman Kuralları uluslararası hukuka aykırı olamazlar. Bilindiği gibi, BM Antlaşması'nın 2. maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca meşru müdafaa ve BMGK kararları ile kuvvet kullanma dışında kuvvet kullanmak yasaktır. Devletler hem kendilerinin çıkardıkları ulusal mevzuata hem de uluslararası hukuka aykırı bir şekilde kuvvet kullanamazlar. Aksi durumda bir ihlâl söz konusu olacaktır.³² Bu kurallar, doğrudan askeri harekâtların sınırlandırılması ve hukuka uygun olmasını ilgilendirdiğinden, Angajman Kurallarının uygulanma aşamasını emir-komuta zinciri içinde yürütülmesi gerekmektedir, aksi durumda keyfi yetki kullanımı hukuk ihlaline neden olacaktır. Bu çerçevede Angajman Kurallarının askerî seviyedeki hiyerarşisi en üstten en alta doğru aşağıdaki gibidir:

- Genelkurmay Başkanı (Joint Chiefs of Staff)
- Muharip Komutanı (Combatant Command)
- Müşterek Görev Kuvvetleri (Joint Task Force)
- Tümen Komutanı (Division Commander)
- Tugay Komutanı (Brigade Commander)
- Tabur Komutanı (Battalion Commander)
- Bölük Komutanı (Company Commander)
- Takım Komutanı (Platoon Leader)
- Manga Komutanı (Squad Leader)³³

---

³¹Pamuk, s. 46.

³²Pamuk, s. 47.

³³Martins, s.22.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, yukarıdan aşağıya doğru bir hiyerarşik yapı içinde iletilecek kuralların uygulanmasının, tek bir kişinin ağzından çıkacak sözlerle değil, gerek siyasî, gerek askerî anlamda bir hiyerarşiye bağlı olması, dolayısı ile bu düzlemde emirlerin etki ve uygulanış açısından net ve anlaşılır olması gerekir.

Angajman Kuralları kavramı uluslararası harekâtlarda, özellikle de barışın desteklenmesi veya barışın korunması amacıyla düzenlenen harekâtlarda önem arz etmektedir. Bu bakış açısıyla, Sanremo Uluslararası İnsancıl Hukuk Enstitüsü³⁴, konuyla ilgili yaptığı çalışmalar sonunda Sanremo Angajman Kuralları Elkitabı (*Sanremo Handbook*)’nı yayınlamıştır. Sanremo Elkitabı’nda, birçok ülke ve uluslararası örgüt uygulamaları incelenmiştir. Araştırmaya katılanların farklı ülkelerden olması ve dolayısıyla farklı askeri doktrinleri temsil etmesi araştırmanın güvenilirlik düzeyini artırmış ve Angajman Kuralları ile ilintili olarak literatürde önemli bir yer edinmiştir. Anılan Elkitabı, Angajman Kurallarının tanımında kullanılacak güvenilir kaynaklardan biridir.

Sanremo Elkitabında, Angajman Kuralları “yetkili merciiler tarafından yayımlanan ve amaçlarını gerçekleştirmek için askeri gücün kullanılabileceği durumların ve sınırlamaların net bir şekilde belirlenmesinde yardımcı olan bir enstrüman” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlar ufak değişiklikler dışında birbirine benzerlik göstermektedir.

Angajman Kuralları ile ilgili Sanremo Elkitabında yer alan tanımlar, Angajman Kurallarının kavramsal çerçevesini uluslararası düzeyde ifade etmektedir. Sanremo Elkitabında “angajman” ile ilgili yer alan tanımlara bakıldığında, Angajman Kurallarının anlaşılmasına önemli katkılar sunduğu görülmektedir. Ortak tanımlara bakılarak “Angajman Kuralları”nın ayırıcı özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- *Angajman Kuralları, devletin askeri unsurunun harekâtının sınırını belirler.*
- *Angajman Kuralları yetkili merciiler tarafınca onaylanır ve yayınlanır.*
- *Angajman Kuralları, silâhlı unsurlara yönelik emir veya direktiflerdir.*³⁵
- *Angajman Kuralları meşru müdafaa hakkının kullanımına sınırlama getirmezler.*

³⁴Uluslararası İnsancıl Hukuk Enstitüsü (IIHL), 1970 yılında İtalya’nın Sanremo kentinde kurulmuş bağımsız, kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. Enstitünün misyonu, Uluslararası İnsancıl Hukuk, İnsan Hakları, Uluslararası Ceza Hukuku, Mülteci Hukuku ve ilgili konuların anlaşılmasını ve uygulanmasını teşvik etmektir. <http://osce-network.net/members/institutions/iihl/> e.t:29/05/2018.

³⁵United States Marine Corps The Basic School Training Command, **Rules of Engagement**, ABD 2016, C. 474, S. 4, s. 13. <<http://www.trngcmd.marines.mil/Portals/207/Docs2016.pdf>> e.t.: 23/02/2018.

Yukarıda ifade edilen özellikler, Angajman Kurallarının en genel özellikleri olduğundan, Elkitabının daha yakından incelenmesi faydalı olacaktır. Sanremo Elkitabı, Angajman Kurallarının uluslararası harekâtlarda, *barışı kurma*³⁶ ve *barışı koruma*³⁷ harekâtlarında ve bu anlamda askeri gücün kullanılabileceği durumların belirlenmesinde yol gösterici olacağı düşünülen bir rehber olarak tanımlanabilir.³⁸

Angajman Kurallarının BM tanımı, Sanremo Elkitabı'ndan farklı olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'ne yetki veren direktifler olarak belirlenmiştir. Bu tanım, BMGK tarafından şu şekilde tanımlanmıştır:

*BM Karargâhı tarafınca askeri unsurlar için belirlenen, bu unsurların bireylerine BMGK'nin verdiği görevin yerine getirilmesi ve başarılması konusunda silahlı ya da silahsız kuvvete başvurma durumu ortaya çıktığında kullanılmak üzere özel yetki veren teknik direktiflerdir.*³⁹

Sanremo Elkitabı, devletlerin kendilerini bir saldırı karşısında veya bir savaş tehlikesi karşısında bulmaları halinde kendi güvenliklerini sağlamaları ve muhtemel saldırıları engellemeleri için saldırgan amaçlı olmayan tedbirler alabileceklerini ve askeri stratejilerini bu yönde değiştirebileceklerini öngörmüştür.⁴⁰ BM tanımı kapsamında ise, bir devletin iç meselelerinin çözümüne ilişkin BM Antlaşması'nın ikinci maddesinin yedinci bendine göre, "*Birleşmiş Milletlere herhangi bir devletin kendi yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi üyeleri de bu türden konuları bir çözüme bağlamaya zorlayamaz*".⁴¹ Yani, Sanremo Elkitabı ve BM tanımlarına bakıldığında, Angajman Kurallarının belirlenmesinin devletin tam ve mutlak egemenliğinde olduğu ve devletlerin yetkili mercilerinin takdirine bırakıldığı anlaşılmaktadır.

³⁶ Birleşmiş Milletler için **barışı kurma**, ülkelerin ve bölgelerin savaş halinden barış haline geçişlerini destekleyecek ve güçlendirecek eylemler ve programları kapsayan çabaları ifade eder. Barışın inşası süreci normalde daha önce savaş halinde olan tarafların barış anlaşması imzalamasıyla ve Birleşmiş Milletler'in uygulamayı kolaylaştırmak için üstlendiği rolle başlar. Bu, zorlukların üstesinden gelmek için silahlara sarılmak yerine karşılıklı müzakerelere başvurulmasını temin etmek için BM'nin sürekli bir diplomatik rol üstlenmesini de içerir. **Birleşmiş Milletler**, <<http://www.unicankara.org.tr/today/2.html>> e.t.: 27/05/2017.

³⁷ **Barışı koruma** operasyonlarının amacı ateşkes ve sınır çizgilerine saygı gösterilmesini ve birlikleri geri çekme anlaşmalarının yapılmasını sağlamaktır. Son birkaç yıl içinde operasyonların alanı seçimlere nezaret edilmesi, insani yardımın gönderilmesi ve ulusal uzlaşma sürecinde yardımcı olunmasını kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

³⁸ Alan Cole ve diğerleri, **Rules of Engagement Handbook, Sanremo**, ABD 2009, s. 8. <<http://www.ihl.org/wp-content/uploads/2017/11/ROE-HANDBOOK-ENGLISH.pdf>> e.t.: 21/02/2018.

³⁹ Policy Paper on Authority, Command and Control in United Nations Peacekeeping Operations. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Kaynak Merkezi, <www.peacekeepingbestpractices.unlb.org> e.t.: 27/05/2018.

⁴⁰ **Rules of Engagement Handbook**, s. 8.

⁴¹ **BM Antlaşması**, md. 7/2.

Devletlerin iç hukukunda mutlak egemen olmasının yanı sıra, Angajman Kurallarının nasıl uygulanacağı, NATO kaynaklarında ifade edilmiştir. NATO yayınlarında Angajman Kuralları, askeri unsurlara, kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidi durumlarında müdahalenin usulünü ve derecesini belirleyen direktifler olarak tanımlanmaktadır.⁴²

Daha önce belirtildiği üzere “angajman” kavramının ABD’de kullanılması ile yavaş yavaş literatüre girmeye başlamış daha sonra NATO ve BM’de kullanılması ile kavramın içeriği ve kapsamı netlik kazanmıştır. Sanremo Uluslararası İnsancıl Hukuk Enstitüsü’nün konuyla ilgili çalışmaları sonucunda yayınlanan Sanremo Elkitabı ile Angajman Kurallarının uluslararası platformda içeriği pekiştirilmiştir. Sanremo Elkitabı için “angajman” kavramı ve Angajman Kurallarının tarihsel gelişiminde önemli bir rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

1.1.3. Terim Sorunu

Genel olarak, Türkçeye başka dillerden geçmiş ve Türkçe ’de benimsenmiş olan “*ödünç sözcükler (loan words)*” günlük konuşma dilinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu ifadeler, kimi zaman terimsel anlamlara dönüşmüş, kimi zaman birebir çeviri yöntemleriyle(*one to one translation*)Türkçe ’de kendine yer bulmayı başaramamıştır. Bu bağlamda, Türkçeye Fransızcadan ödünç alınmış sözcüklerden biri “angajman” sözcüğüdür.

“Angajman” sözcüğü, Fransızcadan Türkçeye geçen bir kavram olmakla birlikte, Türkçe sözlükler incelendiğinde, bu sözcüğe ilişkin açık bir tanımın yapılmadığı görülmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK)’nın *Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*’nde, Fransızcadan Türkçeye geçmiş olan bu sözcük “bağlılık” olarak ifade edilmiştir.⁴³ Türkçede “bağlılık” olarak ifade edilen bu sözcük, bu anlamı ile kullanıldığında Angajman Kurallarını tanımlarken yetersiz kalmaktadır. Çünkü, Angajman Kuralları (*Rules of Engagement*), terminolojik olarak askeri bir tanımlama gerektirir ve bağlılık anlamı bu bakımdan angajmanı tanımlamaz. İngilizcede “*engagement*”sözcüğü, farklı anlamlarda kullanılır. Ancak, çalışmayı ilgilendiren tanımı “ordular arasındaki çatışma” şeklindedir.⁴⁴ Bu nedenle, birbirine karşı olan iki gücün her türlü silahlı kuvvet kullanma dâhil olmak üzere birbirine saldırısını ya da saldırı ihtimalini içeren bir tanım

⁴² NATO Legal Deskbook, s.254.

⁴³ Türk Dil Kurumu, <www.tdkterim.gov.tr> e.t.: 20/05/2018.

⁴⁴ Longman Dictionary of Contemporary English, 6. Baskı, ABD 2017, Pearson yayınları, s. 518.

olarak yorumlanabilir. Angajman Kuralları terimini Türkçeye uyarlamak oldukça güçtür. İngilizce karşılığında hareketle Angajman Kurallarının anlatıldığı bir durumda iki karşıt silahlı kuvvetin birbirine karşı ölümcül güç dâhil olmak üzere kuvvet kullanma halinin veya kuvvet kullanma ihtimalinin söz konusu olduğunun anlaşılması gerekmektedir. Eski Türkçede kullanılan “müsademe” sözcüğü, “angajman” sözcüğünü kısmen karşılamaktadır. Çünkü eski Türkçede bu sözcük iki silahlı grup arasındaki kısa çatışma veya çarpışma anlamına gelmektedir. Bu tanımın dışında Angajman Kuralları yerine angajman sözcüğünün İngilizce sözlükteki karşılığında “ordular arasındaki çatışma” anlamından yola çıkıldığında ise, silahlı çatışma hukuku kavramı karşımıza çıkmaktadır. Ancak, Angajman Kuralları yalnızca silahlı çatışma durumunun varlığında olası bir silahlı çatışmanın önlenmesi amacıyla da oluşturulan kurallardır. Bu nedenle, böyle bir yorumlama Angajman Kurallarını anlaşılır kılmamaktadır.

1.2. Angajman Kurallarının Amacı Kapsamı ve Temel Prensipleri

1.2.1. Amacı ve Özellikleri

Genel olarak Angajman Kurallarının amacı, müdahale ve savunma eylemleriyle ilgili ikilikleri ortadan kaldırmak ve ülkelerin müdafaa haklarının kuvvet kullanma yasağı kurallarına uygun bir şekilde icra edilmesidir. Bu durumda, “Angajman Kuralları” yalnızca silâhlı kuvvetlerin kitlesel eylemlerini değil, aynı zamanda bireylerin bir saldırı durumu karşısında yapması gerekenleri de düzenleyen bir kurallar bütünüdür. Bir askerî personelin saldırı anında hangi silâh ya da araç ile saldırıda bulunacağını düzenleyen bu kurallar, meşru müdafaa hakkı ve kuvvet kullanma yasağı istisnalarının ilkeleri göz önüne alındığında, ülkesi işgal edilen bir devletin müdahale sınırını belirler. Bu kapsamda Angajman Kuralları, bir devletin askerî harekâtının sınırlarının hukuksal çizgilerle belirlenmesi şeklinde okunabilir. Bir başka deyişle, ülkesi işgal edilmiş bir devletin, BM Antlaşması’nın 51. maddesinde de ifade edildiği gibi, silâhlı saldırıya maruz kalması durumunda, hem uluslararası hukuka uygun olarak kuvvet kullanması hem de ulusal güvenliğini sağlamak amacıyla Angajman Kurallarını uygulaması meşrudur.⁴⁵

Angajman Kuralları, üst düzey komutanların askeri unsurları ne zaman harekete geçireceğini ve askeri gücü ne ölçüde kullanabileceğini kontrol altında tutmak için bir

---

⁴⁵Umut Gedikli, “BM Andlaşmasında Meşru Müdafaa Hakkı”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2016, s. 6.

kilit mekanizması görevini üstlenir. Angajman Kuralları, silahlı gücün uygulanabileceği derece ve şekli tanımlamayı amaçlar ve komutanın hareket edebileceği sınırları ortaya koyar.⁴⁶ Bu kurallar, harekât esnasında bazı faaliyetleri sınırlamak için oluşturulabilir veya uluslararası hukuk uyarınca izin verilen faaliyetlere tamamen müsaade edebilir. Angajman Kuralları genel olarak bakıldığında, yapılacak harekâtın yasal çerçevesinin, siyasi anlamda bir kılavuz görevi görmesinin ve askeri görev bakımından da sorumlu olmasının doğurduğu kurallar bütünüdür.

Angajman Kuralları sistemleri silahlı kuvvetler arasında değişiklik gösterir. En yüksek karar verme yetkisine sahip olanlar tarafından, alt komutanlara ve ferdi silah taşıyıcılarına verilen emirler bu değişikliğe örnektir. Her iki aşama da Angajman Kuralları olarak bilinir ve ikincisi bazen ateş açma emirleri olarak tanımlanır. Angajman Kurallarının alt sınırı meşru müdafaa hukukudur. Çünkü Angajman Kuralları meşru müdafaa hakkını sınırlayamaz.⁴⁷ Bu kuralların dış sınırları silahlı çatışma hukuku dâhil olmak üzere uluslararası hukuktur. Çünkü Angajman Kuralları, uluslararası hukukun yasakladığı bir duruma hiçbir şekilde izin veremez.

Devletler, kendi Angajman Kurallarını belirlerken farklı faktörleri göz önünde bulundursalar da, üç önemli özelliğin bu kuralların belirlenmesinde ortak amaçlar olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi “*siyasi amaçlar*”, ikincisi “*askeri amaçlar*”, diğeri de “*hukuki amaçlar*” dır. Çalışmanın bu kısmında, bu amaçlar ele alınacak ve devletlerin ulusal politikalarını hatırı sayılır ölçüde belirleyen Angajman Kuralları, daha geniş bir bakış açısıyla açıklanmaya çalışılacaktır.

1.2.1.1. Siyasi Amaçlar

Devletlerin, ülkesi üzerinde tehdit olarak tanımlayacağı bir durumun ortaya çıkması halinde, angajmanın siyasî amacının ne olduğu net bir şekilde anlaşılmalı ve bu amaçlar doğrultusunda hareket edilmeli, harekât emirleri verilmelidir. Roach’a göre, Angajman Kurallarının siyasî amacı, askerî müdahalenin meşru yollarla gerçekleştirilmesi ile ilgili ülkenin barışçıl niyetinin de gösterilmesidir.⁴⁸ Bir başka deyişle, ortaya konulan eylemin, aslında bir devletin ulusal politika (*national policy*)sını gösteriyor olması ve bir devletin, tehlike anında hem meşru müdafaa yöntemlerine bağlı

⁴⁶“Silahlı Kuvvetler İçin Silahlı Çatışma Hukuku Kılavuzu”, **Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi Komutanlığı**, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 2000, s. 28.

⁴⁷**Silahlı Kuvvetler İçin Silahlı Çatışma Hukuku Kılavuzu**, s. 29.

⁴⁸Roach, s. 481.

kalıp hem de ulusal çıkarlarını koruma niyetinde olduğunu göstermesi, bu kuralların siyasî hedefi olarak yorumlanabilir.

Angajman Kuralları, siyasi otoritenin askeri unsurların harekâtına yön vermek için kullandığı bir kontrol aracıdır. Ülke politikaları, Angajman Kurallarının belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla, Angajman Kurallarının onama sürecine siyasi mercilerin dâhil olması sağlanır ve bu doğrultuda karar alınır. Angajman Kuralları, siyasi amaçları bakımından ulusal politikaların ve hedeflerin askeri alanda uygulanmasını sağlayan bir mekanizmadır. Bir devletin karar alıcılarının direktifleri doğrultusunda, Angajman Kuralları bir operasyonda kullanılacak silahları, harekâtın uluslararası hukuka uygunluğunu ve gerginliğin tırmanmasını engelleyici hamleleri belirler.⁴⁹ Sanremo Elkitabı'nda belirtildiği gibi, Angajman Kuralları, uygun süreçler tamamlanarak uygulanabilir. Adı geçen Elkitabı'na göre, Angajman Kuralları ulusal ve yetkili merciler tarafından onaylanır, harekât planlama sürecine uygun olarak geliştirilir ve harekât planı çerçevesinde belirlenen coğrafi bölgede uygulanır.⁵⁰ Görüşme aşamasında, Angajman Kurallarının açık, net ve anlaşılır olması sağlanır. Bu görüşmeler harekâtın başındaki komutanlar ile gerçekleştirilir ve operasyonun saldırı tehdidini ortadan kaldırma konusunda yeterliliği kontrol edilir.

1.2.1.2. Askeri Amaçlar

Angajman Kuralları askeri gücün kullanımına ilişkin sınırlamalar getirir veya silahlı kuvvetin kullanım esaslarına ilişkin izinleri içerir. Kuşkusuz, Angajman Kurallarının en temel amacı, askeri başarının sağlanmasıdır.⁵¹ Yani, meşru müdafaanın söz konusu olmadığı bir durumda uygulanabilecek bu kurallar, harekâtın etkin ve isabetli olması için belirlenir ve uygulanır. ABD'de Uluslararası Harekat Hukuku Departmanı (*International And Operational Law Department*)'nın 2015 yılında yayınladığı Harekat Hukuku Elkitabı (*Operational Law Handbook*)'na göre, Angajman Kuralları bir komutanın askeri harekâtını etkileme yeteneğini belirli silah sistemlerini ve taktikleri kullanma yetkisi ile ilgili prosedürü belirlemektedir.⁵² Bir başka deyişle, bir devlet askeri unsurlarının harekat kabiliyetini Angajman Kuralları ile belirler ve buna uygun kararları alır.

⁴⁹Operational Law Handbook, Rules of Engagement, ABD 2017, S. 17, s. 81.

⁵⁰Operational Law Handbook, s. 81.

⁵¹Pamuk, s. 133.

⁵²Operational Law Handbook, s. 81.

1.2.1.3. Yasal Amacı

Angajman Kurallarını belirleyen en önemli faktör, şüphesiz hukuk kurallarıdır. Devletlerin mutlak egemenlik hakkı çerçevesinde oluşturduğu bu kurallar, hem iç hukuk kuralları hem de uluslararası hukuk kuralları doğrultusunda belirlenir.⁵³ Uluslararası hukuk kuralları, karşı iki kuvvetin silahlı çatışmasında uygulanacak hükümler çerçevesinde “silahlı çatışmalar hukuku” olarak anlaşılmalı, uluslararası insan hakları hukuku”da bu silahlı çatışmalara uygulanacak hükümler şeklinde değerlendirilmelidir.⁵⁴ Bir devlet, her ne kadar kendi Angajman Kurallarını belirleme konusunda tam yetkili olsa da, belirlenen hükümlerin uluslararası hukuka ve o devletin iç hukukuna aykırı olması, bu kuralların hukuki olarak geçerli olmayacağı anlamına gelir.⁵⁵ Yani, onay yetkisine sahip olan yetkili merciler de aslında iç hukuka bağlı, uluslararası hukuka uygun davranmalıdır. Son tahlilde, Angajman Kuralları bir devlet için hem emir, hem de bir kılavuz niteliği taşır. Bunun kararını verecek olan, yine devletin yetkili mercileridir.⁵⁶

1.2.2. Kapsamı

Angajman Kuralları, kapsam olarak bir devletin askeri unsurlarının nasıl, ne zaman ve ne şekilde hareket edeceğini düzenleyen kurallardır.⁵⁷ Bu anlamda, siyasi yetkili merciler ile silahlı kuvvetlerin arasındaki işleyiş bu kurallar çerçevesinde belirlenir. Bunun yanı sıra, kuvvet kullanmaya ilişkin eylemlerin dışında, bir komşu ülkenin sınırlarında konuşlanmak söz konusu olduğunda, yine bu kurallara bakılması gerekir. ABD Harekât Hukuku Elkitabı’na göre Angajman Kuralları, karşılaşılan diğer kuvvetlerle mücadelenin tamamını kapsamalıdır.⁵⁸ Yani, silahlı unsurlara yetkili mercilerce verilen emirler doğrultusunda, askeri unsurların hareket ve harekât alanlarının tamamı bu kurallara bağlı olarak belirlenir.

Angajman Kurallarının kapsamının ülkelerin meşru müdafaa hakkı ile kuvvet kullanma yasağı arasında dengeli olması gerekmektedir. Nitekim Angajman Kuralları

⁵³ **Operational Law Handbook**, s. 81.

⁵⁴ Anıl Çeçen, “İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Ankara 2015, s. 812. <<https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/01/22->> e.t.: 15/08/2017.

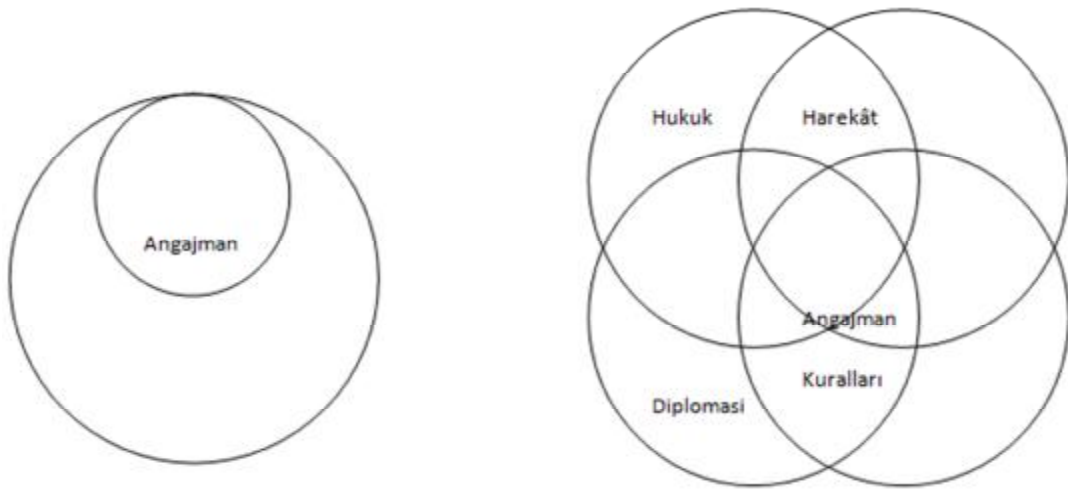
⁵⁵ **Rules of Engagement Handbook**, Rules of Engagement, s. 8.

⁵⁶ **Rules of Engagement Handbook**, Rules of Engagement, s. 1.

⁵⁷ Camilla Guldahl Cooper, **Rules of Engagement Demystified: A Study of the History, Development and Use of ROEs**, Military Law and The Law of War Review, ABD 2014, C. 53, S. 1 s. 6.

⁵⁸ US Army, JAG School, International and Operational Law Department, **US Operational Law Handbook**, ABD 2013, s. 75. <http://www.loc.gov.tr> e.t.: 25/06/2017.

lkelerin kuvvet kullanmasını mutlak bir biçimde yasaklamamış, müdafaa hakkı gzetmiştir. Angajman Kuralları bahsi geçen müdafaa hakkının sınırlarını çizmektedir. Müdafaa hakkının yanısıra, BM şartının 41. maddesi göz önünde bulundurulduğunda, BM'nin barışın korunması adına, silahlı saldırıda bulunan tarafa karşı birtakım ekonomik, siyasi, sosyal yaptırımlarda bulunacağı belirtilmiştir. Bu yaptırımların yetersiz kalması sonucunda kuvvet kullanılacağı vurgulanmıştır. Kısacası Angajman Kuralları, kuvvet kullanma yasağının, müdafaa hakkının ve kuvvet kullanımının sınırlarını, içeriğini kapsamaktadır.

şekil 1: Angajman Kurallarının Kapsam ve İçeriği

Kaynak: www.usnwc.edu.jpg Erişim Tarihi: 28.05.2018

Yukarıdaki şemadan hareketle, silhlıatışma hukukunun, Angajman Kuralları kavramını yakından ilgilendirdiği ve içinde barındırdığı görülmektedir. Bu anlamda, 1899 ve 1907 tarihlerinde kabul gören La Hay Sözleşmeleri kapsamında düzenlenen silhlıatışma hukuku, silâhlı müdahale esnasında ya da doğrudan bir savaş ortamında silhların kullanımını ve hangi araçlar ile müdahale edileceğini hukuki ereve de ifade eder.

1.2.3. Temel Prensipleri

Pamuk'a göre Angajman Kuralları dört temel prensip etrafında şekillenmektedir. Bu prensipler şunlardır:

- Angajman Kurallarının Bilinmesi ve Anlaşılması Sağlanmalıdır
- Angajman Kurallarının Onaylanmış Olması Sınırlamasız Olarak Uygulanacağı Anlamına Gelmez
- Angajman Kuralları Değişmez Kurallar Değildirler
- Angajman Kurallarına Aykırı Davranışlar Yaptırımla Karşılaşabilir.⁵⁹

1.2.3.1. Angajman Kurallarının Bilinmesi ve Anlaşılması Sağlanmalıdır

Angajman Kurallarının, başarılı bir harekâtın sağlanması için açık ve net olarak anlaşılmalıdır. Yalnızca komutanların değil, tüm askeri personelin Angajman Kurallarını özümsemiş olması, harekâtın isabetli ve başarılı olmasına katkıda bulunacaktır. Örneğin, NATO kapsamında Angajman Kuralları uygulanırken, NATO Konseyi tarafından alınan bir karar “yetkilendirme mesajı” olarak Müttefik Operasyonel Yüksek Komutanlığı’na gönderilir. Bu aşamadan sonra, Angajman Kurallarının uygulanmasına yönelik mesajlar ast ve üst birliklere bildirilir.⁶⁰

1.2.3.2. Angajman Kurallarının Onaylanmış Olması Sınırlamasız Olarak Uygulanacağı Anlamına Gelmez

Angajman Kurallarının onaylanmış olması, kuralların hiçbir sınırlamaya tabi olmaksızın uygulanması anlamına gelmez.⁶¹ En üst düzey komutanlıklardan ast birliklere iletilen emirler, harekâtın seyrine göre yeniden teyit gerektirebilir veya sınırlandırılabilir. Her durumun kendine özgü unsurları göz önünde bulundurularak bir takım sınırlamalar uygulamaya konulabilir. Buna örnek olarak, Malatya Erhaç üssünden 22 Haziran 2012’de kalkan RF-4 Türk askeri keşif uçağı, Lazkiye’nin 13 mil açığında uluslararası hava sahasında test ve eğitim görevini sürdürürken, Suriye tarafından uyarı yapılmadan vurulmuş ve uçak Suriye karasularına düşürülmesi gösterilebilir.

1.2.3.3. Angajman Kuralları Değişmez Kurallar Değildirler

Bir devletin yetkili mercileri tarafından belirlenen Angajman Kuralları, değişmez nitelikte değildir. Harekâtın ihtiyacı doğrultusunda bu kurallar değiştirilebilir. Bu konuda, Sanremo Elkitabı, harekâtın ihtiyaçlarının belirlenmesinin ardından Angajman Kurallarının devamlı değerlendirmeye tabii tutulması gerektiğini

⁵⁹Pamuk, s. 145.

⁶⁰NATO Legal Deskbook, s. 260-261.

⁶¹NATO Legal Deskbook, s. 260-261.

öngörmüştür.⁶² 22 Haziran 2012’de kalkan RF-4 Türk askeri keşif uçağının Suriye tarafından uluslararası hava sahasında ikaz edilmeksizin düşürülmesinden sonra değişmesi, Angajman Kurallarının değişmez kurallar olmadığının bir göstergesidir.

1.2.3.4. Angajman Kurallarına Aykırı Davranışlar Yaptırımla Karşılaşabilir:

Angajman Kurallarının ihlal edilmesi, bir devletin askeri unsurunun yaptırıma uğramasına sebep olabilir. Genel olarak, Angajman Kurallarının ihlal edilmesi kuvvet kullanmaya yönelik haklı bir gerekçe niteliği taşır.⁶³ Bu konuda devletlerin iç hukukları ile ilgili düzenlemeler farklılık gösterebilir.

Özellikle Suriye’de Esad Yönetimi’nin kimyasal silah kullanması BM üyesi ülkelerin Suriye üzerinde ekonomik, siyasi yaptırımlarda bulunmasına neden olmuştur.

1.3. Angajman Kuralları İle İlgili Uluslararası Hukuk Kuralları

1.3.1. Genel Olarak

Savaşın tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Uluslararası toplumun içinde, bu toplumun önde gelen kişileri olan egemen devletlerin, kendilerine özgü bir hak olarak gördükleri savaş yoluna sıkça başvurdıkları bilinen bir gerçektir. İnsanlık tarihinin belki de en karmaşık ve değişken olgusu olan “savaş”ın sebepleri, niteliği ve kapsamı hususunda tam olarak bir görüş birliğine ulaşılmış değildir. Bununla birlikte savaş, “ *tarafların ilişkilerinin içinde olduğu bir hukuksal durum*”⁶⁴ olarak tanımlayanların yanında “*bir çatışmanın varlığına göre tanımlayanlar*”⁶⁵ da olmuştur. Bu kapsamda savaşın çeşitli tanımları yapılmıştır. Bunlardan birine göre savaş, “*bir toplumun, bir ulusun veya devletler topluluğunun isteklerini diğer bir ulus ve devletler topluluğuna zorla kabul ettirmek amacıyla giriştikleri bir mücadele*” şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer bir tanıma göre ise savaş, “*uluslararası hukuk kurallarına uygun şekilde devletler arasında yürütülen silahlı bir çatışma, bir çekişmedir.*”⁶⁶

⁶²Rules of Engagement Handbook, s. 7.

⁶³Selda Çiftçi, “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı”, **Genç Hukukçular Hukuk Okumaları**, İstanbul 2016, 1. Baskı, s. 494. <<http://genchukukcular.org/pdfs/birikimler5.pdf>> e.t.: 10/03/2018.

⁶⁴Bu görüşü Hugo Grotius 1625’te yayınladığı “DeJure Belliac Pacis” adlı eserinde dile getirmiştir.

Hugo Grotius, “**De Jure Belliac Pacis**”, Seha Meray (çev.), Say Yayınları, İstanbul 2011, s. 5.

⁶⁵Bu görüşü Oppenheim savunmuştur. Bu görüşü Oppenheim savunmuştur. Lassa Oppenheim, **International Law: A Treatise Vol II War and Neutrality**, 3. Basım, Longmans Green and Co, New York 2006, s. 67.

⁶⁶Talip Kabadayı, “Felsefenin Işığında “(Haklı) Savaş” Üzerine Kısa Bir Deneme”, **Adnan Menderes Üniversitesi Felsefe Dergisi**, s. 98. <<http://dergipark.gov.tr/download-article-file/97866>> e.t.: 08/06/2018.

Türk iç hukukunda da savaşın tanımı yapılmıştır. 2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu’ nun 3. maddesinde savaş,

Devletin bekasını temin etmek, milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek amacıyla, başta askeri güç olmak üzere, devletin maddi ve manevi tüm güç kaynaklarının, hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadele olarak tanımlanmıştır.⁶⁷

İnsanlık tarihi içinde devletler arasındaki uyuşmazlıkların çözüm yolu olarak görülen savaş, İlk devirlerde “haklı bir sebebe” dayandırılması gerekirken, özellikle 17-20. yy. arasında savaşa başvurma hiçbir kısıtlamaya tabi olmayan bir uygulama, devletlerin çıkarlarının gerektirdiği her durumda başvurulabilecek egemenlik hakkıolarak görülmüştür.⁶⁸

Devletlerin savaşa başvurmak için çeşitli nedenleri olsa da amaçlarına ulaşmak veya sorunlarını çözmek için başvurdukları bu yöntemin acı sonuçları onları bazı tedbirler almaya yöneltmiştir. 19. yy. dan itibaren bu yönde başlatılan çalışmalarda, başlangıçta savaş yasaklanamasa da düzenlenmesiyoluna gidilmiştir. Bu çerçevede, ilki 1864 yılında yapılan sözleşme ile silahlı çatışmaların kurala bağlanması çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmaları 1899 ve 1907 La Hey Barış Konferansları⁶⁹,’nın sonunda kabul edilmiş olan ve devletlerin sorunlarını barışçı yöntemlerle çözmesini öngören düzenlemeler izlemiştir.⁷⁰ Ancak bu düzenlemelere rağmen, savaşı yasaklamak veya sınırlandırmak konusunda hiçbir ciddi çaba sarf edilmemiş olup, “savaş devletler arası uyuşmazlıkların halledilmesi hususunda normal bir yol” olarak kabul edile gelmiştir.⁷¹ Kuvvete başvurma’nın geniş oranda serbest bırakılması ve bunun hem ulus devletler hem de hukuk düzeni için yarattığı tehlikeler arasındaki çelişki kendisini somut bir şekilde I. Dünya Savaşı’nda göstermiş ve bu savaş 17

⁶⁷ Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu, <<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2941.pdf>> e.t.: 25/06/2017.

⁶⁸ Funda Keskin, “Uluslararası Hukukta Savaş ve Barış”, **Mülkiye Dergisi**, Ankara, 2014, C. 38, S. 3, s. 87. <<http://mulkiye.org.tr/wp-content/uploads/2015/09/20.pdf>> e.t.: 01/07/2017.

⁶⁹ 1889’da Rus Çarı Nikolay II’nin teklifiyle toplanmış bir konferanstır. La Hey şehrinde toplanan bu konferansın ikincisi 1907’de yine aynı yerde toplandı. Her iki konferans da uluslararası silahsızlanma konusunu görüşmek ve gerçekleştirmek amacındaydı. Bir sonuç elde edilemeden dağıldı. 1916’da üçüncü bir konferans toplanacaktı. Buna Birinci Dünya Savaşı engel oldu. 1899 ve 1907 yılları arasında toplanan ve özellikle uluslararası hukukun gelişmesine önemli katkıları olan konferanslardır. <<https://www.nedir.com/lahey-bar%C4%B1%C5%9F-konferans%C4%B1>> e.t.: 08/06/2018.

⁷⁰ Acer ve Kaya, s. 325.

⁷¹ İlhan Lüttem, **Harp Suçları ve Milletlerarası Hukuk**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, v2. Baskı, Ankara 1951, C. 6, S. 4, s. 17-18.

milyon insanın canına mal olmuştur.⁷²

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, devletler arası ilişkilerde savaşa başvurulmasını düzenleyen uluslararası belgelerden ilkinin Milletler Cemiyeti (MC) Misakı⁷³ olmuştur. 1920'de kurulan MC'nin temel amacı, yaşanmış acı ve savaş tecrübelerinin tekrar yaşanmamasını yani uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını sağlamaktır. Savaşı yasaklamayan ama düzenleyen Misak'ın 17. maddesine⁷⁴ göre, iki devlet arasında çatışmaya gidebilecek bir uyuşmazlık çıktığı zaman, cemiyet üyesi olmayan millet ya da milletler, anlaşmazlığı çözmek için, Konseyin uygun göreceği koşullar altında zorunlu olan hükümlere bağlı olmaya çağırılırlar. Bu çağrı kabul edilirse, 12. maddeden 16. maddeye kadar olan maddeler konseyin gerekli göreceği değişikliklerle uygulanır ve bu özel duruma uygun, en etkin görünen önlem önerilir. Her şeyden önce bu uyuşmazlığın bir barışçı çözüm yoluna sunulması şarttır. Bu yollara başvuran ama bir sonuç alamayan devletlere kuvvete başvurma hakkı tanınmıştır.

Genel olarak kuvvet kullanmayı yasaklamamasına karşın, MC Misakı yine de evrensel planda bu konuda bazı düzenlemeler getiren bir belge olarak önemlidir. Bununla birlikte, savaşın yasaklanması açısından değerlendirildiğinde önemli boşluklar bıraktığı açıktır. Bu boşlukların doldurulması yönünde uluslararası çalışmalar devam etmiştir. Bu çerçevede ortaya çıkan ve savaşı yasaklayan ilk belge 1928 tarihli *Briand-Kellogg Paktıdır*.⁷⁵ Savaşa başvurmayı açıkça hukuka aykırı ilan eden Briand-Kellogg Paktı MC Misakının aksine halen yürürlüktedir ve BM Antlaşması'yla birlikte bugün kuvvete başvurma yasağını ortaya koyan ikinci ana belge

⁷²Hasan Ali Karasar, Birinci Dünya Savaşı, **Dergipark Akademik**, s. 117. <<http://dergipark.gov.tr/>> e.t.: 05/08/2017.

⁷³Milletler Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı içinde uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla; uluslararası siyasal bir örgüt kurulması düşüncesi ile İsviçre, Hollanda, Fransa, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde özel ve resmi çevrelerde doğmuştur. ABD Başkanı Wilson, 1916'dan başlayarak bu düşüncüyü benimsemiş, denizlerin serbestliğini sağlayacak, savaşı önleyecek, ülke bütünlüğünü ve siyasal bağımsızlığı güvence altına alacak, silahsızlanmayı düzenleyecek uluslararası bir örgütün kurulmasını savunmuştur. **Tarihi Olaylar**, <<http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/milletler-cemiyeti-cemiyet-i-akvam-387>> e.t.: 01/06/2017.

⁷⁴Yalnız biri Cemiyet üyesi olan ya da hiçbir Cemiyet üyesi olmayan iki Devlet arasında bir anlaşmazlık çıkması durumunda, Cemiyet üyesi olmayan Devlet ya da Devletler, anlaşmazlığı çözmek için, Konseyin uygun göreceği koşullar altında, Cemiyet Üyeleri için uyulması zorunlu olan yükümlülüklerle bağlı olmaya çağırılırlar. Bu çağrı kabul edilirse, 12. maddeden 16. maddeye kadar olan maddeler, Konseyin gerekli göreceği değişikliklerle, uygulanır." <https://www.ombudsman.gov.tr/> e.t.: 02/06/2017.

⁷⁵Fransa Dışişleri Bakanı Briand ile Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Kellogg arasında, 1928 yılında karşılıklı olarak verilen notalarla başlayan süreç sonunda oluşturulan Misak Paris'te 27 Ağustos 1928 tarihinde, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu on beş devletin katılımıyla imzalanmıştır. 24 Temmuz 1929 tarihinde yürürlüğe giren ve "Savaş Üstünlüğü Bir Aracı Olarak Yasaklayan Antlaşma" adındaki bu sözleşmeye sonradan diğer bazı devletler de katılmış ve II. Dünya Savaşı öncesinde 1939 yılı itibarıyla 63 devlet bu pakta taraf olmuştur. Aslan Gündüz, Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler, Örnek Kararlar, Geliştirilmiş 3.basım, İstanbul Beta Yayınları, 1998, s. 78.

konumundadır. Bu Pakt'la ilk kez savaş genel olarak ve kesin bir şekilde yasaklandı ama meşru müdafaa ile MC organları kararıyla saldırgan devlete karşı ortak MC hareketi de istisna olarak kabuledilmiştir. Bütün bu düzenlemelere rağmen insanlık, birincisinden çok daha fazla bir yıkım getiren bir başka dünya savaşını, II. Dünya Savaşı'nı engelleyememiştir.

II. Dünya Savaşı'nın⁷⁶ getirdiği büyük acı ve yıkımlar savaşın önlenmesi ve hiç değilse düzenlenmesi yolundaki düşünceleri ve çabaları ön plana çıkartmıştır. Bu yolda atılmış en ileri adım hiç kuşkusuz, BM Antlaşması ile BM Teşkilatı'nın kurulmasıdır.⁷⁷ BM Antlaşması'nın 2. maddesine göre, üye devletler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye koymayacak şekilde, barışçı yollarla çözmeyi, uluslararası ilişkilerde, bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına karşı ve BM amaçlarıyla bağdaşmayacak herhangi bir şekilde tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınmayı yükümlenmiştir.⁷⁸

Metinde “savaş”terimi yerine “kuvvet kullanmayı”tercih eden ve bugüne kadar “hak”olarak kabul edilen “kuvvet kullanmayı”kesin bir şekilde yasaklayan BM Antlaşması bu yasağa iki istisna getirmiştir:

- *BM Antlaşması'nın VII. bölümü çerçevesinde, BMGK'ninkararları ile alınacak zorlama önlemleri.*
- *Üye devletlerin bir saldırıya uğramaları durumunda BM Antlaşması'nın 51. Maddesikapsamında meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanma durumu.*⁷⁹

⁷⁶**II. Dünya Savaşı**, 20. yüzyılda dünya çapında yapılan iki savaştan ikincisi olup birçok milletin yer aldığı, 1939'dan 1945'e kadar süren küresel bir askerî çatışmadır. Savaşa dönemin tüm büyük güçleri olan Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği, ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ve Fransa, Müttefik Devletler olarak; Almanya, İtalya ve Japonya, Mihver Devletler olarak katılmıştır. 100 milyondan fazla askerî personelin dâhil olduğu savaşta savaşa katılan ülkeler tüm ekonomik, endüstriyel ve bilimsel güçlerini, sivil ya da askerî kaynak farklılığı gözetmeksizin savaş için seferber etmiştir. Nükleer silahların kullanıldığı tek savaş olmakla kalmayıp, Holokost gibi kitlesel sivil ölümlerin gerçekleştirildiği II. Dünya Savaşı, insanlık tarihindeki en büyük ve en kanlı savaştır ve 1939-1945 yılları arasında 40-50 milyon insan hayatını kaybetmiştir. Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org> e.t.: 01/09/2017.

⁷⁷BM Antlaşması, 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanmış ve 24 Ekim 1945'de yürürlüğe girmiştir. BM Antlaşması, uluslararası barış ve güvenliği korumak ve saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek amacıyla oluşturulmuştur. Melda Sur, “**Uluslararası Hukukun Esasları**”, 11. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2006, s. 172.

⁷⁸İç silahlı çatışmalar bu kapsamın dışında bulunmaktadır. **BM Antlaşması** md. 2.

⁷⁹Pazarcı, s. 110.

BM Antlaşması'ndan sonra savaş ve savaşın tanımlanması konusu uluslararası hukukun öncelikli konularından biri olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle, BM Antlaşması, savaş durumu ile savaşa varmayan yollar ayrımından kurtulmak için bu iki terimi de bir kenara bırakıp “kuvvet kullanma” terimini tercih etmiştir. Doğal olarak, “kuvvet kullanma terimi”, devletler arasındaki tüm silahlı çatışmalarla birlikte savaşı da içine alır.⁸⁰

II. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinde ise silahlı çatışmalar nedeniyle savaş esirleri, yaralı ve deniz kazazedeleri, ölümler, sağlık ve din personeli gibi savaş mağdurları ile ilgili hususların düzenlenmiş olduğu görülmektedir. Bu sözleşmelerden de anlaşılacağı gibi, günümüzde, savaşın kural olarak yasaklanmış olduğu hususunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Bu sebeple, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte, savaş kavramı yerine “silahlı çatışma” kavramı kullanılmaya başlanmış ve bu kavramın anlamı giderek genişlemiştir.

1.3.2. Kuvvet Kullanılması ve Silahlı Çatışmalar

Özellikle 20. yy'a kadar devletler arasında meydana gelen sorunlar genellikle kuvvet kullanılarak giderilmeye çalışılırdı. Devletlerin ulusal çıkarlarını koruma ihtiyacının bir parçası olarak kuvvet kullanımı meşru görülmekteydi. Özellikle 19. yy'da savaşların artmasıyla barışın tehdit altında olması durumu, toplumsal huzursuzluk ve kargaşanın giderilme ihtiyacı, devletleri bir takım kurallar oluşturmaya ve uluslararası anlaşmalar yapmaya itmiştir. Bu anlamda uluslararası hukukta ilk kez 1864 yılında yapılan “Savaş Alanında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesi” yapılmış ve savaş durumunda iken yaralıların tedavi edilmesi ile ilgili olarak düzenlemeler yapılmıştır. Bu anlaşma kuvvet kullanımını yasaklamamakta fakat savaş halinde uygulanacak bir takım prosedürler içermektedir. Kuvvet kullanımını yasaklamayan, kuvvet kullanımının koşullarına ilişkin yapılan bir başka çalışma 1899-1907 Lahey Sözleşmeleri ile başlamıştır.⁸¹ Kuvvet kullanılmasının ilk olarak yasaklanması 1928 yılında Briand-Kellog Paketi ile gerçekleşmiş, daha sonra BM Antlaşması ile uluslararası alanda kuvvet kullanma yasağının kapsamı genişlemiştir.⁸²

⁸⁰Keskin, s. 83-84.

⁸¹ Levent Ersin Orallı, “Uluslararası Hukukta ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu”, **Tesam Akademik Dergisi**, s. 104. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr> e.t.: 19/03/2018.

⁸²Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Güncelleştirilmiş 4. Basım, 2006, Ankara, s. 143.

Yukarıdaki kısa özetten de anlaşılacağı gibi devletler, meşru mücadele olarak düşündükleri güç kullanmaktan kolayca vazgeçmedi. Savaş yerine, savaşa varmayan kuvvet kullanmayı tercih ederek, kullandıkları gücü bu şekilde tanımlama yoluna giden devletler, geçmişte farklı yöntemler uyguladılar. Bu uygulamalar sonucunda “misilleme”, “karışma”, “barış içinde ambargo”, “bombardıman” gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemden itibaren, devletler kendilerini haklı çıkarmak için, kuvvet kullanmanın zorunluluğunu gerekçe gösterip, geniş kapsamda “meşru müdafaa” tanımını yapmışlar ve kuvvet kullanmaktan vazgeçmemişlerdir.⁸³

Meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanmak söz konusu olduğunda, “gerekliklik” ve “orantılılık” prensipleri kullanılacak kuvvetin kapsamını belirlemiştir. Gerekliklik prensibi , kuvvet kullanmanın son seçenek olması, orantılılık prensibi ise meşru müdafaa kapsamında kullanılacak kuvvetin algılanan tehdit ile orantılı olması anlamı taşımaktadır. Bu anlamda, kuvvet kullanmayı yakından ilgilendiren “şiddet” kavramının tanımı ve devamında şiddete neden olacak silahlı çatışmaların ifade edilmesi, çalışmanın bütünlüğü açısından faydalı olacaktır. Bu noktadan hareketle, uluslararası düzeyde şiddet, siyasi birimler tarafından yürütülen ve devletin siyasi düzenin değiştirmek amaçlı yapılan silahlı çatışmalar olarak yorumlanabilir.⁸⁴ Ancak, bu dengeleri oluşturmak için girişilen bu çaba, uluslararası çatışmalar hukukuna ve uluslararası insancıl hukuk kurallarına uygun olması durumunda mümkündür. Genel olarak, uluslararası silahlı çatışma kurallarının iki temel başlıkta incelendiği görülmektedir. Bunların biri, “savaş öncesi hukuk” (jus ad bellum) diğeri ise “savaş durumunda hukuk(jus in bello)”tur.⁸⁵ Savaşın haklı bir nedeni olması gerektiğini savunanlar savaşı, meşru müdafaa gerekçesi ile hukuku uygulamanın ve çiğneyen tarafı cezalandırmanın bir aracı olarak görmüşler ve mutlaka ilan edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.⁸⁶ Ancak bir savaş durumuna bağlanan sonuç ve etkilerinin çok kapsamlı olması nedeniyle, devletler özellikle 17. yy’dan itibaren kuvvete başvursalar bile bunu savaş olarak adlandırmamaya başladılar. Böylece, “savaş” ile “savaşa varmayan yollar” ayırımı ortaya çıktı.

⁸³ Melda Sur, “Uluslararası Hukukun Esasları”, **İstanbul Üniversitesi SBE Dergisi**, 11. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2006, s. 172.

⁸⁴ Keskin, s. 15.

⁸⁵ Kaya, s. 356.

⁸⁶ Savaşı haklı bir nedene dayanması gerektiğini düşünenler arasında Aristo’dan Çiçero ve Grotius’a kadar bir çok filozof bulunmaktadır. Özden Sav, **Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2015, C. 1 S. 4, s. 20.

Savaş durumundan farklı olarak, savaşa varmayan kuvvet kullanımında amaç, bu iki kuvvet kullanımını birbirinden ayırmaktır. Savaşa varmayan kuvvet kullanan tarafın temel amacı savaş durumundaki gibi karşı tarafı yıkmak ve yok etmek değil aksine kendi çıkarları doğrultusunda birtakım menfaatler elde etmektir.⁸⁷ Bunun dışında bir de savaşın yapıldığı coğrafya ayırt edici faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Savaşta tarafların ülke coğrafyalarının büyük bir kısmı savaş alanı olarak ortaya çıkarken savaşa varmayan kuvvet kullanımında ise daha sınırlı alanlarda çatışmalar yoğunlaşmaktadır.⁸⁸ Güçlü olarak nitelendirilen devletler nispeten daha zayıf olan devletlere karşı yaptırım uygulamak adına bu yolu seçmektedirler. Bu durumda devletlerin menfaatleri gereği daha zayıf devletlere kuvvet uyguladıkları ve bu kuvvetin savaş ölçeğinde olmasa da aşırı bir kuvvet uygulama olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak bu durum özellikle BM'nin etkin çabası ile artık güçlü devletlerin zayıf devletler üzerindeki haksız tahakkümlerine son vermek adına birtakım düzenlemeler getirmiştir. 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe giren BM Antlaşması'nın md. 2/4 hükmü, sadece savaş ile sınırlı kalmayarak her türlü kuvvet kullanmayı yasaklamaktadır.⁸⁹ Bu madde göz önüne alındığında, savaşa varmayan kuvvet kullanımının da yasaklanan davranışlar içerisinde olduğu görülecektir.⁹⁰

Savaşa varmayan kuvvet kullanımı hususunda özellikle devletlerin yön gösterici olarak belirledikleri iki önemli kavram olan “*self-preservation*” ve “*self-help*” kavramlarını açıklamak da yarar var. Keskin'e göre bu iki kavramın tam olarak Türkçe karşılığı olmamakla beraber “*self-preservation*” sahip olduklarını koruma, “*self-help*” ise, kendine yardım olarak çevrilebilir. Bu iki kavram esasen güçlü devletlerin geçmişten gelen müdahale etme ve kuvvet kullanma haklarının günümüzde işlerliğini yitirmesi sebebiyle, bu hakların yerine getirdikleri yeni haklar olarak görülebilir. Nitekim uluslararası hukukta meşru müdafaa hakkı gibi kuvvet kullanmanın istisnası olarak sahip olduklarını korumak ve kendilerine yardım etmek amaçlarıyla bu iki kavramı ortaya atmışlardır. BM, temelde her devletin bütünlüğünün korunması gerektiğini ve kuvvet kullanmanın yasaklanması gerekliliğini belirtmektedirler, ancak “*self-preservation*” ve “*self-help*” kavramları kuvvet kullanmanın istisnası niteliğindedir.

⁸⁷Georg Schwarzenberger, “**Jus Pacisac Belli?**” C. 37, ABD, 1943, s. 465.

⁸⁸Schwarzenberger, s. 464.

⁸⁹**BM Antlaşması**, md. 2/4.

⁹⁰Aydoğan Özman, “Devletler Hukukunda Müeyyide”, **AÜHF Yayınları**, 6. Baskı, Ankara 1974, s. 51.

Bu kavramlara dayanarak diğer devletlerin toprak bütünlüklerini ihlâleden devletler hukuki olarak bir ihlâl gerçekleştirmemiş sayılmaktadırlar.⁹¹

Savaş öncesi hukuk, savaşa varmayan kuvvet kullanma yöntemlerinin tamamını kapsamaktadır. Yani, kuvvet kullanma, savaş ve savaşa varmayan kuvvet kullanma terimlerinin tanımlanması ve bunlara uygulanan kuralların belirlenmesi aslında silahlı çatışmaların tanımı ve içeriği olarak değerlendirilebilir.

Genel olarak, bir devletin ülkesi silahlı saldırıya veya saldırı tehdidinde maruz kalırsa BM'nin amaçları çerçevesinde uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik aldığı önlemler yukarıda adı geçen silahlı çatışmanın çizgisini belirler. Yani, BM silahlı çatışmayı, bir devletin hak sahibi olmak için girişeceği bir konu değil, varlığını koruma hakkı olarak değerlendirmektedir.

1.3.3. Kuvvet Kullanma Yasası

Uluslararası ilişkiler, milletlerarası kuruluşların çoğalması ile birlikte gelişim göstermiştir. Barışı koruma ve barışı kurma çabaları, devletleri ortak çözümlere yöneltmiş ve yeni çözümler üretmeye itmiştir. Bu konuda ilk somut girişim, 1920 yılında MC'nin kurulması ile mümkün olmuştur.⁹² Temel amacı, Milletler Cemiyeti Misakı çerçevesinde barışı ve güvenliğini korumak ve uluslararası işbirliğini geliştirmek olan bu cemiyetin devletlere yönelik getirdiği en önemli görev, uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü ve bu yollar tükeninceye kadar askeri müdahaleye başvurmamak olmuştur.⁹³

MC'nin temel amacı, yaşanmış acı ve savaş tecrübelerinin tekrar yaşanmamasını yani uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını sağlamaktır. Savaşı yasaklamayan ama düzenleyen Misak'ın 17. maddesine göre, iki devlet arasında çatışmaya gidebilecek bir uyuşmazlık çıktığı zaman her şeyden önce bu uyuşmazlığın bir barışçı çözüm yoluna sunulması şarttır. Bu yollara başvuran ama bir sonuç alamayan devletlere kuvvete başvurma hakkı tanınmıştır. Bir başka deyişle, MC Misakı, savaşı tamamen yasaklamadığı için ve bir tavsiye mekanizması olarak değerlendirildiğinden etkinliğini uzun süre devam ettirememiştir.⁹⁴

⁹¹Frits Kalshoven, **Belligerent Reprisal**, 1971, Sijthoff, s. 87.

⁹²Orallı, s. 109.

⁹³Enver Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma**, 2. Baskı, Asil Yayınları, , Ankara 2007, s. 7.

⁹⁴Funda Keskin, "Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler", **Mülkiye Birliği Vakfı Yayınları**, Ankara 1998, s. 30.

Mevcut durumda, uluslararası hukukta kuvvet kullanılmasına ilişkin temel düzenleme, BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında ifade edilmektedir. Bu maddeye göre, tüm üyeler uluslararası ilişkilerinde bir devletin siyasal bağımsızlığına veya toprak bütünlüğüne karşı BM'nin hedefleri ile bağdaşmayan her türlü kuvvet kullanma veya tehdidine başvurmadan kaçınırlar.⁹⁵ Maddenin kapsamından anlaşılacağı gibi, yasaklanan kuvvetin niteliği yalnızca kuvvet kullanmayı değil tehdidini de içermektedir. Ancak, MC Misakı ve Briand-Kellogg Paketi'nde tanımı net olarak yapılmayan “savaş” kavramına benzer olarak, BM Antlaşması'nda da bu terimin yerine kullanılan kavramlar açık ve net olarak anlatılmamıştır. Bu bakımdan, kuvvet kullanılması noktasında “silahlı saldırı” ve “kuvvet kullanma tehdidi” gibi tanımlamalar BM Antlaşması'nda bulunmamaktadır.

Kuvvet kullanma yasağının kapsamı bakımından BM Antlaşması, yasağın sınırını “uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma” olarak belirlemiştir. Böyle bir durumda, bir devletin iç ayaklanmaları bastırmak için kuvvet kullanmasının sınırları çizilmemiş olacaktır. Bir ülke toprakları için birden fazla grubun birbirleri arasında cana ve mala kastedecek şekilde savaşması durumunu ifade eden İç çatışmalar durumunda belirleyici olan ise, uluslararası hukukun insan hakları ve silahlı çatışmalar konusundaki kurallarıdır.⁹⁶ BM Antlaşması md.2/4'teki kuvvet tehdidi ve kullanılmasının yasaklanması uluslararası ilişkiler çerçevesinde öngörülmüş olup, bir devletin ülkesi içinde gerçekleşen iç silahlı çatışmalarda kuvvet kullanması bu hükmün dışında kalmaktadır. Madde 2/4'ün metninde devletlerin “*uluslararası ilişkilerinde kuvvet tehdidi ve kullanmasının yasak olduğu*” ibaresi bu durumu açıkça ifade etmektedir. Buna göre devletlerin iç kargaşa, kriz, ayaklanma ve terör gibi hallerde kuvvet kullanma yetkisinin bulunduğu söylenebilir.⁹⁷

Uluslararası hukuk, uluslararası ilişkilerin hukuksal boyutunu bilimsel bir disiplin içinde inceleyen ve ilişkileri düzenleyen kurallar bütünüdür. Çalışmada daha önceden de ifade edildiği gibi⁹⁸, kuvvet kullanılmasını ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasını yasaklayan BM Antlaşması md. 2/4, “savaş” sözcüğünden bahsetmemektedir. Bu kapsamda, savaşa varmayan kuvvet kullanımına yönelik her türlü tedbir yasak kapsamına girmiştir. Bu maddeye göre, kuvvet kullanma tehdidi ve

---

<<http://mulkiye.org.tr/wp-content/uploads/2015/09/20.pdf>> e.t.: 23/03/2018.

⁹⁵ Özman, s. 61.

⁹⁶ Keskin, s. 39.

⁹⁷ Pazarıcı, s. 517.

⁹⁸ Yukarıda bk. s. 33.

kuvvet kullanılması genel olarak yasaklanmıştır. Bu madde uyarınca, yalnızca savaş değil müdahaleler ve zorlama eylemleri gibi durumlarda da üye devletlere kuvvet kullanılmasının yasak olacağı hükme bağlanmıştır. Kuvvet kullanılmasının yasaklanması, günümüzde tartışmalara sebep olan bir konudur. Bir örnek olarak, kuvvet kullanılmasının ekonomik ve siyasi baskıyı içerip içermediği devletlerin tartıştığı bir konudur. Madde 2/4'te, savaş terimi kullanılmamış savaş sözcüğü yerine kullanılan kuvvet kullanma tehdidi ya da kuvvet kullanmanın tanımı belirtilmemiştir. BM Antlaşması'nın kuvvet kullanılmasını ilgilendiren bir diğer maddesi ise 41. maddedir. Bu maddeye göre, *“Güvenlik Konseyi kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Birleşmiş Milletler üyelerinin bu önlemleri uygulamaya çağırabilir”*.⁹⁹ BM Antlaşması'nın 41. maddesi öncelikli olarak silahlıkuvvet kullanımını önleyici tedbirlerin neler olabileceğinin kararını vermekle ve üyeleri bu önlemleri eyleme dönüştürmeleri için çağırmakla yetkili olacak merciinin BM Güvenlik Konseyi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Adı geçen madde gereğince, BM Güvenlik Konseyi, silâhlı kuvvetin kullanımına neden olmayacak önlemlerin ne olabileceğinin kararını verebilir ve BM üyelerini bu önlemlerin uygulanması için çağırabilir, bu önlemler diplomatik ilişkilerin kesilmesine kadar uzanabilir.

41. madde uyarınca BM Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alması gerektiğini kararlaştırabilir ve BM üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir. 42. madde ise BM Güvenlik Konseyi, 41. madde'de öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir, hükümlerine yer verilmiştir.

BM'nin uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanmasına yönelik yapacağı çalışmalar, 39. madde, 41. madde ve 42. maddede hükme bağlanmıştır. Alınan bu önlemler üye devletlerin uluslararası hukuka bağlı kalmasını ve BM Antlaşması'na da taraf olmasını amaçlamıştır. BM Antlaşması'nın temeline bakıldığında da “güvenlik” konusunun temel şart olduğu görülmektedir. Bu noktada kuvvet yine BM

---

⁹⁹BM Antlaşması, md. 2/4.

Antlaşması'nda belirlenen istisnalar haricinde kuvvet kullanımının yasaklanması önemli rol oynamaktadır.

1.3.4. Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları

BM Antlaşmasına göre, devletlerin kuvvet kullanmaları yasaktır. Ancak, aynı antlaşma, kuvvet kullanılmasının uluslararası hukuka uygun olduğunu da belirtmiş ve bu yasağa istisnalar getirmiştir.¹⁰⁰

Yukarıda da belirtildiği gibi BM Antlaşması'na göre, kuvvet kullanmanın dört istisnası bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

- *Meşru Müdafaa (BM Antlaşması 51.madde)*
- *BMGK Kararları Uyarınca Kuvvet Kullanma (BM Antlaşması 41 ve 42. madde)*
- *İkinci Dünya Savaşı İtilaf Devletleri'ne Karşı Kuvvet Kullanılması(BM Antlaşması 107. madde)*
- *Sömürge Rejimi Altındaki Topluluklarca Kuvvet Kullanılması.(Cenevre Sözleşmesi Ek Protokol, md. 1/4.)¹⁰¹*

İkinci Dünya Savaşı İtilaf Devletleri'ne karşı kuvvet kullanılması konusunda, BM Antlaşmasının görüşülerek kabul edildiği San Francisco Konferansı sırasında Almanya'nın teslim olması nedeniyle, müttefikler İtilaf Devletlerine karşı gerekirse tekrar kuvvet kullanma yetkisini saklı tutmak istemişlerdir. Bu çerçevede, BM Antlaşmasına eklenen 107. madde ile bu olanak elde tutulmuştur. Sömürge rejimi altındaki topluluklarca kuvvet kullanılması ise, bir devletin geleceğini o devletin ülkesi üzerinde yaşayanların belirlemesi hakkı (self-determination) çerçevesinde sömürgeci üstünlüğe karşı çıkılması meselesidir. BM'nin getirdiği istisnalar kapsamında, bu iki başlık işlevsiz durumdadır. Bu nedenle, iki istisna söz konusudur. Bunlardan biri, meşru müdafaa diğeri de BMGK'nin yetkilendirmesi durumunda kuvvet kullanmadır.¹⁰² Aşağıda bu istisnalar incelenecektir.

Uluslararası hukuk düzenlerinde hukuka aykırı fiillere ya da davranışlara maruz kalanların bu faaliyetlerin zararını en aza indirmek ve karşılık vermek hakkı vardır. Meşru müdafaa hakkının doğal bir hak olması BM Antlaşması'nın 51. maddesinde bağışlanmıştır. Anılan madde aşağıdadır:

¹⁰⁰ Yukarıda bk. s. 28.

¹⁰¹ Pazarcı, s. 510.

¹⁰² Sav, s. 142.

*Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silâhlı saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin meşru müdafaa hakkına hâlel getirmez.*¹⁰³

Başka bir deyişle, saldırıya uğrayan devlet BMGK'nin harekete geçip gereken önlemleri almasına kadar geçecek olan sürede saldırıya uğrayan devlet kendisini kuvvet kullanarak savunma hakkına sahiptir diyebiliriz.¹⁰⁴ BMGK kararları ile uygulanan zorlama önlemleri çerçevesinde BM Antlaşması'nın 24. maddesinde BM Güvenlik Konseyi'nin başlıca hedefinin barışı korumak olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte 41. maddede ise BM Güvenlik Konseyi'nin gerekli olan durumlarda hava, deniz ve kara güçleriyle operasyon yapma yetkisinin olduğu belirtilmiştir. Güvenliği tehdit eden ve barışı bozan eylemlere karşı BM Güvenlik Konseyi'nin zorlama yoluyla diğer bir ifadeyle kuvvet kullanımı yoluyla müdahalelerde bulunacağı öngörülmüştür. Kuvvet kullanma hususu yasal çerçevede genel olarak bu şekildedir. Yukarıda belirtilen dört farklı istisnadan bugün önem arz eden meşru müdafaa, aşağıda ele alınacaktır.

1.3.4.1. Meşru Müdafaa

Yukarıda dabelirtildiği gibi, meşru müdafaa hakkı, kuvvet kullanmayı hukuka uygun hale getirmek üzere yapılan bir savunma yöntemi olarak yorumlanabilir. Ancak, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde hükme bağlanan bu kavramın oluşabilmesi, doğrudan bir silahlı saldırının varlığı ile mümkündür.¹⁰⁵

BM Antlaşması'nın 51. maddesi çerçevesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkı, BM üyesi bir devletin saldırı ile karşı karşıya kalması durumunda, BMGK'nin önlemleri belirlenene kadar, saldırıya maruz kalan devletin, saldırıyı gerçekleştiren devlete karşı kuvvet kullanmasını onaylamaktadır.¹⁰⁶ Bir başka deyişle, zor durumda kalan bir BM üyesinin karşı müdahalesinin, BM Antlaşması çerçevesinde meşruluğunun altı çizilmektedir.

BM Antlaşması, devletlerin birbirlerine karşı her türlü silâhlı saldırıyı dikkate alan ya da silahlı saldırı tehdidini ortadan kaldırmayı amaçlayan bir yasal çerçevedir. Bir başka deyişle, bu antlaşma, insanların barış içerisinde yaşamasını öngörmekte ve

¹⁰³ **BM Antlaşması**, md. 51.

¹⁰⁴ Clancy, **Rules of Engagement: An Architecture for the Battlespace of Today Ex New Horizons**. Canada: Canadian Forces Command, MDS Research Project, ABD 2013, s. 56.

¹⁰⁵ Pazarıcı, s. 358.

¹⁰⁶ Tosun, s. 96.

kuvvet kullanma tehdidini ya da doğrudan kuvvet kullanmayı kesin olarak yasaklamaktadır. Bununla birlikte, BMGK kararı, koşulların barışın inşasına izin vermediği ve bir devletin silâhlı kuvvetlerinin saldırı halinde olması durumlarda, sınırlı miktarda kuvvet kullanımına izin vermektedir.

Meşru müdafaa başlığını incelerken meşru müdafaa hakkının oluşabilmesi koşullarının açıklanması gereklidir. Bu kapsamda, meşru müdafaa hakkının oluşabilmesinin üç temel koşulu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, BM Antlaşması'nın 51. maddesi hükmünden de anlaşılabacağı gibi, bir devletin bir “silahlı saldırıya” hedef olması, ikincisi, BM Antlaşması'nın 51. maddesi kapsamında “BMGK’ye bilgi vermek” ve onun el koyması durumunda bu hakkın kullanımına son vermektir. Bir diğeri de, meşru müdafaa hakkını kullanırken uluslararası hukukun öngördüğü kurallara uymak üzere kuvvete başvurulmasının “gerekli” bulunması ve verilen karşılığın saldırı ile “orantılı” olması koşuludur. Bu üç koşul aşağıda detaylandırılacaktır.

Meşru müdafaaın gerçekleşmesinin ilk koşulu olan silahlı saldırı durumunun oluşması konusunda, “silahlı saldırı” teriminin ne anlama geldiğinin izah edilmesi önem arz etmektedir. BM Genel Kurulu'nun 1974 tarihli 3314 sayılı “Saldırının Tanımı” kararının üçüncü maddesi kapsamında şu hükümler yer almaktadır:

- *Bir devletin ülkesinin başka bir devletin silahlı kuvvetleri tarafından saldırıya ya da istilaya uğramış olması*
- *Bir devlet ülkesinin başka bir devletin silahlı kuvvetlerince bombalanması ya da başka silahların kullanılması*
- *Bir devletin kara, deniz ya da hava kuvvetlerine ve sivil uçaklarına veya gemilerine bir başka devletin silahlı kuvvetlerince saldırılması*
- *Bir devletçe ya da onun adına bir başka devleti tarafından yukarıda belirtilen saldırı eylemlerinden sayılacak yoğunlukta silahlı kuvvet kullanma eylemlerinde bulunan silahlı çeteler ya da grupların o devlete karşı gönderilmesi.*¹⁰⁷

---

¹⁰⁷Nihal Ergül, “Yeni Güvenlik Anlayışı Kapsamında Birleşmiş Milletler’in Rolü Ve Uygulamaları”, Galatasaray Üniversitesi, **Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi**, İstanbul, s.260. <<http://www.bilgesam.org/incele/644/-yeni-guvenlik-anlayisi-kapsaminda-birlesmis-milletler'in-rolu-ve-uygulamaları/#.Wwl2d6SFPIU>> e.t.: 25/03/2018.

BM Genel Kurulu'nun yukarıda belirtilen saldırının tanımı kararında saldırıeylemi olarak nitelendirilen fiiller Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'nın "*Nikaragua'da Askeri ve YarıAskeri Faaliyetler Davası*"'na ilişkin 27 Haziran 1986 tarihinde almış olduğu karar ile de onaylanmıştır.¹⁰⁸ UAD'ye göre de, silahlı saldırı eylemleri yalnızca yabancı düzenli orduların gerçekleştirdiği sınır ötesiharekâtı kapsamamaktadır. UAD'ye göre, yapılacak harekâtın ölçüleri ve etkileri bakımından ilgili harekât düzenli kuvvetlerce yapıldığında, yalnızca bir sınır olayı olarak değil bir silahlı saldırı olarak değerlendirilecek, devletçe başka devlet ülkesine gönderilen silahlı çetelerin harekâtını da kapsayacaktır.¹⁰⁹

Meşru müdafaanın gerçekleşmesinin ikinci koşulu, bir "saldırı" ya da "saldırı tehdidi" durumunda BMGK'yebilgi verilmesidir. Meşru müdafaa hakkına başvurulması hususunda BM Antlaşması'nın 51. maddesinde, BMGK'ye yapılacak bildirimin yükümlülüğü öngörülmektedir. İlgili madde uyarınca meşru müdafaa hakkının, ilk kez yapılan silahlı saldırıya karşı kullanılması için önceden BMGK'ye bildirimde bulunma veya izin alma gereksinimi bulunmamaktadır. Ancak, saldırıya karşılık oluşturan meşru müdafaa önlemlerinin acilen BMGK'ye bildirilmesinden sonra BMGK'nin BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde aldığı kararlar varsa bu kararlara uyulması zorunludur.¹¹⁰ BM'nin söz konusu 51. maddesi üye devletlerden herhangi birine silahlı saldırı olması durumunda o ülkenin kendini savunması için gerekli yollara başvurmalarını meşru hak olarak tanımlıyor. Bu madde uyarınca saldırıya uğrayan ülkenin, barış ve güven ortamını tesis edene kadar bu hakkını kullanmasında uluslararası hukuk açısından herhangi bir engel bulunmamaktadır. Örneğin Türkiye, Zeytin Dalı Harekatına başlamadan önce yine 51.maddede yer almakta olan "BM Güvenlik Konseyine Bildirme Şartı"nı yerine getirmiştir.

Meşru müdafaa hakkının oluşmasının üçüncü koşulu ise, "gereklilik" ve "orantılılık" koşuludur. Uluslararası hukukta, devletlerin ülkesinin güvenliği amacıyla yapacakları müdahaleler yukarıda¹¹¹ detaylı olarak açıklanan 41 ve 42. maddeler ile hükme bağlanmıştır. Bu maddeler ışığında, devletlerin müdahaleleri sırasında orantılılık (*proportionality*) kavramı önemli yer tutmaktadır. Etimolojik olarak, İngiliz dilinden Türk diline geçmiş olan "proportionate" (*oran, oranlamak*) kavramı, Uluslararası İnsancıl Hukuk'un (*International Humanitarian Law*) incelediği, ilgi alanına girdiği hemen her

---

¹⁰⁸Ergül, s. 260.

¹⁰⁹Kaya, s. 340.

¹¹⁰Pazarcı, s. 515.

¹¹¹Yukarıda bk. s. 37.

alandaki kullanılan bir ifade haline gelmiştir. İnsancıl Hukuk'taki oran-orantı, devletlerin savaş ya da barış zamanında askerî anlamda elde edeceği fayda ile, yapılan müdahalenin ne ölçüde insancıl olduğu yönündeki dengeyi ortaya koyması noktasında büyük önem arz etmektedir.¹¹²

“Gereklilik (*necessity*)” şartı ise, örf-adet hukukunda yer alması noktasında ve silâhlı saldırı durumunda uygulanması gereken koşullar arasında önemli bir yere sahiptir. Gereklilik Şartı'nın oluşması için, bir devletin askeri güçleri tarafından, bir başka devlete bir silâhlı saldırı gerçekleştirilmiş olmalıdır.¹¹³ Yani, gereklik hali, aynı etkiyi yaratacak başka bir çözüm yolunun olmadığı ciddi ve mevcut bir tehdit durumunda söz konusu olabilir. Bu koşulun yalnız başına sağlanmış olması, gereklik kavramının tamamen zeminde bulunduğu anlamına gelmez. Gereklik ya da bazı literatür taramalarında “zaruret” olarak karşımıza çıkan bu ifade, silâhlı saldırının bulunmasının yanı sıra, tehlikenin çok yakın tehdit (*imminent threat*) olması durumunda uygulanabilir.¹¹⁴

BM Antlaşmasının 51. maddesi gereğince, devletler kendilerine silâhlı bir saldırının gerçekleşmesi durumunda, kendi sınırlarını koruyabilmek için “meşru müdafaa” hakkını kullanabilir. Ancak, BM Antlaşması'nın bu maddesinde, silahlı saldırı tehdidi durumunda yapılması gerekenler belirtilmemiştir. BM Antlaşması 2/4 maddesinde her türlü kuvvet kullanılmasının ve kuvvet kullanılması tehdidinin yasaklanmış olmasının, devletlere olası bir saldırı tehdidine karşı tedbir alma hakkını vereceği açıktır. Bu durumda, yalnızca 51. maddeye bakılarak silahlı saldırı durumunu beklemek, devletlerin hareket kabiliyetini zayıflatacaktır. Olası bir saldırı durumunda alınacak önlemler, ön alıcı (preemptive) ve ön alma (preventive) savaş tedbirleri ile gerçekleşebilir. Aşağıda bu iki kavram anlatılacaktır.

Devletlerin saldırıyla karşı karşıya kalması, sıcak temasın sağlanmasının kaçınılmaz olduğu durumlarda ön alıcı savaş tedbiri uygulanabilir. Ön alıcı saldırı, saldırıya hazırlanan düşman devletin hazırlık aşamasında dengesini bozmak, düşman devletin saldırı gücünü kırmak ya da karşı devletin saldırı düzenlemesine ilişkin artık bir tereddüdün kalmadığı durumlarda yapılan müdahaleler olarak adlandırılabilir.¹¹⁵

¹¹²Gökhan Güneysu, “Spinoza and International Law”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, Bursa 2017, s. 178. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/309284> e.t.: 04/05/2018.

¹¹³Keskin, s. 27.

¹¹⁴Kaya, s. 4.

¹¹⁵Suat Dönmez, “Balkan ve Yakındoğu Sosyal Bilimler Dergisi, Kuvvet Kullanma Kapsamında Ön Alıcı ve Önleyici Saldırı Kavramları”, **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara 2017, s. 11-13. <http://www.ibaness.org/bnejss/2017_03_03/02_Donmez.pdf> e.t.: 08/08/2017.

Önleyici (preventive) savaş tedbiri ise, önalıcı durumlardan farklı olarak, saldırı tehdidinin olmadığı durumlarda da gerçekleşebilir. Önleyici meşru müdafaa kavramı uluslararası hukuk literatürüne ilk defa *Caroline Olayı*¹¹⁶ ile girmiştir. Bu olayda İngiltere, Caroline gemisinin bir gemi olması sebebiyle meşru müdafaa hakkı çerçevesinde yok edildiğini belirtmiştir. İngilizlere göre, ülkelerinin güvenliğinin sağlanması bu olayda elzem olmuştur. ABD, İngiltere'nin bu iddiasını kabul etmemiş ve bu olay hakemliğe götürülmüştür. Varılan kararda, önleyici faaliyetlerin bazı şartlar altında meşru müdafaa sınırları çerçevesinde değerlendirilebilmesinin mümkün olmasıyla birlikte söz konusu olayda bu şartların gerçekleşmediği, dolayısıyla İngiltere'nin haksız bir müdahale gerçekleştirdiği ifade edilmiştir.¹¹⁷ Caroline Olayının kişiler hukuku kapsamında meşru müdafaa hakkının sınırları açısından benimsenen “*orantılılık*”, “*gereklilik*” ve “*haklılık*” ilkelerinin devletler hukuku bakımından da gözetilmesi gerektiğini somutlaştırdığı söylenebilir. Bu anlamda, önleyici meşru müdafaa yönteminde amaç, saldırı olmadan önce yapılacak “orantılı” bir müdahaleyle saldırı ihtimalini bertaraf etmektir.

Devletler, söz konusu kendini koruma (self-preservation) olduğunda, egemenlik haklarını kullanarak şartların gereklilik kavramına uygun olduğunu düşünebilmekte ve müdahale hakkını kendilerinde görebilmektedir. Bir devletin, kendi ülkesine izinsiz giriş yapan bir araca müdahalesi, uluslararası hukuka uygun olmalı ve bu çerçevede değerlendirilmelidir. Devletler kendi ülkelerine yönelik bir düşmanca eyleme karşı savunma tedbirlerini uygularken, bu saldırının varlığını kanıtlayabilmeli veya saldırı tehdidini ispatlamalıdır. Tanım olarak, NATO'nun resmi Elkitabında “Düşmanca eylem (*hostileact*) ciddi zararlara neden olan ya da NATO veya NATO kuvvetlerine ya da görevlendirilmiş kuvvet ya da personeline tehlike oluşturacak herhangi bir kasıtlı fiil şeklinde ifade edilmiştir.¹¹⁸ Bir başka deyişle, 'düşmanca eylem' kavramı tanımlanırken, belirli bir eylem sahası sınırlamasına gidilmemiş, kara, hava ve deniz sahalarının

¹¹⁶ **Caroline olayı**, 1837’de Kanada’nın İngiltere’ye karşı verdiği bağımsızlık savaşı sırasında çıkmıştır. Savaş sırasında bağımsızlık mücadelesini yürüten Kanadalı güçlerin bir kısmı, ABD-Kanada arasındaki doğal sınırı oluşturan Niagara nehri üzerindeki bir ada olan Navy adasından İngiliz gemilerine saldırılarda bulunmuş ve ihtiyaç duydukları silah yardımını Caroline adlı bir Amerikan bandıralı gemi vasıtasıyla Amerikalı sempatizanlarından temin etmişlerdir. İngilizler bunun üzerine Caroline gemisini, bir Amerikan limanı olan Schlosser’de ele geçirmiş ve tarafsız bir tutum izleyen ABD’ye ders olsun diye de tahrip ederek gemiyi Niagara Şelalesi’nden aşağı atmıştır. Bazı ABD vatandaşlarının yaşamını yitirdiği olayda sorumlu görülen bir İngiliz vatandaşı tutuklanmıştır. Muharrem Balcı Kişisel İnternet Sitesi <<http://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerIV/146.pdf>> e.t.: 26/05/2018.

¹¹⁷ Ahmet Buğra Aydın, “Uluslararası Hukukta Önleyici ve Öngörücü Meşru Müdafaa Hakkı” **Genç Hukukçular Hukuk Okumaları**, Kişisel İnternet Sitesi, s. 5. <<http://www.muharrembalci.com>> e.t.: 24/03/2018.

¹¹⁸ **Nato Legal Deskbook**, s. 260.

tamamını kapsayacak genel bir açıklama ile bütün saldırı ihtimalleri göz önünde bulundurularak bu tanıma yer verilmiştir. Bu kapsamda, Angajman Kurallarının, bir ülkenin, meşru müdafaa hakkı çerçevesinde düşman saldırılarına nasıl karşılık verilebileceğinin yasal sınırlarını çizdiği sonucuna varılabileceği düşünülmektedir. Özellikle Caroline Olayı çerçevesinde bakılacak olursa, NATO'nun Elkitabında tanımlanmış olan “saldırı tehdidi”, “düşmanca eylem”, “düşmanca niyet”, gibi kavramlar incelendiğinde müdahaleye maruz kalan geminin herhangi bir saldırı tehdidi oluşturmadığı ve İngiltere'nin Angajman Kurallarını sağlıklı biçimde uygulamadığı düşünülebilir.

NATO Resmi Elkitabında 'düşmanca eylem' ifadesinin yanı sıra "düşmanca niyet" kavramı da ayrıca ele alınmıştır. Yani, “olası ve anlaşılabilir” olarak ifade edilen bu tanımla birlikte, düşmanca niyetin saptanabilmesi, bu durumun hazırlık aşamasında olup olmadığı ve bu kapasitenin bulunması durumlarını kapsamaktadır.¹¹⁹

1.3.4.2. Meşru Müdahale (BMGK Tarafından Yetkilendirme/BMGK Kararları Uyarınca Kuvvet Kullanma)

Kuvvet kullanma yasağının ikinci istisnası BMGK kararları uyarınca kuvvet kullanılmasıdır. BM Antlaşması'nın, “Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemleri Durumunda Alınacak Önlemler” başlığını taşıyan VII. Bölüm 39. maddesi, barışın bozulması ya da bir saldırı eyleminin tespiti durumlarında uluslararası barışın ve güvenliğin tesisi noktasında öneriler sunacağını hükme bağlamıştır.¹²⁰ BM Antlaşması'nın 41 ve 42. maddeleri ise, hangi koşullarda ve ne şekilde müdahale edileceğinin sınırları belirlenmiştir. Bu çerçevede iki aşama bulunmaktadır. Bu aşamalardan biri, 41. maddede düzenlenmiş olan ve kuvvet kullanmadan alınacak tedbirler, diğeri ise 42. maddede düzenlenen kuvvet kullanma halidir.

BMGK kararları doğrultusunda kuvvet kullanma durumu, BM Antlaşması'nın 41 ve 42. maddesi ile hükme bağlanmıştır. Öyle ki, antlaşmasının 41. maddesinde BM Güvenlik Konseyi'nin, kararlarını yürütebilmesi için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen önlemleri alabileceği ve BM üyelerinin bu önlemleri uygulamaya çağırabileceği belirtilmektedir.¹²¹ 41. maddenin işlerliğini yitirmesi durumunda ise, BM Antlaşması'nın 42. maddesi kuvvet kullanılmasının önünü açmaktadır. Bu çerçevede,

¹¹⁹NATO Legal Deskbook, s. 9.

¹²⁰Tosun, s.107.

¹²¹BM Antlaşması, md. 41.

BM Antlaşması'nın 42. maddesinde, Güvenlik Konseyi, 41.maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağına karar verirse, uluslararası barışı koruma ve barışı kurma maksadıyla, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabileceği ifade edilmiştir.¹²² Yani, BM Antlaşması'na uymayan ve uluslararası hukuk kuralları ile bağdaşmayan bir eylem gerçekleşirse, BMGK doğrudan müdahale hakkına sahip olacak ve meşru müdahalede bulunacaktır.

BM Antlaşması'nın 41 ve 42. maddelerinde yer alan hükümlerden de anlaşılacağı gibi, barışa karşı bir tehdit olduğunu veya barışın bozulduğunu ya da bir saldırı durumunun oluştuğunu belirleme yetkisi BM Güvenlik Konseyi'nin yetkisindedir.¹²³ Örneğin, 1974 yılında BM Genel Kurulu'nun kabul ettiği 3314 sayılı "Saldırının Tanımına İlişkin Karar"da bir saldırı eyleminin gerçekleşip gerçekleşmediğini belirleme yetkisinin BM Güvenlik Konseyi'ne ait olduğunu belirtmektedir.

Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma yasağının ikinci istisnası olan Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesine ilişkin olarak, BM Statüsü'nün kabulünden sonra yapılan bir düzenleme ile bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu kapsamda, BM Güvenlik Konseyi'nin yetkileri dâhilinde, BM Genel Kurulu'nun 1950 yılında aldığı bir karar çerçevesinde Güvenlik Konseyi'nin veto nedeni ile uluslararası barış ve güvenliği sağlayamadığı durumlarda, BM Genel Kurulu olağanüstü toplanarak, üye ülkelere uluslararası barışın sağlanması için silah kullanımı dâhil çeşitli tedbirlerin alınmasını tavsiye edebilecektir.¹²⁴ Dolayısıyla BM'nin barışı korumak adına kuvvet kullanımını gerçekleştirebileceği, hatta üye ülkelerle olağanüstü toplanarak silah kullanımı konusunda tavsiyelerde bulunulabileceği görülmektedir. Bu türden istisnai bir tedbirin alınabilmesi için "barışın bozulması", "barışın tehdit edilmesi" veya "saldırı" durumlarının gerçekleşmesi gerekmektedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi¹²⁵, meşru müdahale her ne kadar BMGK kararları uyarınca uygulansa da, BM Genel Kurulu devletlerin egemenlik yetkisini hiçbir zaman tamamen göz ardı etmemiş, bu konuda gerekli düzenlemeleri yapmaktan geri kalmamıştır. Bu kapsamda, 1965 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen "Devletlerin İçişlerine Karışmanın Kabul Edilemezliği ve Devletlerin Bağımsızlıklarının ve Egemenliklerinin Korunması Deklarasyonu" uyarınca, hiçbir

---

¹²²BM Antlaşması, md. 42.

¹²³Acer ve Kaya., s. 335.

¹²⁴Acer ve Kaya, s. 336.

¹²⁵Yukarıda bk. s. 45.

devlet diğerk bir devletin iç işlerine ya da dış işlerine doğrudan ya da dolaylı müdahale hakkına sahip değildir.¹²⁶ Bu bağlamda, silahlı müdahalenin veya bir devletin kişiliğine karşı siyasi, ekonomik ve kültürel unsurlarına yönelik herhangi bir müdahalenin kınanacağı açıkça ifade edilmektedir.¹²⁷

Sonuç olarak, kuvvet kullanmanın ikinci istisnası olan BM tarafından yetkilendirme, bir diğerk adı ile meşru müdahale uluslararası hukuktadevletlerin kendilerine karşı oluşabilecek bir olası saldırıda ülkelerini koruyabilmeleri için BM tarafından düzenlenen uluslararası bir kural niteliği taşımaktadır. BM Antlaşmasının 39, 41 ve 42. maddeleri, BM sisteminin açıkça izin vermediği kuvvet kullanma durumlarının kabul edilmeyeceğini belirtmektedir. Bu anlamda, BM Antlaşması'nın 39, 41 ve 42. maddesi, devletlerin ülkeleri üzerindeki egemenlikleri gözetilerek düzenlenmiş, ancak BM statüsünden kaynaklanan yükümlülüklerin, devletlerin diğerk yükümlülüklerinden daha üstün olduğu vurgulanmıştır.

1.3.5. Meşru Müdafaa ve Angajman Kuralları Arasındaki İlişki

Angajman Kuralları, literatüre bakıldığında bir devletin askeri unsurları ile düzenleyeceği hareketin sınırlarını meşru müdafaa hali dışındaki durumlarda belirlediğini göstermektedir. Sanremo Elkitabı'na göre, meşru müdafaa hali söz konusu olduğunda, Angajman Kurallarının hükümleri devre dışı kalır.¹²⁸ Meşru müdafaa hakkının oluşmasına neden olan durumlarda, bir saldırıya verilecek karşılığı saldırı altındaki kişiler belirler.¹²⁹ Ancak, uluslararası hukuka uygunluk bakımından bu kararlar “gereklilik” ve “orantılılık” kapsamında belirlenir. Britanya Savunma Doktrini (*British Defence Doctrine*), Angajman Kuralları ve meşru müdafaa kavramlarını birbirlerine sürekli olarak eşlik eden ifadeler olarak tanımlamıştır.¹³⁰ Bu ifadelere bakıldığında, Angajman Kurallarının, meşru müdafaa ile olan ilişkisini anlatmak kolaylaşacaktır. Çünkü, bu doktrine göre, meşru müdafaanın uygulandığı bir koşulda Angajman Kurallarına gerek kalmayacak, Angajman Kurallarının uygulandığı bir durumda ise, meşru müdafaa yöntemleri “gereklilik” ve “orantılılık” kavramlarına bakılmaksızın devre dışı kalacaktır. Ancak, meşru müdafaa ile Angajman Kurallarını birbirine eşlik

¹²⁶ Abdullah Tunç, “Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2015, Ankara, s. 29.

¹²⁷ Sevin Toluner, **Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı**, Birinci Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2000, s. 362.

¹²⁸ **Rules of Engagement Handbook**, s. 4.

¹²⁹ Pamuk, s. 121.

¹³⁰ Özman, s. 121.

eden terimler olarak düşünmek her durumda doğru olmayacaktır. Bunun nedeni ise, Angajman Kuralları ile meşru müdafaaya başvurulacak koşulların farklılık gösterebilmesidir. Meşru müdafa hakkı, savaş durumu, düşmanca niyet veya düşmanca eylem durumlarında söz konusu olabilecek iken, Angajman Kuralları, bir savaş veya tehdidi söz konusu olmasa da devletlerin egemenlik haklarını ihlal edecek Rus savaş uçağının Türk Hava Sahası'nı ihlalinde olduğu gibi münferit eylemlere karşı da uygulanacak hareket tarzının bir yönerge ile belirlenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan, Angajman Kurallarını meşru müdafa ile birbirinin yerine geçen kurallar bütünü olarak yorumlamak doğru değildir. Angajman Kuralları, bir devletin ülkesi üzerindeki bağımsızlığına vurgu yapan bir yönerge niteliği taşır. Meşru müdafa ise, bir devletin ülkesinin bağımsızlığını zedeleyecek bir olası müdahalenin ya da saldırı tehdidinin oluşması durumunda uygulanacak bir haktır. Bu kapsamda, Angajman Kurallarını meşru müdafaayı da içine alacak bir düzlemde değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN HAVA SAHASINDAKİ YETKİLERİ

2.1. Uluslararası Hukuk Kişisi Olarak Devletin Hava Sahasındaki Yetkileri

2.1.1. Devletin Tanımı

En basit anlatımıyla “*Devlet*”, belirli bir ülke üzerinde egemen olmuş, milletin meydana getirdiği ve hukukun kendisine kişilik tanıdığı bir üst aygıttır.¹³¹ Bu tanım çerçevesinde incelendiğinde, yukarıda belirtildiği gibi¹³² devletin üç unsuru öne çıkmaktadır. Bunlardan biri *egemenlik*, ikincisi *millet* ve üçüncüsü ise *ülke*dir. Devletin uluslararası toplumda bir süje olarak diğer devletler ile ilişkiye geçebilmesini teminen uluslararası hukuk, bu üç unsura ek olarak *tanıma* unsurunu da eklemiştir.¹³³ Bu şekilde uluslararası toplumda yerini alan devletler, BM Antlaşması’na göre, büyüklüğü ve küçüklüğüne bakılmaksızın, egemen ve eşittirler.¹³⁴ Devletlerin egemen olması uluslararası alanda onların bağımsızlığına işaret eder. Yani, her devlet bir yandan kendi içinde en üstün iktidarı elinde bulundururken, diğer yandan da uluslararası alanda bağımsızdır. Bu anlamda uluslararası hukuk, devlete hem ülkesine karşı yapılacak saldırılara karşı koruyacak, hem de kendisine tabi bir şekilde yaşayan vatandaşlarının güvenliğini sağlayacak yetkiler vermiştir.

Tarih boyunca, özellikle ulus devlet yapılanmasının ortaya çıkışının ardından, sınır güvenliklerinin sağlanması için, bir devletin, bir başka devlet tarafından kendi ülkesine yapılacak müdahaleyi önlemesi konusunda yetkiye sahip olması hususu önem kazanmıştır.¹³⁵ Devletlerin kendi ülkelerine yönelik olası saldırı/sınır ihlallerine karşı tedbirler almasıyla gündeme gelen kara, hava ve deniz sahalarında “sınır güvenliği” konusu, 1648’de *Otuz Yıl Savaşları*’nı bitiren ve ulus devlet yapılanmasının ilk adımları olarak kabul edilen *Vestfalya (Westphalia) Antlaşması*’nın ardından

¹³¹Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, 9. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2017, s. 274.

¹³²Yukarıda bk. s. 5.

¹³³Pazarcı, s. 143. Uluslararası hukukta bir süjenin devlet olarak tanınabilmesi için gerekli olan unsurlar, 1933 tarihli Devletlerin Hakları ve Yükümlülüklerine İlişkin Montevideo Sözleşmesi’nin 1. maddesinde belirtilmiştir. Malcolm Shaw, *International Law*, **Cambridge University Press**, Cambridge, 2003, s. 178.

¹³⁴**BM Antlaşması**, md. 2/1.

¹³⁵Gözler, s. 273.

önemini arttırmıştır.¹³⁶ Bu antlaşmaya göre, uluslararası düzen egemen güçlerden oluşur ve bu egemen güçleri ne ülke içinde ne de ülke dışında sınırlayan herhangi bir güç bulunmamaktadır.¹³⁷ Bu antlaşma ile ‘sınır’ ve ‘egemenlik’ arasında kesin bir bağ kurularak, devletlerin egemenliklerini kullandığı sınırların belirlenmesi önemli hale gelmiştir.¹³⁸

Uluslararası hukuktaki devletin sınırları belirlenirken, devletler arasında önceden çizilmiş sınırlar benimsenebilir ya da yeni bir sınır çizgisi çizilebilir.¹³⁹ Sınırların çizilmesi, devletin ülkesi üzerindeki yetkisinin mekânsal sınırlarını çizmek demektir. Bu bağlamda, yabancı bir devletin sınır ihlali yapması, diğer devletin, ülkesini korumak için egemenlik yetkisine dayanarak önlem almasını gündeme getirir.

Bir devletin egemenlik yetkisini kullanabileceği ülke sınırlarının üç boyutu bulunmaktadır. Bunlar, kara, deniz ve hava ülkesidir. Devletin hava ülkesi konumuzla ilgili olduğundan aşağıda detaylı incelenecektir.

2.1.2. Devletin Hava Sahası

Uluslararası hukuka göre, devletlerin hava sahası, bu devletlerin egemenliği altında bulunan kara ülkesi ile buna bitişik olarak yer alan içsuların ve karasularının üstünde bulunan hava sahasıdır.¹⁴⁰ Burada tarif edilen ülke ya da bölge (*territory*) o devletin toprakları ve karasularıdır.¹⁴¹ Bu tanıma paralel olarak, 1. Dünya Savaşı sonrasında 13 Ekim 1919’da imzalanan “*Hava Seyrüseferinin Tanzimine İlişkin Sözleşme (Paris Sözleşmesi)*”¹⁴² nin 1. maddesine göre, her devletin kendi ülkesi üzerindeki hava sahasında tam ve mutlak egemenliğe sahip olduğu karara bağlanmıştır.¹⁴³ Bunun yanında, 1944 tarihli *Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesi*

¹³⁶ Gazete Bilkent, <<http://www.gazetebilkent.com>> e.t.: 07/05/2018.

¹³⁷ Sami Kiraz, “Uluslararası İlişkilerde Egemenliğin Değişen Yüzü”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, S. 1, C. 5, Niğde 2012, 93-102, s. 94.

¹³⁸ Kemal Cebeci, “Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı. 71, 23-39, s. 25-26.

¹³⁹ Pazarıcı, s. 234.

¹⁴⁰ Pazarıcı, s. 293.

¹⁴¹ “Hava Sahası ve Fir Nedir” <<https://www.havaliman.com/hava-sahasi-ve-fir-nedir/>> e.t.: 29/03/2018

¹⁴² Convention Relating to the Regulation of Aerial Navigation Signed at Paris, October 13, 1919, (Paris Convention)

¹⁴³ Sar ve Meray, s. 11.

(*Şikago Sözleşmesi*)¹⁴⁴ne göre de, bu hava ülkesi üzerinde her devlet tam ve mutlak egemenlik hakkına sahiptir.

Şikago Sözleşmesi'nin 1. maddesi, “*Bir devletin kara deniz ve hava sahasında tam ve mutlak egemenlik hakkına sahip olduğunu*” açıkça ortaya koymaktadır. Aynı sözleşmenin 2. maddesi ise, “*devletlerin kara ve deniz ülkeleri üzerinde bulunan hava sahası üzerinde tam yetkiye sahip olduğunu ve devletin kara ülkesi ve karasuları üzerinde kalan bölümün devletin hava ülkesi olduğunu*” belirtmiştir. Şikago Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre ise, “*askeri gümrük ve polis hizmetlerinde kullanılan hava araçları olarak adlandırılan devlet hava araçları, özel anlaşmalar ya da izin alma durumun dışında başka bir devlet ülkesi üzerinde uçamazlar.*”¹⁴⁵

Bu konuya ilişkin düzenlenmiş diğer sözleşmede, 1982 yılında imzalanan *BM Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)*'dir.¹⁴⁶ Bu sözleşmenin 2. maddesine göre, *kıyı devletinin egemenliği ilkesi ve iç sularının ötesine kara sular denilen bir deniz alanına kadar uzanır. Bu egemenlik, kara suları üzerindeki hava sahasını da içine alır.* Şikago Sözleşmesi ve BMDHS kapsamında, “*bir devletin hava sahasında bir sivil hava aracının veya devlet hava aracının uçabilmesi hükümler devletin iznine bırakılmıştır.*”¹⁴⁷ Aksi bir durum halinde, yani bir devletin ulusal hava sahası bir hava aracı tarafından ihlal edildiğinde alınacak önlemler, hava aracının niteliğine göre değişir.

Günümüzde uygulanmakta olan uluslararası hukuk kurallarına göre, hava sahaları “*ulusal hava sahası*” ve “*uluslararası hava sahası*” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹⁴⁸ Ulusal hava sahası, bir devletin kara ülkesi ve karasuları ile beraber içsuları üzerindeki hava sahası olarak tanımlanır.¹⁴⁹ Uluslararası hava sahası ise, ulusal hava sahası dışında kalan hava sahalarıdır.

Uluslararası hava sahasının statüsü, serbestlik ilkesine dayanmaktadır. Bütün devletler, uluslararası hava sahasını serbestçe kullanma hakkına, yani uçuş serbestliği hakkına sahiptir.¹⁵⁰

¹⁴⁴Şikago'da 7 Aralık 1944 tarihinde akit ve imza edilmiş olan Milletlerarası Sivil Havacılık Anlaşması ile Sivil Havacılık Geçici Sözleşmesi ve Bunların Eklerinin Onanması Hakkındaki Kanun, R.G.,T. 05.06.1945, S. 6029.

¹⁴⁵**Resmi Gazete**, S.6029, T. 05.06.1945, e.t. 14.06.2018.

¹⁴⁶Funda Keskin Ata, “Uluslararası Hukuk Açısından Türk Askeri Uçağının Suriye Tarafından Düşürülmesinin Bir Değerlendirmesi”, **Ortadoğu Analiz**, C. 4, S. 44, Ankara 2012, s. 17. <<http://mulkiye.org.tr>> e.t.: 18/11/2017.

¹⁴⁷Bilsel, s. 199.

¹⁴⁸Bilsel, s. 202.

¹⁴⁹Pazarcı, s. 298-299.

¹⁵⁰Pazarcı, s. 299.

Ulusal hava sahası için belirtilen hukuki durum ise, bir devletin münhasır ve kesin egemenliği prensibine dayanmaktadır. Yani, bir devletin hava ülkesi olan hava sahasına bir başka devletin hava araçlarının girmesi, ancak o devletin izni ile mümkün olur. Uluslararası hukuk kurallarına bağlı kalmak koşulu ile, bir devletin ülkesinin kara, deniz ve hava sahalarında güvenliğini sağlaması, o devletin temel görevi olduğundan, devlet kendinden izinsiz hava sahasına girişlere engel olma yetkisine sahiptir. Bu bakımdan bir devlet, hava sahasının güvenliğini sağlamak için sahip olduğu tam ve münhasır egemenlik gereğince kendi hava sahasına giren başka bir devletin aracına yönelik uluslararası hukuka uygun güvenlik tedbirlerini alabilmektedir.

2.1.3. Devletin Hava Sahasındaki Yetkileri

2.1.3.1. Genel Olarak

Devletler, uluslararası hukukun ortaya koyduğu sınırlar kapsamında, münferiden ve münhasıran kullandığı yetkilere ve diğer devletlerle ya da uluslararası birimler ile beraber kullandığı yetkilere sahiptir. Yani, devletler bazı yetkilere tek başına sahiptir, bazı yetkilere ise diğer devletler ile birlikte sahiptir ve bu yetkileri müşterek olarak kullanabilir. Devletin yetkileri tasnif edilirken, “Devletin Münhasır Yetkileri” başlığında iki ana sınıflandırma söz konusudur. Bunlardan biri, devletin ülkesel yetkileri, diğeri ise devletlerin ülke dışı yetkileridir.

Öncelikli olarak belirtmek gerekir ki, devletlerin ülkesel yetkileri kapsamında, her devlet kendi ülkesi içinde “tam ve münhasır egemenlik” hakkına sahiptir. Bir başka deyişle, bu egemenlik hakkı çerçevesinde her devlet, kendi ülkesi üzerinde yasa yapma ve bu yasaları uygulama hakkına haizdir. Bu noktadan hareketle, devletlerin egemenliği gereği sahip olduğu üç temel yetki alanı olan yasama, yürütme ve yargı ile ilgili bütün düzenlemeleri yapacak olan otorite, ülkesel yetkilere sahip olan devletlerin kendileridir.

Devlet, ülkesel yetkisi gereğince, yabancı bir bireyin de, yabancı bir aracında ülkesine giriş yapmasında söz sahibi olan tek yetkili mekanizmadır.¹⁵¹ Bu bakış açısıyla, bir devletin ülkesinden geçiş hakkı, askerden ve silahtan arındırılma, yabancı askeri kuvvetler ve üsler kurma gibi konular devletlerin hem iç güvenliğini hem de sınır güvenliğini oluşturan ve devletlerin egemenliğinde olan konular olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle, bireylerin bir devletin ülkesine girişlerinde uygulanacak kurallar devlet

---

¹⁵¹ Pazarcı, s. 510.

mekanizması tarafından nasıl belirleniyorsa, başka bir devlete ait bir aracın, bir devletin hava, kara ya da deniz ülkesine girişi aynı şekilde bir devletin iznine bağlıdır.

Devletin ülke dışı yetkileri ise, bir devletin kendisine ait olmayan bölgelerde söz hakkına sahip olmak koşulu ile uluslararası alanlarda yetkili olması olarak yorumlanabilir. Devletin ülkesini oluşturmayan alanlar olarak, “*bitişik bölge*”, “*kıta sahanlığı*”, “*münhasır ekonomik bölge*” ve “*açık deniz alanları*” gibi deniz alanları örnek gösterilebilir.¹⁵² Ancak, bir devletin ülke dışı yetkileri yalnızca deniz alanları ile sınırlı değildir. Hiçbir devletin ülkesi olmayan hava, kara ve deniz alanları da uluslararası alan sayıldığından, devletlerin bu alanlarda da ülke dışı yetkilerini kullanabileceği kabul edilmektedir.¹⁵³

Devletin egemenliğinin söz konusu olduğu durumlarda bir devlet, kendi ülkesini korumak için ulusal yetkileri ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde gerekli önlemleri alır. Bir devletin ülkesine izinsiz giren bir başka devletin hava aracı, devletin egemenlik hakkını ihlal etmiş sayılır. Bu durum da, devletin ülkesel yetkisi çerçevesinde, söz konusu devlete, ihlalin önlenmesi için gerekli müdahaleyi yapma hakkını verir. Bu kapsamda, tezimizin örnek olayını da yakından ilgilendiren “Devletin Hava Sahasına Giren Uçakların Denetimi” konusu incelenecektir.

2.1.3.2. Devletin Hava Sahasına Giren Uçakların Denetimi

2.1.3.2.1. Devletin Hava Sahasına Yabancı Uçakların İzinsiz Girişleri ve Yapılacak İşlemler

Devletlerin hava sahası üzerindeki egemenliği, uluslararası hava hukukunun en temel ilkesini oluşturur. İlk kez 1919 tarihli Paris Sözleşmesi’nde bir anlaşma hükmü olarak düzenlenen bu ilke, 1944 tarihli Şikago Sözleşmesi’nde de ele alınmıştır.¹⁵⁴ Sözleşme hükümlerine göre devletlerin egemenliği bakımından hava araçları, “*sivil hava aracı*” ve “*devlet hava aracı*” olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmektedir.

Geçmişe bakıldığında, hava araçlarının ayrımında mülkiyet teorisinin etkili olduğu görülmektedir.¹⁵⁵ Yani, uzunca bir süre devletin bünyesinde olan ve devletin kontrolü altında kullanılan tüm hava araçları devlet aracı olarak kabul edilmiştir. Bu

---

¹⁵² Pazarcı, s. 162.

¹⁵³ Pazarcı, s. 163.

¹⁵⁴ **Şikago Sözleşmesi** Madde 3/c: Âkid devletlerden birine ait bir devlet hava nakil vasıtası ancak hususi bir anlaşma veya sa’r suretle salâhiyet verilmiş olduğu takdirde ve bu salâhiyet şartlarına uygun olarak diğer bir devletin ülkesi üzerinden uçabilir veya o devlet ülkesine inebilir.

¹⁵⁵ Özman, s. 47.

bakımdan, yalnızca askeri ve zabıta hava araçları değil aynı zamanda devlete ait olan ticari amaçlarla kullanan hava araçları da devlet aracı olarak sayılmıştır. Daha sonra, hava araçları konusunda bu tanımlamada bir değişikliğe gidilmiştir. Bu değişiklik uyarınca, bir hava aracı ticari ya da başka özel amaçlar doğrultusunda kullanılıyorsa “*sivil hava aracı*”,devletin egemenliğinden kaynaklanan amaçlar için kullanılıyorsa “*devlet hava aracı*” olarak sınıflandırılmıştır.¹⁵⁶ Ancak, kamu hizmetinde kullanılan her hava aracının devletin hava aracı olduğu konusu da tartışmalıdır. Kuşkusuz, devletlerin ulusal alanlarda yabancı uçakları denetlemeleri devletlerin kendi iç meseleleri olarak bilinmesine karşın, yabancı uçaklara karşı takınacakları tavrın eylemsel olarak sınırlarını uluslararası antlaşmalar çizmektedir. Bu bakımdan, sivil hava aracı ve devlet hava aracı ayrımı, devletin hava sahasına yabancı uçakların izinsiz girmesi konusu kapsamında ve Paris Sözleşmesi ile Şikago Sözleşmesi çerçevesinde incelenecektir.

Paris Sözleşmesi’ne¹⁵⁷ göre, hava araçları “*özel hava araçları*” ve “*devlet hava araçları*” olarak iki başlıkta incelenmiştir. Sözleşmenin bu maddesine göre, devlet hava araçları askeri hava araçları ile posta, gümrük, zabıta hizmetleri gibi münhasıran devlet hizmetinde kullanılan hava araçlarıdır.¹⁵⁸ Bu hava araçlarının dışında kalan tüm hava araçları ise özel hava aracı olarak tanımlanır. Bu maddenin devamında sivil hava araçları ile ilgili karışıklığı giderecek önemli bir hüküm yer almaktadır. Bu kapsamda, askeri hizmetler, gümrük ve zabıta hizmetleri dışında kalan diğer hava araçları devlet hizmetinde kullanılsa bile sözleşme kapsamında “*özel hava aracı*” olarak değerlendirilmiştir.

Şikago Sözleşmesi’nde¹⁵⁹ ise, Paris Sözleşmesi’nin aksine devlet hava araçlarının dışında kalan tüm araçlar, özel araç yerine “*sivil hava aracı*” şeklinde tanımlanmış ve sözleşmenin sadece sivil hava araçlarına uygulanacağı ifade edilmiştir.

Şikago Sözleşmesi’nin 3. maddesinin ilgili hükümleri şu şekildedir:

---

¹⁵⁶Özcan, s. 47.

¹⁵⁷Paris Sözleşmesi, md. 30.

¹⁵⁸Paris Sözleşmesi, md. 30.

¹⁵⁹Aralık 1944’te Chicago’da toplanan konferansta kabul edilen Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesidir. Daha önce imzalanmış Paris ve Havana Sözleşmeleri’nin yerini almıştır. Sözleşme ile her devlete kendi üzerindeki hava sahasında “kısıtlamasız ve tekeli bir egemenlik” tanınmıştır. Fakat bu egemenliğin kullanımının yanında herhangi bir tarifeye bağlı olmayan uçaklar önceden izin almadan -sözleşmeye taraf devletin ülkesine veya ticari amaçlı inişler hariç- transit olarak sözleşmeye taraf ülkenin hava sahasından geçebileceklerdir. Tarifeli uçuşlar veya charter seferlerinde ise o ülkenin izni gerekmektedir. Türkçe Bilgi, <https://www.turkcebilgi.com/chicago_s%C3%B6zleşme%C5%9Fmesi> e.t.: 15/05/2018.

- *Bu sözleşme yalnız sivil hava araçlarına uygulanacak olup devlet hava araçlarını uygulanmaz.*
- *Askeri gümrük ve zabıta hizmetlerinde kullanılan hava araçları devlet hava aracı sayılır.*
- *Hususi bir antlaşma veya diğer biçimde yetkilendirilmiş olmadıkça akit devletlerden birine ait bir devlet hava aracı diğer bir devletin ülkesi üzerinden uçamaz veya o devlet ülkesine iniş yapamaz. Bu uçuş ve iniş verilen yetki şartları çerçevesinde gerçekleşir.*
- *Akit devletler devlet hava araçları için düzenlemeler yaparken sivil hava araçlarının seyrüsefer emniyeti göz önünde bulundurmayı taahhüt ederler.*¹⁶⁰

Yukarıdaki hükümlerden anlaşılacağı gibi, sözleşmenin yalnızca sivil araçlara uygulanacağı ifade edilmiş, devlet hava araçlarının uçuş ve inişlerine ilişkin her türlü eylem, devletlerin iznine bırakılmıştır.

Şikago Sözleşmesi'nin hükümleri çerçevesinde devlet hava aracının tespitine ilişkin farklı görüşler ortaya atılmıştır. Sözleşmede, maddelerin devlet aracını kapsamadığı açıkça belirtilmiş, ancak ilgili Sözleşmede kamu hizmeti veren devlet araçlarının tamamının ya da yalnızca askeri, gümrük ve zabıta hizmetlerinde kullanılacak araçların devlet aracı sayılıp sayılmayacağı belirtilmemiştir. Paris Sözleşmesi'nde ise, bu farklılık net olarak belirlenmiştir. Paris Sözleşmesi'ne göre, askeri hava araçları, gümrük ve ticari hava araçları devlet hava araçları olarak tanımlanmış, bu grubun dışında kalanlar ise özel araçlar olarak belirlenmiştir. Bu bakımdan genel görüş, Şikago Sözleşmesi'nin de askeri, gümrük ve ticari hava araçlarının dışında kalan araçlarını sivil hava aracı sayması gerektiği yönündedir.¹⁶¹

Kimi devletler, devlet hava aracının kapsamını geniş tutarken, kimi devletler ise ulusal düzenlemelerini Şikago Sözleşmesi'ne bağlı olarak gerçekleştirmektedir. ABD ve Türkiye bu iki duruma örnek olarak gösterilebilir. Ulusal düzenlemelerde Türkiye, Şikago Sözleşmesi'ne bağlı kalmıştır. Türkiye'nin ulusal düzenlemeler çerçevesinde

¹⁶⁰Şikago Sözleşmesi, Convention on International Civil Aviation, s. 142.

¹⁶¹Azime Ayça Kahraman, **Uluslararası Hukuk Kuralları Çerçevesinde Nükleer Silah Kullanımı**, 2.Baskı, Adalet Yayınları, Ankara 2016, s. 15-16.

belirlediği Türk Sivil Havacılık Kanunu¹⁶²nun hava araçları ve devlet hava aracı ile ilgili hükümler şu şekildedir:

Türk Sivil Havacılık Kanunu,

Madde 3/b:

“Hava Aracı” terimi: havalanabilen ve havada seyredebilme kabiliyetine sahip her türlü aracı kapsar ve tanımlar.¹⁶³

Madde 3/c:

“Devlet Hava Aracı” terimi: Devletin askerlik, güvenlik, gümrük ve orman yangınları ile mücadele hizmetlerinde kullandığı hava araçlarıdır.

Madde 3/d:

“Türk Sivil Hava Aracı” terimi: Devlet hava araçları tanımı dışında kalan ve mülkiyeti Türk Devletine veya kamu tüzelkişilerine veya Türk vatandaşlarına ait araçlarıdır.¹⁶⁴

Yukarıda metni verilen kanunun ilgili hükümlerinden de anlaşılacağı gibi Türkiye, ulusal bir düzenleme ile sivil – devlet hava aracı ayırımına gitmiştir. Bu çerçevede, devlet hava araçları tanımının dışında kalan tüm araçlar “*Türk Sivil Hava Aracı*” olarak adlandırılmıştır.

Sivil ve devlet hava aracına ilişkin tartışmalar sivil ve askeri hava aracı ve sivil askeri havacılık temelinde yapıldığından, sivil ve devlet hava aracı ayırımında askeri hava araçlarının statüsü tezimizin örnek olayı dâhilinde önem arz etmektedir.

Gerek Paris Sözleşmesi’nde gerek Şikago Sözleşmesi’nde ortaya çıkan sonuç askeri hava araçlarının “*devlet havacı hava aracı*” niteliği taşıdığıdır. Bu yüzden, sivil ve devlet hava araçlarının ayırımı yapılırken, askeri hava araçları bu konunun temelini oluşturur ancak askeri hava araçlarının tanımı ve niteliği uluslararası hukuk kuralları kapsamında net olarak ortaya koyulmamıştır. Bu konuyla ilgili Paris Sözleşmesi’nin 31. maddesinde yapılan tanım yol gösterici niteliktedir. Paris Sözleşmesi 31. maddesine göre, askerlik görevini yerine getiren bir kişi tarafından bu sıfatla kendisine verilen

¹⁶²Türk Sivil Havacılık Kanunu, R.G.T: 19/10/1983, C. 22, S. 7, s. 736. <http://www.mevzuat.gov.tr>
e.t.: 25/05/2018

¹⁶³Türk Sivil Havacılık Kanunu, md. 3/b, 3/c ve 3/d.

¹⁶⁴Türk Sivil Havacılık Kanunu, md. 3/b.

yetkiye istinaden kumanda edilen her hava aracı askeri hava aracı olarak kabul edilir.¹⁶⁵

Bu tanımın daha anlaşılır bir hale getirilmesi amacıyla, Uluslararası Sivil Havacılık Komisyonu, ilgili maddenin anlaşılmasını kolaylaştıracak bir öneri hazırlamıştır. Buna göre, askeri hüviyet markası taşıyan uçaklar, harp malzemesi taşımak üzere cihazlı ve zırhlı uçaklar devletin hava kuvvetlerinden olan uçaklar askeri hava aracı sayılacaktır.¹⁶⁶

Askeri hava araçlarının tanımı farklı kaynaklar yoluyla incelendiğinde, hava araçlarına ilişkin tespitleri silahlı çatışmaların hukukunda da rastlandığı görülmektedir. Fiziksel özellikler bakımından La Hey Kuralları'nda, askeri hava aracı şöyle tanımlanmıştır:

*Bir askeri aracın askeri niteliğini gösterir dış işaretler taşıması, ilgili işaretlerin uçuş esnasında değiştirilemeyecek şekilde takılması ve mümkün olduğunca büyük olması ve yukarıdan, aşağıdan ve yanlardan görülebilir olması gibi düzenlemeler askeri hava aracının tanımına yöneliktir.*¹⁶⁷

Yukarıdaki maddede ifade edildiği gibi, askeri hava aracı, sivil hava aracından farklı olarak askeri nitelik taşıyan işaretleri barındırmalıdır. Şunu belirtmek gerekir ki, sivil hava araçlarının tabii olduğu kurallar ile devlet hava araçlarının tabii olduğu kurallar birbirinden farklıdır. Bu çerçevede, sivil hava araçları Şikago Sözleşmesi gibi sivil havacılık düzenlemelerine bağlıdır ve bu çerçevede düzenlenir. Devlet hava araçları isdevletlerin ulusal düzenlemeler yolu ile belirlediği tanımlamalar ile belirlenir.¹⁶⁸

Diğer taraftan, sivil ve devlet hava aracı ayrımının hava araçlarına havadan müdahale konusuna etkisi değerlendirildiğinde, havadan müdahale, başvurulması gereken en son çare olarak görülmektedir.¹⁶⁹ Şüphesiz, yapılacak olan müdahale, hava aracının güvenliğini ve eğer sivil hava aracı ise yolcuların hayatını tehlikeye atmamalıdır. Uluslararası hukuk kuralları tarafından da açıkça ortaya konulan ve Şikago Sözleşmesi'nde yer alan hüküm gereğince, eğer bir devletin hava sahasında yabancı bir sivil hava aracı izinsiz olarak girer veya uçuşun sözleşmenin amaçlarına aykırı herhangi

¹⁶⁵Convention Relating to the Regulation of Aerial Navigation Signed at Paris Article 31: Every aircraft commanded by a person in military service detailed for the purpose shall be deemed to be a Military aircraft.

¹⁶⁶ M. Cemil Bilsel, **Milletlerarası Hava Hukuku**, S. 3, C. 1, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1948, s. 199.

¹⁶⁷ **La Hey Sözleşmesi**, md.3, s. 141-153.

¹⁶⁸Yukarıda bk. s. 49-50.

¹⁶⁹Bilsel, s. 15.

bir maksatla yapıldığı şüphesi oluşursa, bu devlet hava aracına müdahale edebilir.¹⁷⁰Şikago Sözleşmesi'nin üçüncü maddesinde belirtilen şüpheler, bir uçağın hava trafik hizmetlerini bilgilendirmeden önceden belirlenen rotalar dışında veya yasaklanmış bölgeler üzerinde uçma veya uygunsuz manevralar yapması, hava aracının kendini tanıtmaması, kayıtlı uçuş planına aykırı olarak birden bire hava sahasında belirmesi olarak yorumlanabilir.

Şikago Sözleşmesinde ifade edilen şüphelerin ortaya çıkması durumunda, bir devletin hava ülkesine izinsiz giriş yapan bir hava aracına yapacağı müdahale, devlet hava araçları ile gerçekleştirilmelidir. Bunun nedeni, izinsiz girişin bir devletin hava sahasının ihlaline sebep olmasıdır. Deniz alanlarındaki müdahalelerin savaş gemileri ve askeri uçaklar gibi devletin araçları ile yapılması da bu yorumu destekler niteliktedir. Bu konu ile ilgili, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'nin 111. maddesinde yer alan “kesintisiz takip hakkı” hükmü uyarınca:

Sahildar devletin yetkili makamları, bu devletin kanunlarına ve kurallarına aykırı hareket ettiğine ilişkin yeterli kanıya sahip oldukları takdirde bir yabancı geminin izlenmesine girişebilirler. Bu izleme, yabancı gemi veya bunun aralarından birini izleyen devletin iç sularında, takımada sularında, karasularında veya bitişik bölgesinde iken başlamalıdır ve karasularının veya bitişik bölgenin ötesinde, ancak kesintiye uğramamak şartı ile devam edebilir. Karasularında veya bitişik bölgede seyreden bir yabancı gemiye dur emrini veren geminin, yabancı geminin dur emrini aldığı zaman bulunduğu sular içerisinde bulunması zorunlu değildir. Yabancı gemi işbu sözleşmenin 33. maddesinde tanımlanan bir bitişik bölgede bulunuyorsa, izlemeye ancak, bu bitişik bölgenin tesisini gerektiren korunma amaçlarının ihlali halinde girişilebilir.¹⁷¹

Yukarıda ifade edilen maddeden hareketle, kesintisiz takip hakkı, konu bakımından kıyı devletinin ulusal hukukunun veya deniz alanlarına ilişkin haklarını kapsamaktadır. BMHS'nin 111. maddesi, bir devletin ülkesine yönelik izinsiz giriş söz konusu olduğunda, müdahale hakkını devletlere vermektedir.

1949 Cenevre Sözleşmeleri, silahlı çatışmalarda uygulanacak hukuk kurallarını düzenlemesi bakımından önemlidir. Bu sözleşmeler kapsamında, 1977 tarihli 1. Ek Protokolün 52. maddesi sivil hedef-askeri hedef ayrımı yükümlülüğünü getirilmiştir. Protokolün 52/2nci maddesinde askeri gereklilik ilkesi uyarınca sivil hedeflerin askeri

¹⁷⁰Şikago Sözleşmesi, md. 3 bis/a.

¹⁷¹BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, md. 111.

hedeflere dönüşebileceği vurgulanmıştır.¹⁷² Yani, araç sivil hava aracı da olsa, askeri amaçlarla kullanılıyor ise askeri hedefe dönüşebilir. Bu noktadan hareketle, askeri alanlara yakın olarak konuşlanmış veya bunlara gizlemek amacıyla kullanılan sivil hava araçları da askeri hedef sayılabilir.

Sonuç olarak, hava araçlarının izinsiz olarak başka bir devletin hava sahasına girmesi özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yasaklanmıştır. Devletlerin hava ülkelerinde meydana gelecek ihlallere yönelik aldığı tedbirler, iki devletin uluslararası ilişkilerinin durumuna ve aracın tipine göre değişiklik göstermektedir.¹⁷³ İlişkilerin durumuna göre, önce hiçbir şey yapılmasa da olayın sonrasında diplomatik protesto yolu tercih edilebilmektedir. Bu tedbirin dışında, ABD'nin Küba'ya uyguladığı gibi, abluka uygulanabilir ve diplomatik protestoda bulunulabilir.¹⁷⁴

Uluslararası hukukta, askeri hava araçlarının uçuş haklarının düzenlenmesi kapsamında, askeri hava araçlarının hangi kurallara bağlı kalarak uçuşması gerektiği konusu hava aracının statüsüne niteliğine göre farklılık gösterir. Bu anlamda, Paris Sözleşmesi'nin 30. maddesine göre¹⁷⁵, hava araçları, “sivil hava araçları” ve “devlet hava araçları” olarak iki başlık altında tanımlanmıştır. Bu maddeye göre, devlet hava araçları askeri hava araçları ile posta, gümrük ve zabıta hizmetleri gibi münhasıran devlet hizmetinde kullanılan hava araçlarıdır. Askeri hava araçları, posta, gümrük ve zabıta hizmetleri dışında kalan tüm hava araçları ise bu kapsamda sivil hava aracıdır. Bu bakış açısıyla, posta, gümrük, zabıta ve askeri hava araçları dışında kalan, münhasıran devlet hizmetinde kullanılan diğer hava araçları da sözleşmeye göre devlet hava aracıdır. 30. madde devlet hava araçlarını örneklemiştir. Bu maddenin yorumuna bakıldığında, sivil hava araçlarının devletin hizmetinde kullanılması durumunda hangi statüye sahip olacağı tartışmalıdır. Ancak, maddenin devam eden fıkrasına göre askeri, gümrük ve zabıta hizmetleri dışında kalan diğer hava araçları münhasıran devlet hizmetinde kullanılsa dahi sözleşme kapsamında “sivil hava aracı” olarak değerlendirilmiştir. Askeri, gümrük ve zabıta hizmetleri dışında kalan hava araçlarına sözleşme hükümlerinin uygulanacağı ve bu araçların “sivil hava aracı” sayılacağı Paris Sözleşmesi'nde açıkça ifade edilmesine karşın Şikago Sözleşmesi'nde böyle bir hüküm yer almamaktadır.¹⁷⁶ Sözleşmenin 3/a maddesinde yer alan “Sözleşme devlet hava

---

¹⁷²Akkutay, s. 31.

¹⁷³Akkutay, s. 31.

¹⁷⁴Keskin Ata, s. 23.

¹⁷⁵Paris Sözleşmesi, md. 30.

¹⁷⁶Akkutay, s. 317.

araçlarına uygulanmaz” hükmü, askeri hava araçlarının düzenlemenin dışında kaldığını göstermektedir. Paris Sözleşmesi’nde ise söz konusu hizmetler dışında kullanılan devlet hava araçlarının sivil hava aracı olduğu ifade edilmiştir.

“Askeri hava araçlarının statüsü” ise, şüphesiz devlet hava aracı olarak belirlenmiştir. “Askeri hava araçlarının tanımı”, Paris Sözleşmesi’nin 31. maddesinde genel hatları ile yapılmıştır. Bu tanıma göre, *“askerlik görevini yerine getiren bir kişi tarafından, yönetilen her hava aracı askeri hava aracı olarak kabul edilir.”*¹⁷⁷ Ancak, askerlik görevini yapan kişi ifadesinin kapsamının net olarak belirtilmemiş olması, bu maddeyi yoruma muhtaç bırakmaktadır. Bu nedenle, Uluslararası Sivil Havacılık Komisyonu, 31. maddenin yorumunu kolaylaştıracak şöyle bir öneri teklif etmiştir. Buna göre, *“Askeri hüviyet markası taşıyan uçaklar, harp malzemesi taşımak üzere cihazlı ve zırhlı uçaklar, pilotları ve mürettebatı ordu aksamından olanlar ve devletin hava kuvvetlerinden olan uçaklar askeri hava aracıdır.”*¹⁷⁸ Şikago Sözleşmesi’nin 3. maddesi askeri hava araçlarını, kapsam dışı tuttuğundan, bu sözleşmede askeri hava aracının tanımına yer verilmemiştir.

2.2. Türkiye’nin Hava Sahası ve Bu Saha Üzerindeki Yetkileri

2.2.1. Türkiye’nin Hava Sahası

Uluslararası hukukta, devletlerin ülkeleri üstünde tam ve münhasır yetkiye sahip olduğu bilinmektedir.¹⁷⁹ Bu noktada, Türkiye’nin de taraf olduğu Şikago Sözleşmesi devletin egemenliği hususunda önem arz etmektedir. Şikago Sözleşmesi’ne göre, devletler ülkeleri üstündeki hava sahası üzerindeki tam ve münhasır yetkisini yapacağı işbirliği ve dostluk anlaşmaları ile karşılıklı olarak sınırlayabilir veya genişletilebilir. İki devlet arasında sınır güvenliğine ilişkin atılacak tüm adımlar devletlerin ülkeleri üzerindeki egemenlik hakkını kullanarak belirledikleri Angajman Kurallarına¹⁸⁰ göre tespit edilir. Türkiye’nin hava sahası ve Türkiye’nin Angajman Kuralları başlıkları, tezimizin örnek olayı olan uçak düşürme konusunun işlenecek olması sebebiyle Türkiye’nin Suriye sınırı hava sahasında uyguladığı Angajman Kuralları örneği üzerinden zikredilecektir.

---

¹⁷⁷ Akkutay s. 324.

¹⁷⁸ Bilsel, s. 200-201.

¹⁷⁹ Yukarıda bk. s. 44.

¹⁸⁰ Yukarıda bk. Birinci Bölüm.

Bir harekâtın amacına ulaşması ve çatışmaların acı kayıplara sebep olmadan büyümesinin engellenmesi için, devletlerce belirlenmiş olan Angajman Kurallarının çok katı olmaması gerekir.¹⁸¹ Ancak bu kurallar, çok özel ve sınırlayıcı da olmamalıdır.¹⁸² Çünkü genel ifadeleri içinde barındıran Angajman Kuralları çatışmanın geniş boyutlara yayılmasına sebep olabilir. Aynı ölçüde, katı bir düzenleme ile belirlenen kurallar da fazla sınırlayıcı olabilecek etkileri sebebiyle hedefe ulaşmayı zorlaştırabilir. Barışın korunması bakımından da Angajman Kurallarının, esnek ve güncel olması önemlidir.

Devletlerin uluslararası ilişkilerinde birbirleri ile olan dostlukları ya da gerginlikleri, hem siyasi hem de askeri sahalardaki ilişkileri yakından ilgilendirir. Nitekim iki devletin sınır güvenliği yalnızca Angajman Kurallarına bağlı değildir. Örneğin, komşu olan iki devlet, aralarında imzalayacakları sınır güvenliğine ilişkin anlaşmaları veya protokolleri dikkate almak mecburiyetindedir. Bu düzenlemeler çerçevesinde de Angajman Kuralları her iki ülke için de değiştirilebilir ve güncel olabilir. Bu kapsamda, Türkiye ile Suriye arasında sınır güvenliğine yönelik iki Protokol imzalanmış ve sınır güvenliğine ilişkin önemli düzenlemeler hükme bağlanmıştır.

Türkiye ve Suriye arasında imzalanan protokollerden biri, 28 Ağustos 1969 tarihli “Türkiye-Suriye Hududunda Harita Yapımı İçin Hava Fotoğraflarının Alımı Hakkında Teknik İşbirliği Protokolü”dür.¹⁸³ Adı geçen protokolde, her iki devletin de sınır ihlalinde bulunması yalnızca teknik zorunluluk içeren bir durumun ortaya çıkması halinde gerçekleşecek, uçuşların ne zaman ve hangi amaçla yapılacağı da bu düzenleme ile belirlenecektir. “Türkiye-Suriye Hududunda Harita Yapımı İçin Hava Fotoğraflarının Alımı Hakkında Teknik İşbirliği Protokolü” 3. bölüm 11. maddesi şu şekildedir:

- *Tarımsal ilaçlama amacıyla, hududa 5 km. den daha yakın mesafede uçuş yapmak isteyen Akit Taraf, uçuşların başlangıç tarihinden 15 gün önce aşağıdaki bilgileri diplomatik kanaldan diğer Akit Tarafa bildirecektir.*
- *Uçuşların başlangıç ve bitiş tarihleri, günlük uçuş süreleri ve günlük uçuş programı,*
- *Uçuş yapacak uçakların tip, sürat, renk, numara ve diğer tanıtıcı işaretleri,*
- *Uçuş yapılacak bölgenin sınır taşları itibarıyla belirtilmesi.*

¹⁸¹ Acer ve Kaya, s. 235.

¹⁸² Pamuk, s. 97.

¹⁸³ Resmi Gazete, S: 21249, 5 Haziran 1992, s. 2. <http://www.resmigazete.gov.tr> e.t.:21.05.2018.

Sözkonusu uçuşlar aşağıdaki şartlara uygun şekilde yapılacaktır:

- *İlaçlama yapacak uçaklar, hudut hattına 200 metreden daha fazla yaklaşmayacak ve ilaçlama için yeterli yüksekliğin üstünde uçmayacaklardır.*
- *Uçakların günlük uçuşları, uçuşu yapacak Akit Tarafın yetkili hudut makamlarınca, sınır taşları da belirtilmek suretiyle, diğer Akit Taraf hudut makamlarına kırksekiz saat önceden bildirilecektir.*
- *Uçuşa müsaade edilen bölgede aynı anda birden fazla uçak uçmayacaktır.*¹⁸⁴

Yukarıda ifade edilen “Türkiye-Suriye Hududunda Harita Yapımı İçin Hava Fotoğraflarının Alımı Hakkında Teknik İşbirliği Protokolü”nün 11. maddesi, olası bir ihlal durumuna fırsat vermemek için iki ülke tarafından kabul edilmiş ve hükme bağlanmıştır. Yani, iki devlet arasında meydana gelebilecek bir sınır ihlali durumunda Angajman Kurallarından önce adı geçen Protokol devrede olacak ve bu düzenlemeye sadık kalınacaktır.

İmzalanan diğer protokol ise, 29 Mayıs-9 Haziran 1971 tarihli “Türkiye – Suriye Hudut Komisyonu Toplantıları Protokolü”dür.¹⁸⁵İlgili Protokolün 15 numaralı kararında, hava ihlallerinin önüne geçilmesi amacıyla sınırlara yaklaşma mesafeleri belirlenmiştir. Alınan kararda, tarafların uçaklarının sınır hattına 5 kilometreden daha fazla yaklaşamayacakları, mücbir sebepler (yangın, zirai ilaçlama, tabii afetler) durumunda yardım ile ilgili 5 kilometrelik saha içerisindeki uçuşların, sınır güvenliğini sağlayan makamlara bildirilerek gerçekleştirileceği belirtilmiştir.¹⁸⁶ Protokol’ün beşinci sayfasında belirtilen 9. gündem maddesi şu şekildedir:

- *Hududu yanlışlıkla geçen askerî ya da sivil hava aracının derhal ve hiç bir formaliteye tabi tutulmaksızın iadesinin temini ile suç işleyerek karşı taraf arazisine geçen askerî ve sivil hava aracının iade işlemlerinin süratle yerine getirilmesi.*
- *Askerlerin hudut hattını geçmeleri ve öldürme, yaralama malları hasara uğratmak, komşu devlet arazisinde gasp olayları ve bu işleri haklı göstermek için bunların, suçluları veya kaçakçıları takip ederken vuku bulduğunun ileri sürülmesi.*
- *Hava sahasının ihlâlî olaylarının önlenmesi.*¹⁸⁷

¹⁸⁴Resmi Gazete, s. 2.

¹⁸⁵Türkiye – Suriye Hudut Komisyonu Toplantıları Protokolü, www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13993.pdf e.t.: 27.02.2018.

¹⁸⁶Türkiye – Suriye Hudut Komisyonu Toplantıları Protokolü 15 Numaralı Karar, s. 5.

¹⁸⁷Türkiye – Suriye Hudut Komisyonu Toplantıları Protokolü 15 Numaralı Karar, s. 5.

Yukarıdaki maddeden de anlaşılacağı gibi, düzenlenen protokole uygun hareket edip, sınır ihlallerinin önlenmesi, protokolün en önemli amacıdır. İmzalanan bu protokol, iki devletin hudut sınırlarının ihlal edilmemesi yönünde teminatı bu biçimde vermiştir.

Türkiye, komşu ülkelerin Türk hava sahasını ihlal etmesini engellemek için yine 16 Aralık 1982’de “*Hudut Bölgeleri Uçuş Yönetmeliği*”nde, Türkiye ve Suriye arasında sınırlara yaklaşma mesafelerini belirleyecek adımlar atmıştır. Bu mesafeler 1971 tarihinde imzalanan “*Türkiye-Suriye Hudut Komisyon Toplantısı Protokolü*”¹⁸⁸nde belirlenen mesafelerdir. Bu protokolün 5. maddesinde de bu kez komşu ülkelerin sınıra yaklaşma mesafeleri ifade edilmiştir. Söz konusu madde uyarınca, tüm irtifalarda geçerli olmak üzere, komşu ülkelerin kara sınır hattına jet uçaklarının 20 km’den, pervaneli uçakların 10 km’den, helikopterlerin 1 km’den daha fazla yaklaşamayacağı ve Türk hava araçlarının diğer ülkelerin karasularına kadar uçuş yapabileceği, ancak diğer ülke karasularına giriş yapamayacağı kabul edilmiştir.¹⁸⁹

2.2.2. Devletin Hava Sahasındaki Yetkileri ve İlgili Düzenlemeler

Çalışmanın “Devlet” adlı başlığında da ifade edildiği gibi, bir uluslararası hukuk kişisi olarak devlet, sınırları belirli bir toprağa sahip ve üzerinde sürekli bir insan topluluğunun yaşadığı bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Bu bakış açısıyla, devlet olabilmenin en önemli göstergesi “*bağımsızlık ve egemenlik*” olarak ifade edilir. Devlet, ülke sınırları dâhilinde egemenlik hakkına sahip olduğundan, ülkesi üzerinde yer alan hava alanına ve eğer denize kıyısı varsa, belirli bir uzaklığa kadar da deniz alanına hükmetme hakkına sahiptir. Devletler kendi ülkeleri üzerindeki güvenliğin sağlanması amacıyla sivil hava araçlarına tanıdıkları uçuş serbestliğini devlet hava araçlarına sınırlı olarak tanımaktadırlar. Bunun nedeni ise, devletlerin olası bir saldırıya veya saldırı tehdidinde neden olacak bir eylemi önlemek istemeleri olarak yorumlanabilir.

Bu konu ile ilgili olarak 1944 tarihli Şikago Sözleşmesi’nde devlet hava araçlarının yabancı bir devletin ülkesi üstünde uçuşu konusunda yer alan hüküm, 3. maddenin c bendinde şu şekilde belirtilmiştir:

¹⁸⁸Türkiye – Suriye Hudut Komisyonu Toplantıları Protokolü 15 Numaralı Karar, s. 5.

www.resmigazete.gov.tr e.t.: 27.02.2018.

¹⁸⁹1982 tarihli Hudut Bölgeleri Uçuş Protokolü, md. 5, www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17900.pdf e.t.: 27/02/2018.

*Akit devletlerden birine ait bir devlet hava nakil vasıtası ancak hususi bir anlaşma veya sair suretle selâhiyet verilmiş olduğu takdirde ve bu selâhiyetin şartlarına uygun olarak diğer bir devletin ülkesi üzerinde uçabilir veya o devletin ülkesine inebilir.*¹⁹⁰

Yabancı bir devletin hava sahasına izinsiz giren devlet hava araçlarına uygulanacak tedbirler ise, izinsiz girişin nedenine bağlı olarak belirlenebilir.¹⁹¹ Yani, kötü hava koşulları ya da teknik aksaklıklar sebebiyle kasıtlı bir durumun bulunmaması halinde uygulanacak ön alıcı kararlar ile izinsiz girişin kasıtlı yapılması durumu birbirinden ayrı tutulmalıdır.

İzinsiz girişin kasıtlı olması durumunda yapılması gerekenler ile ilgili genel görüş, izinsiz girişlerde uyarının yapılması ve makul bekleme süresinin geçmesinin ardından kuvvet kullanılabileceği yönündedir.¹⁹² Ancak, düşmanca niyeti açıkça ortaya koyan, saldırıya geçen ya da saldırıya geçmek üzere olduğu net olarak anlaşılan bir askeri hava aracına karşı uyarıda bulunmadan da kuvvet kullanılabilmesi genel görüşe göre uluslararası hukuka uygun bir hareket tarzı olarak değerlendirilmektedir.¹⁹³

2.2.3. Türkiye'nin Angajman Kuralları

Türkiye'nin Angajman Kuralları'nı incelerken, daha önce de belirtildiği gibi bu belgelerin gizlilik derecesine haiz dokümanlar olması sebebiyle, Türkiye'nin Suriye'ye karşı uyguladığı ve basına yansıyan bazı Angajman Kuralları hükümlerinden yola çıkmak faydalı olacaktır.

Angajman Kuralları Türkiye'de bir iç hukuk düzenlemesi olarak hazırlanmış ve "*TSK Milli Angajman Kuralları Yönergesi (MY 228-3(A))*"¹⁹⁴ adı altında yürürlüğe sokulmuştur. Yürürlükte olan ve askeri birliklerce askeri bir tehdidin nasıl ele alınacağını belirleyen bu kurallar günün ihtiyacına göre sürekli güncellenir. Nitekim, 22 Haziran 2012 tarihinde Suriye'nin bir Türk keşif uçağını düşürmesi sonucunda da güncellenmiştir. Bu Yönerge ile, Angajman Kurallarının özellikle Suriye sınırından gelecek herhangi bir tehdide karşı daha katı bir tutum ortaya konmuştur. Bu çerçevede Beyazıt Karataş'a göre, ilan edilen Angajman Kuralları kapsamında Suriye'de Türki-

¹⁹⁰ *Şikago Sözleşmesi*, md. 3/c.

¹⁹¹ Keskin, s. 198.

¹⁹² Akkutay, s. 315.

¹⁹³ Toluner, s. 362.

¹⁹⁴ Selma Koç Akgül, Betül Pazarbaşı ve Göktürk Yıldız, Dış Politika Alanında Siyasal İletişim Aracı Olarak Sosyal Ağ (Twitter) Kullanımının Karar Alma Sürecine Etkisi: Su 24 Rus Uçağının Düşürülmesi ile İlgili Türk ve Rus Siyasi Haber Aktörlerinin Tweet İletilerinin Analizi, *Journal of Information Technology*, s. 52. file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/223_rev1.pdf e.t.: 08/06/2018.

ye'ye yönelmiş her türlü hava vasıtası hedef olarak görülmektedir. Bu kapsamda, Türkiye sınır ötesindeki Suriye hava sahasını yasak bölge ilan ederek sınır çizgisini ihlal eden her türlü hava aracını düşürmeye kadar giden Angajman Kurallarını sert bir biçimde uygulamaya karar vermiş olmaktadır. Hatta Suriye'ye karşı resmen herhangi bir alarm kademesi ilan etmeden Angajman Kuralları uygulama yetkisini alt kademelere devretmiş olmaktadır. Bu yetki devri ile siyasi sorumluluktan ve ileride doğabilecek sorunlardan sözde kaçmaya çalışıldığını iddia etmektedir.¹⁹⁵

Oluşan bu iç savaş nedeniyle, Suriye'nin sınır komşusu olan Türkiye, Suriye'de meydana gelen iç karışıklıkların ardından sınır güvenliği konusunda değişiklik yapma ihtiyacı duymuştur. Bu politika kapsamında da, Ağustos 2011 tarihinden sonra Beşar Esad rejimine karşı olan tutumunu büyük ölçüde değiştirmiştir. Suriye'de askeri tehdidin kontrol edilemez boyutlara ulaşması ve bu noktada oluşan güvenlik zafiyeti Türkiye'nin Angajman Kurallarını yeniden gözden geçirme gereğini gündeme getirmiştir.

Çalışmanın Ek'inde¹⁹⁶ belirtilen örnek Angajman Kuralları senaryosunda ifade edildiği gibi, Angajman Kuralları, ikaz, üst komutanları bilgilendirme ardından anılacak aracı düşürme kısımlarından oluşacaktır. Bu kurallar, bir komutanın bireysel olarak uygulayabileceği bir yönergeyi değil, emir komuta zincirine bağlı olarak uygulanabilecek kurallar bütünü olarak değerlendirilmelidir.

Bu kapsamda, Türkiye'ye ait RF-4 tipi keşif uçağının Suriye askeri güçleri tarafından uyarılmadan vurulması, Türkiye'nin Angajman Kurallarını gözden geçirmesinde etkili olmuştur.

22 Haziran 2012 tarihinde Malatya Erhaç üssünden hareket eden R4 Türk askeri keşif uçağı, uluslararası hava sahasında Lazkiye'nin 13 mil açığında test ve eğitim görevinde iken Suriye güçleri tarafından uyarı yapılmaksızın vurulmuş ve uçak Suriye karasularına düşürülmüştür.¹⁹⁷

Uçak düşürme olayının ardından Suriye yaptığı açıklamalarda savaş uçağının Türkiye'ye ait olduğundan habersiz olduklarını ve bilinmeyen bir saldırganın olduğunu düşündüklerini iddia etmiştir. Ancak, Türkiye bu iddiayı kabul etmemiş, Suriye rejiminin savaş uçağının hangi ülkeye ait olduğunu bildiğini ifade etmiştir. Bu hadise sonrasında, daha önce uygulanmakta olan MY 228-3(a) numaralı Angajman Kuralları

¹⁹⁵ Karataş, s. 59.

¹⁹⁶ EK 4: Örnek Angajman Kuralları Uygulama Senaryosu, s. 91.

¹⁹⁷ "Turkey changes rules of engagement after F-4 downed by Syria", 2012, Airforce Technology <<http://www.airforce-technology.com/news/newsturkey-syria-f-4-shot-down>>, e.t.: 10.02. 2018.

Yönergesinde, Mart 2013 tarihli Başbakanlık Genelgesi ile bazı değişiklikler yapılmıştır.¹⁹⁸

MY 228-3(A) numaralı Angajman Kuralları Yönergesi uyarınca, Türk hava sahası yabancı bir devletin hava aracı tarafından ihlal edilirse, ihlali gerçekleştiren araç ile iletişim kurulur ve hava sahasını terk etmesi söylenir. Esasen, bu uyarıyı dikkate almayan hava araçları hava sahasından çıkarılmaya çalışılır, ikaza uymayan hava araçları düşürülebilirdi.¹⁹⁹ Ancak, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 2012 yılında değişikliğe tabi olan Angajman Kuralları Yönergesinde, güney-güneydoğu sınırında oluşabilecek herhangi bir saldırıda veya saldırı tehdidi durumunda, hemen müdahale edileceği vurgulanmıştır. Bu durum, Türkiye-Suriye sınır bölgesinde oluşacak herhangi bir hava sahası ihlalinde Türkiye'nin bu duruma “*sıfır tolerans*” göstereceği şeklinde değerlendirilebilir.²⁰⁰

“*Sıfır tolerans*” politikası ile düzenlenen Angajman Kuralları çerçevesinde, 16 Eylül 2013 tarihinde Mil Mi - 17 Suriye'ye ait askeri helikopterin, 23 Mart 2014 tarihinde Mig - 23 Suriye'ye ait savaş uçağının ve 16 Ekim 2015 tarihinde aidiyeti belli olmayan bir insansız hava aracının, ikazlara rağmen Türk hava sahasını ihlali tespit edilmiştir.²⁰¹ Meydana gelen bu ihlaller sonrasında, Türkiye “*sıfır tolerans*” politikasının bir gereği olarak bu hava araçlarını düşürmüştür.²⁰² Yeniden düzenlenen Angajman Kurallarının devreye girmesi, Türkiye'nin bu konuda sert politika benimsediğini açıkça ortaya koymaktadır. Bahsedilen bu ihlaller dışında, 3 ve 4 Ekim 2015 tarihlerinde Rusya'ya ait olduğu anlaşılan savaş uçakları, Suriye sınırında Türk hava sahasını iki kez ihlal edince, Rusya Ankara Büyükelçisi Dışişleri Bakanlığı'na davet edilerek yapılan ihlal protesto edilmiştir.²⁰³ Rusya Federasyonu yaptığı açıklamada ihlalin kasıtlı olmadığını, kötü hava şartları ve tecrübesizlikten kaynaklandığını belirtmiştir. Ancak, 24 Kasım 2015 tarihinde Türk hava devriyelerin yaptığı uyarılara rağmen SU-24 Rus uçağı Türk hava sahasını 17 saniye boyunca ihlal etmiş ve bu olay karşısında Türkiye F-16 savaş uçağı ile Rus uçağını düşürmüştür. Bu uçağa, Türkiye'nin hava sahasını ve egemenlik alanını ihlal ettiği ve defalarca yapılan uyarılara karşılık vermediği için ‘bilinçli’ şekilde müdahalede bulunulmuştur. Uçağın, rotasını değiştirmesi konusunda yapılan çağrılara hiçbir şekilde karşılık vermemesi

---

¹⁹⁸Akkutay, s. 104.

¹⁹⁹Akkutay, s. 104.

²⁰⁰Erten, s. 91.

²⁰¹Bilsel, s. 87.

²⁰²Bilsel, s. 88.

nedeniyle, Rusya ya da başka bir ülkeye ait olup olmadığına bakılmaksızın müdahalede bulunulmuştur. Nitekim Genelkurmay Başkanlığı resmi kanallardan yaptığı ilk açıklamada, “milliyeti bilinmeyen bir uçağa Türk hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle Angajman Kuralları çerçevesinde müdahalede bulunulduğunu” açıklamıştır.

Türkiye’nin Rus Savaş uçağını düşürmesi çalışmanın örnek olayında yer almaktadır. Bu nedenle, Rus savaş uçağının düşürülmesi olayı, aşağıda detaylı olarak ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUS SAVAŞ UÇAĞININ TÜRK SAVAŞ UÇAĞI TARAFINDAN DÜŞÜRÜLMESİ

3.1. Genel Olarak

Suriye’de halk ayaklanmalarının başladığı 2011 yılından itibaren meydana gelen iç karışıklıklar, Suriye’yi yoğun güç savaşlarının yaşandığı bir ülke haline getirmiştir. Suriye, ulusal çıkarlarını korumaya çalışan bölgesel ve küresel güçlerin savaştığı bir saha haline gelmiştir. Çatışmaların artarak devam etmesi, bölgede yaşayan halkın kitlesel olarak göç etmesine sebep olmuş ve bu durum Türkiye’yi ziyadesiyle etkilemiştir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 24 Mayıs 2018 tarihi itibarıyla Türkiye’de 1 milyon 947 bin 53’ü erkek 1 milyon 642 bin 331’i kadın olmak üzere toplam 3 milyon 589 bin 384 Suriyeli vatandaş bulunduğunu tespit etmiştir.²⁰⁴ Türkiye, konumu itibarı ile kitlesel göçlerin odağı haline dönüşmüş, terörist eylem ve faaliyetler Türkiye’yi tehdit eder duruma gelmiştir. Suriye’de yaşanan bu gelişmelerin ardından, bu ülke ile yaklaşık 900 kilometrelik kara sınırına sahip olan Türkiye, sınır güvenliğini sağlamak amacıyla hudut hattındaki savunma tedbirlerini arttırmış ve Angajman Kurallarını değiştirmiştir. Ancak, alınan tedbirlere rağmen gerek rejim güçlerinin gerekse terörist örgütlerin ve Suriye’de bulunan düzenli bir orduya sahip olmayan, devlet dışı örgütlerin Türkiye’ye yönelik gerçekleştirdikleri fiili saldırılar, alınan tedbirlerin yeterli olmadığını göstermiştir. Bu fiili saldırıların bazıları şunlardır:

- *İstanbul Sultanahmet Meydanında gerçekleştirilen bombalı saldırı (6 Ocak 2015).*
- *Diyarbakır’a bombalı saldırı (5 Haziran 2015).*
- *Şanlıurfa’nın Suruç ilçesine yapılan bombalı saldırı (20 Temmuz 2015).*
- *Ankara – Ulus Meydanı bombalı saldırı (10 Ekim 2015).*
- *İstanbul Sultanahmet Meydanı (12 Ocak 2016).*
- *İstanbul İstiklal Caddesi (19 Mart 2016).*²⁰⁵

Yukarıda ifade edilen saldırılara yönelik olarak Türkiye, yalnızca güvenliğin sağlanması için tedbir almamış ayrıca uluslararası hukukun devletlere verdiği yetki

²⁰⁴ Sanal Basın, <<http://www.sanalbasin.com/suriyeliler-en-cok-hangi-illerde-2533701>> e.t.: 08/06/2018.

²⁰⁵ Murat Yeşiltaş ve diğerleri, *Sınırdaki Düşman: Türkiye’nin DAİŞ ile Mücadelesi*, Ankara, Seta Yayınları, 2017, s. 11-12.

çerçevesinde saldırılara karşılık vermeye çalışmıştır. Türkiye’yi bu güvenlik tedbirleri çerçevesinde harekete geçiren olaylardan birisi de, Türk hava sahasını ihlal eden bir Rus uçağının düşürülmesi olayı olmuştur.

Türkiye, komşu ülkeleri ile birden fazla uçak düşürme olayı tecrübe etmiştir. Yazılı ve görsel medya gibi açık kaynaklardan edinilen bilgiler çerçevesinde Türkiye’nin yüzleşmek zorunda kaldığı uçak düşürme olayları ve sınır ihlallerinden kaynaklanan diğer askerî faaliyetler aşağıda ifade edilmiştir:

- **Türkiye’nin RF-4E Phantom Tipi Keşif Uçağının Düşürülmesi**

22 Haziran 2012 tarihinde Malatya’da konuşlu 7. Ana Jet Üssünden kalkan RF-4E Phantom tipi bir keşif uçağı havalandıktan bir buçuk saat sonra, Hatay’ın güneybatısında Akdeniz açıklarında, Suriye askerî unsurları tarafından düşürülmüştür.²⁰⁶ Türkiye tarafından, Suriye hudut hattındaki Angajman Kurallarının değiştirildiği ilan edilmiştir (Yeni Angajman Kurallarına göre Suriye tarafından gelecek bir ihlâl karşısında, ihlâli yapan unsur/araç uyarıda bulunmadan vurulacaktı).²⁰⁷

- **Akçakale’ye Atılan Top**

3 Ekim 2012 tarihinde Akçakale üzerine düşen top mermisi nedeniyle 5 Türk vatandaşının hayatını kaybetmesi üzerine Türkiye, Suriye’de tespit edilen askerî noktaları top atışına tutmuştur.

- **Şanlıurfa Ceylanpınarı İlçesinde Ateş Açılması**

17 Temmuz 2013 tarihinde Suriye tarafından açılan ateş sonucunda Şanlıurfa’nın Ceylanpınar İlçesi’nde bir kişi hayatını kaybetti iki kişi de yaralandı. Yine Angajman Kuralları gereği Suriye mevzilerine ateşle karşılık verildi.²⁰⁸

- **Şanlıurfa Ceylanpınarı İlçesinde Açılan Ateşe Karşılık**

2 Ağustos 2013 tarihinde Türkiye Genelkurmay Başkanlığı, Ceylanpınar’da Suriye tarafından açılan ateşe karşı ağır makineli tüfek ile “cezalandırıcı mahiyette”

²⁰⁶“Sınır ihlali yapan Suriye uçağı düşürüldü”, <www.milliyet.com.tr>, e.t.: 13.02.2017.

²⁰⁷Hürriyet, Bir Suriye helikopteri vuruldu:“Yeni Angajman kuralları”, <www.hurriyet.com.tr>, e.t.: 13/02/2017.

²⁰⁸Hürriyet,“Ceylanpınar’da bir kişi başından yaralandı”, <www.hurriyet.com.tr>, e.t.: 13.02.2017.

karşılık verildiğini açıklamıştır. Böylece ilk kez aynıyla değil cezalandırıcı mahiyette bir karşılık verilmiştir.²⁰⁹

· **Suriye Helikopterinin Düşürülmesi**

16 Eylül 2013 tarihinde Yeni “Angajman Kuralları” çerçevesinde, Türkiye-Suriye hududunu işgal eden bir Suriye helikopteri, Türkiye tarafından düşürülmüştür.²¹⁰

· **Suriye MIG-23 Savaş Uçağının Düşürülmesi**

23 Mart 2014 tarihinde Türkiye hava sahasını ihlâl eden Suriye'ye ait bir MIG-23 savaş uçağı ve 23 Mart 2014 tarihinde Türkiye hava sahasını ihlâl eden Suriye'ye ait bir MIG-23 savaş Türkiye tarafından düşürülmüştür.²¹¹

Yukarıdaki gazete sayfalarında kendine yer bulmuş çeşitli ihlal ve uçak düşürme olaylarından da anlaşılabileceği üzere, 2012 tarihinde Akdeniz’de meydana gelen Türk hava sahasının ihlalden sonra, bu sınır ihlalleri 2015 tarihine kadar birçok kez devam etmiştir. 16 Mayıs 2015 tarihindeki uçak düşürme olayından sonra, 24 Kasım 2015’te sınır ihlâlinde bulunduğu gerekçesiyle, bir SU-24M tipi Rus savaş uçağının, Türkiye tarafından düşürülmesi ile bu süreç devam etmiştir.

24 Kasım 2015’te Türk hava sahasını ihlal eden Rus savaş uçağının Türk savaş uçağı tarafından düşürülmesi olayı, televizyon programlarında ve sosyal medyada geniş olarak ele alınmış olsa da, uluslararası anlaşmalar ve uluslararası hukuk açısından çok fazla araştırmanın konusu olmamıştır. Bu anlamda bu çalışma uçak düşürme hadisesinin hukuksal boyutunun anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

24 Kasım 2015 tarihinde, bir SU-24 tipi Rus savaş uçağının Türkiye tarafından düşürülmesi ile birlikte Rusya ile Türkiye arasında artan gerginlik, Rusya Federasyonu tarafınca uygulanan farklı alanlardaki yaptırımlarla zirveye ulaşmıştır. Rusya Savunma Bakanlığı, Türkiye ile askerî iletişimlerini kestiklerini açıklamıştır. Rusya, dış politikasında, kendince ve uluslararası düzeyde “makul” çizgilere dayanarak hareket eden Türkiye’nin aksine, “saldırgan” bir tutum ile hareket etmeyi tercih etmiştir.

²⁰⁹ Hürriyet, “Ceylanpınar’da bir kişi daha öldü”, <www.hurriyet.com.tr> e.t.: 13.02.2017.

²¹⁰ Cumhuriyet, “Türkiye, Suriye savaş uçağını düşürdü”, e.t.:13.02.2017.<www.cumhuriyet.com.tr>

²¹¹ Cumhuriyet, 2015, e.t.: 13/02/2018. <www.cumhuriyet.com.tr>,

Rus savaş uçağının düşürülmesinin ardından değiştirilen Angajman Kurallarının genel niteliği, Angajman Kurallarının gerekleri bakımından incelendiğinde, aşağıda yer alan ifadeler Angajman Kurallarınındaha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır:²¹²

- Türkiye Cumhuriyeti Devleti, egemen bir devlet olarak, hava sahasına yönelik tehditleri önlemek ve bertaraf etmek amacıyla uluslararası hukuka uygun Angajman Kurallarını belirleme ve uygulama hakkına sahiptir.
- Türk Silahlı Kuvvetleri bu tehlikeyi önlemek adına kendi belirlediği ve Angajman Kurallarına uygun tüm direktif ve emirleri uygulama hakkına sahiptir.
- Türk Hava Sahasının ihlali, Türkiye'ye Angajman kuralları çerçevesinde müdahale hakkını doğurur.
- Sınır ihlali yapılırken Rus savaş uçağı, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından birçok kez uyarılmıştır, ancak Rus savaş uçağı bu uyarıları dikkate almamıştır. Yapılan bu ihlâl Türkiye hududuna düzenlenmiş düşmanca bir girişim olarak görülmüştür. Bu düşmanca girişimin durdurulması için Türk Silahlı Kuvvetleri durumu değerlendirip, şartları oluşturup göstereceği tepkinin şiddetini belirleme hakkına sahiptir.
- Belirlenen Angajman Kuralları Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından belirlenmiş olup Türkiye'ye yönelik yapılacak her türlü saldırı, taciz ve sınır tecavüzüne karşı, ülke içerisinde yaşayan tüm bireylerin can ve mal güvenliklerinin her türlü saldırı ve tehdide karşı korunmasını amaçlamaktadır. Buna ek olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi belirlediği iç hukuk kuralları ve meşru müdafaaya ilişkin uluslararası hukuk kuralları yaşanacak her türlü askerî tehdide ülkenin kendi askerî gücüyle karşılık vermesi hakkını Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne vermektedir.
- Son olarak, belirlenen bu Angajman Kurallarının içeriği, sınır bölgesinde görev yapan kamu ya da askeri personelin kendini savunma hakkını elinden almamaktadır. Ayrıca gelebilecek her türlü saldırı tüm bu personelin can ve mal güvenliklerini tehlikeye atma riski taşımaktadır, bu da yine Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne kendi vatandaşını koruma açısından saldırıyı engelleme hakkı vermektedir.

---

²¹² Erten, s. 97.

Sanremo Angajman Kuralları Kılavuzunun 6. Bölüm'ünün 5. maddesinde yer alan “Model Hedefleme Kontrol Listesi (Model Targeting Checklist)” başlığında açıkça ifade edildiği gibi, açıkça sınır ihlali yapıldığı durumlarda kamu çalışanları, askerî personel, vatandaş ve siyasî bir kişi sayılan devletin meşru müdafaa hakkının korunması amaçlanmaktadır.²¹³ Bu kılavuzdan hareketle, Rus uçağının yaptığı ihlalin düşmanca olduğu bilinmektedir. Rus savaş uçağı 5 kilometrelik payı ihlâl ettikten sonra Türkiye sınırını ihlâl etme girişiminde bulunmuştur. Türk Silâhlı Kuvvetleri radarına takılan bu jet defalarca yapılan ve savaş uçağının yön değiştirmesi gerektiğini belirten uyarılara uymamıştır. Radarda kimliği belirlenememiş bir savaş uçağı olarak göze çarpan bu jet ülke hava sahasına açıkça tecavüz etmiştir ve yapılan ikazlar karşılık bulamamıştır. Bu da Angajman Kurallarının hiçe sayıldığına yönelik delilleri sağlamlaştırmaktadır.²¹⁴ Yapılan bu hava sahası ihlali, ihlali yapan hava vasıtasının bir savaş uçağı olmasından dolayı daha da önem arz etmektedir.

3.1.1. Rus Savaş Uçağının Türk Savaş Uçağı Tarafından Düşürülmesi Olayında Türk Tezi

24 Kasım 2015 günü Türkiye sınırlarını ihlâl ettiği düşünülen Rusya'ya ait Nato Kodu “*Fencer*” olan *Su-24-M Tipi Bombardıman Uçağı* Türk Hava Kuvvetlerine ait *F-16 Savaş Uçağı* tarafından vurulmuş ve düşürülmüştür. Olaya genel olarak bakıldığında, Türkiye ve Rusya arasında bir kriz yaşandığını görmek mümkündür. Her iki devlet de, bu olayı kendilerine göre haklı bulduğu ispatlamaya çalışmıştır. Genelkurmay Başkanlığı tarafından yapılan detaylı inceleme ve buna bağlı ortaya çıkan açıklamaya göre, Türk hava sahasını ihlâl eden Rus savaş uçağı, beş dakikalık kısa bir süre içerisinde on defa uyarılmasına rağmen sınır ihlaline devam etmiş ve bu girişimi son bulmayınca Angajman Kurallarını ihlâl ettiği göz önünde bulundurularak Türk F-16'lar tarafından vurulmuştur.²¹⁵

Rus uçağının rotasını değiştirmesi konusunda yapılan çağrılara karşılık vermemesi nedeniyle, uçağın aidiyetine bakılmaksızın ihlali gerçekleştiren uçağa müdahale edilmiştir. Nitekim Genelkurmay Başkanlığı resmî açıklamasında, “*milliyeti bilinmeyen bir uçağı Türk hava sahasını ihlâl ettiği gerekçesiyle Angajman Kuralları*

²¹³ Ahmet Keser ve Ömer Ertuğrul Meral, “Türk Hava Sahasını İhlâl Eden Rus Uçağının Düşürülmesi: Uluslararası Anlaşmalar ve Hukuk Çerçevesinde Bir İnceleme”, **Türk Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Nisan 2016, C. 1 S. 1 Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep, s. 33.

²¹⁴ Keser ve Meral, s. 41.

²¹⁵ Keskin Ata, s. 21.

çerçevesinde müdahalede bulunulduğunu” ifade etmiştir.²¹⁶ Burada asıl önemli olan, uçağın aidiyeti değil sivil hava aracı mı yoksa askeri hava aracı mı olduğudur. İhlali gerçekleştiren uçak askeri bir uçaktır. Türk tezine göre, Suriye’de cereyan eden iç karışıklıklar ve bunun akabinde Türkiye’nin algıladığı tehdit düzeyi, benzer hava sahası ihlallerinin daha önceden de yapılmış olması, Türk hava sahasına izinsiz girişlerin yapılmış olması ve Angajman Kurallarının fazlasıyla çiğnenmiş olması, Türkiye’ye uçağa müdahale etmekten başka bir yol bırakmamıştır. EK-2’de görüldüğü gibi, Türkmen Dağı’nda düşmeden ve Türk savaş uçakları tarafından vurulmadan önce Rus uçağının Yayladağı üzerinde Türk Hava Sahasını ihlal ettiğini gösteren detaylar mevcuttur. Ayrıca; olay anı ve sonrası da televizyonlarda canlı olarak yayınlanmıştır. Daha sonra on kez Rus uçaklarının uyarıldığını gösteren ses kaydı yayınlanmıştır. Burada da, uçağın yönünü güneye çevirmesi konusunda Rus pilotlar uyarılmaktadır.²¹⁷

Yaşanan uçak düşürme hadisesinin ardından Rusya lideri Vladimir Putin, Türkiye’yi özür dilemeye davet etmiştir. Türkiye, bu konu ile ilgili yaptığı açıklamada, yapılan müdahalenin egemenlik alanını ve güvenliğini korumaya yönelik bir girişim olduğunu ve bu nedenle de özür dilemeyi gerektirecek bir durumun oluşmadığını dile getirmiştir.²¹⁸ Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan hava sahasının ihlal edilmesi sonucu Angajman Kuralları gereği müdahalenin yapıldığını, Türkiye’nin sınırlarını koruma hakkına her ülkenin saygı duyması gerektiğini ve Esad rejiminin ayakta tutulması için rejim ile müttefiklerinin DEAŞ bahane edilerek o bölgede kendi topraklarını korumaya çalışan Bayırbucak Türkmenlerine saldırıldığını söylemiştir.²¹⁹

Burada Türk tarafının da dile getirdiği gibi, Türkiye, sadece ülkesine yönelik sahip olduğu tam ve mutlak egemenlik yetkisi çerçevesinde belirlediği Angajman Kurallarının ihlali sebebiyle değil, aynı zamanda uluslararası hukukun tartışmasız kabul edilen “devletin ülkesi üzerindeki mutlak egemenliği” ilkesinin ihlali nedeniyle de uçağa müdahalede bulunmuştur.

Daha önce ifade edilen Protokol örnekleri²²⁰ne ve incelenen uluslararası antlaşmalara ek olarak, Türkiye ve Suriye arasında imzalanan 1971 tarihli “*Hava Vasıtalarının Sınır Güvenliği Açısından Pozisyonlarını Düzenleyen Anlaşma*”ya da değinmek yerinde olacaktır. Türkiye ile Suriye arasında 1971 yılında imzalanan

²¹⁶ Keskin Ata, s. 22.

²¹⁷ Youtube, Rus uçağına yapılan ikaz ses kaydı, <https://www.youtube.com/watch?v=OWoPSQwfEeg>.t.: 12/06/2018.

²¹⁸ Keser ve Meral, s. 37.

²¹⁹ Karataş, s. 51.

²²⁰ Yukarıda bk. s. 61.

anlaşma uyarınca her iki tarafın da sınıra yaklaşan hava araçlarının önceden izin almadıkça 5 kilometreden fazla yaklaşmamları gerekmektedir.²²¹ Rus savaş uçağının Suriye hava sahasından Türkiye hava sahasına 5 kilometreden fazla yaklaştığı yetkililerce belirtilmektedir. Bununla beraber Rus savaş uçağının bu 5 kilometrelik alanı geçmekle kalmayıp Türk hava sahasını da birçok kez ihlâl ettiği belirtilmiştir.

Türk yetkilileri de yukarıda bahsedildiği üzere, Angajman Kurallarına uluslararası hukuku ve ulusal hukuku dayanak göstererek işlerlik kazandırmıştır. Öyle ki, uluslararası hukuka göre devletin egemenliği iki şekilde ele alınır. Bunlardan birincisi devletin iç egemenliği, diğeri ise devletin dış egemenliğidir. Devletin iç egemenliği, devletin ülkesi üzerindeki bireylere karşı üstün bir otoriteye sahip olması demektir. Yani, devletin iradesi bütün bunların iradelerinden üstün olup, ülke içinde devletin iradesi ile rekabet edebilecek hiçbir iktidar söz konusu olamaz. Bu anlamda, egemenlik terimi ülke içinde en yüksek kudret, ("*summa protestas*") anlamına gelmektedir.²²² Devletin dış egemenliği ise, bir devletin diğer devletlerle olan ilişkilerinde hiçbir devlete bağlı olmadığı ve onlarla hukuken eşit bir durumda bulunduğu anlamına gelir. Devletlerin dış hukuk yönünden egemen olmaları, hukukî olarak hepsinin birbirine eşit olmaları demektir. Bu anlamda, içlerinden herhangi biri diğerleri üzerinde hukukî bir üstünlüğe sahip değildir.²²³ Dış egemenlik devletler arasında eşitlik temin etmekle, devletlerin bir diğerinin işlerine karışmasının önüne set çektiğinden olumsuz bir karaktere sahiptir ve ortada bir karışmama zorunluluğu söz konusudur. Bu tanımlar kapsamında, Türkiye Devleti, egemenlik hakkı gereğince belirlediği Angajman Kuralları ve uluslararası hukuk çerçevesinde uçak düşürme eylemini gerçekleştirmiştir.

3.1.2. Rus Savaş Uçağının Türk Savaş Uçağı Tarafından Düşürülmesi Olayında Rus Tezi

Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin, SU-24 krizinin ardından yaptığı açıklamada, bu eylemi "sırtımızdan hançerlendik (stab in the back)" şeklinde yorumlamıştır.²²⁴ Rusya Federasyonu, dış politikasında, "makul" çizgilere dayanarak hareket eden Türkiye Cumhuriyeti'nin aksine, "saldırgan" bir tutum ile hareket etmeyi tercih etmiştir.

---

²²¹ Keser, s. 37.

²²² Özman, s. 59.

²²³ Özman, s. 62.

²²⁴ BBC, <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34913173>>, e.t.: 04/10/2017.

Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı'nın konu ile ilgili yaptığı açıklamada, Türkiye'nin 24 Kasım 2015 tarihinde bir SU-24M tipi Rus savaş uçağının düşürmesi hususu ile ilgili olarak, uçağın ihlal eyleminde bulunmadığını iddia edilmiştir. Rus Savunma Bakanlığı'nca yayınlanan açıklama şu şekildedir:

Uçağımız, Suriye'nin güneyinde bulunan Kepir-Motlu-Zahiya hattının çevresini vurmak için görevlendirilmiştir. Bu görev, Albay Oleg Peshkov ve Kaptan pilot Konstantin Murakhtin'den oluşan iki SU-24M tipi savaş uçağı ekibine verilmiştir. Ekibimiz, Maart al-Numan yakınlarındaki muharebe hava karakolu ile 5800 ve 5650 metre uçuş irtifasıyla karşılıklı iletişime geçmek için görevlendirilmiştir. Savaş uçağımız Hmeymim hava üssünden 9.42'de havalanmıştır. 9.52'de SU-24M Türk Hava Kuvvetleri radar araçlarının tespit bölgesine girmiştir ve 34 dakika boyunca kapsama alanında kalmıştır. Ekip ülkenin sorumluluk sahasına girdikten 20 dakika sonra, Hmeymim hava üssü komuta merkezi bölgedeki militanların etkisiz hale getirilmesi emrini verdi. Uçak, Türk hava sınırının 5.5 km güneyinde bulunan hedefe hava saldırısı gerçekleştirirken, saat 10:24'te Albay Peshkov liderliğindeki ekip bombaları fırlattı ve Türkiye sınırlarında bulunan ve Diyarbakır 8. hava üssünden havalanan F-16 savaş uçağından gönderilen "havadan-havaya" füze ile aynı anda düşürülmüştür.²²⁵

RF Savunma Bakanlığı'nca, SU-24M tipi savaş uçağının sınır ihlali yapmadığı ve ihlal yapılmamasına karşın uçaklarının düşürüldüğü iddiası ortaya atılmıştır. Bu hususla ilgili olarak, yine Savunma Bakanlığı radar görüntülerini paylaşmıştır.

Rusya Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan radar görüntülerine bakıldığında²²⁶, Türk Hava Kuvvetlerine bağlı F-16 uçağının 08:40'ta Diyarbakır'dan havalandığı ve 9:11-10:26 saatleri arasında devriye gezmekte olan SU-24 uçağının, Türkiye sınırının 5 kilometre uzağında düşürüldüğü iddia edilmektedir.

Rusya, uçak düşürme olayı ile ilgili yaptığı açıklamada, bu eylemi ABD ile yaptığı "Havada Çatışmanın Önlenmesi (Deconfliction)" protokolüne dayanarak gerçekleştirdiğini ifade etmiştir.²²⁷ Ancak, yapılan bu protokol, uluslararası koalisyon uçaklarının Suriye hava sahasında Rus uçaklarıyla karşı karşıya gelmelerini önlemeye yönelik olduğundan ve ihlalin Türk hava sahasında yapılması sebebiyle herhangi bir etki yaratamamıştır. Bunun dışında Türkiye, Haziran 2012'den itibaren ilan ettiği yeniAngajman Kuralları uygulamasının Rusya tarafından da bilindiğini iddia etmiş,

²²⁵Tekin Aycan Taşçı, **Türk-Rus İlişkilerinde Yeni Bir Başlangıç: Rus Uçağının Düşürülmesi**, Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, Aralık 2015, s. 19.

²²⁶Rusya Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan radar görüntüsü, <<https://sputniknews.com>>, e.t.: 13.02.2017.

²²⁷Taşçı, s. 20.

oluşan sonucu uluslararası hukuk kurallarına ve meşru müdafaa hakkına uygun yapıldığını belirtmiştir.

Beyazıt Karataş'ın iddiasına göre²²⁸, düşürülen Rus uçağından çıkarılan karakutunun hasarlı olmasına karşın, karakutu haricinde başka imkan ve kabiliyetler ile de olayın çarpaz incelemesi yapılabilirdi. Bu incelemelerden biri de Türk F- 16 uçağının incelenmesiydi. Bu iddia, Rus tezinin görüşünü güçlendirecek bir sav olarak düşünülmektedir.

Türkiye'nin Rus uçağını düşürmesine yönelik Rus tarafından hemen her alanda değerlendirmeler yapılmış ve kendilerince yaptırımlar uygulanmıştır. Konunun Rus tarafınca nasıl değerlendirildiğini anlamak için Rusya'dan gelen tepkilere bakmak faydalı olacaktır. Aşağıda Rus tarafınca uçak düşürme olayına ilişkin yapılan değerlendirmeler, Türkiye'nin Suriye'de faaliyet gösteren DEAŞ terör örgütüne destek verdiği iddiasına yönelik yapılan açıklamalar ve alınan askeri tedbir kararları yer alacaktır.

Rus lider Vladimir Putin ile Ürdün kralı Abdullah'ın Soçi'de yaptığı görüşme bu konuyla ilgili yaptığı bir açıklamaların başlangıcı niteliğindedir. Bu görüşme esnasında Rus uçağının Türkiye tarafından düşürülmesi ile ilgili olarak Putin şu açıklamayı yapmıştır: 'Yetkililerimiz hayatlarını riske atarak teröre karşı kahramanca savaşmaktadır. Rus uçağının pilotları Türkiye için hiçbir şekilde tehdit teşkil etmedi. Bu çok açık ve nettir. Burası, çoğu Rusya kökenli militanların yoğun biçimde konuşlandığı dağlık bir bölgedir. Uçaklarımız her an Rusya'ya geri dönebilecek teröristlere önleyici saldırılar düzenleme görevini yerine getiriyordu. Bugün olanlar, teröristlerin suç ortaklarının bizi arkamızdan bıçaklamasıydı. Bugün yaşananları başka bir biçimde tanımlayamıyorum'.²²⁹

Bu tarihten sonra, 26 Kasım 2015 tarihinde Fransa Cumhurbaşkanı Hollande ile düzenlenen basın toplantısında Türkiye'nin, uçağın aidiyeti hakkında bilgi sahibi olmadığı iddiasını Putin "saçmalık" olarak değerlendirmiştir. Bu konu ile ilgili uçaklar üzerinde hangi devlete ait olduklarını gösteren işaretin bulunduğunu ayrıca ABD ile varılan memorandum gereği operasyon öncesi Rus uçaklarının ne zaman nerede uçuş yapacağını önceden ABD'ye bildirildiğini, bu yüzden de koalisyon üyesi Türkiye'nin bundan habersiz olma ihtimalinin bulunmadığını ifade etmiştir.²³⁰

²²⁸ Beyazıt Karataş, **Bir Rus Uçağı Düşürmenin Anatomisi**, Birinci Baskı, Alibi Yayıncılık, Ankara 2016, s. 48.

²²⁹ Keskin Ata, s. 9.

²³⁰ "Suriye Sınırında Uçak Düştü", <<http://www.milliyet.com.tr/suriye-sinirinda-ucak-dustugu-gundem-2152701/>> e.t.: 13.02.2017.

25 Kasım 2015 tarihi için planlanan Türkiye ziyaretini iptal eden Rusya Dışışleri Bakanı Lavrov, ellerindeki veriler doğrultusunda Rus uçağının düşürülmesinin provokasyona yönelik önceden planlanmış bir saldırı olduğuna inandıklarını ve Türkiye ile savaşın eşiğinde olmadıklarını ancak ilişkilerini gözden geçireceklerini ifade etti.²³¹

Rusya Dışışleri Bakanı yardımcısı Vladimir Titov, Türkiye'nin önceden planlanmış olan bu provokatifeyleminin ikili ilişkilerde ciddi sonuçlara yol açacağını ve bu saldırının yanıtsız bırakılmayacağını belirtti.

Savunmadan sorumlu Rusya Başbakan yardımcısı Dmitriy Rogozin, Türk silahlı kuvvetlerinin Türk hava sahasının ihlali gerekçesiyle Rus uçağını düşürmesini bir terör eylemi olarak değerlendirdi. Rogozin yaptığı açıklamada şu ifadeleri kullanmıştır:

Birileri bizi korkutmak istiyorsa karakterimizi bilmiyor demektir ve tam tersi ile karşılaşacaktır ve suçlulardan intikam almak artık milli bir karakter taşıyor, tüm dünyayı tehdit eden teröristlere karşı Suriye'de yürüttüğümüz operasyonlarda tüm hedeflerimize ulaşmak için her şeyi yapacağız. Suriye'de meşru bir şekilde bulunuyoruz ve herkes için ortak tehdit olarak saydığımız terörle yoğun biçimde mücadele ediyoruz. Suriye ordusuna ülkesini uluslararası terörizmden kurtarması için tüm desteğimizi vereceğiz. ifadelerini kullandı.²³²

Türkiye'nin Rus savaş uçağını düşürmesi ile ilgili açıklamalar peş peşe yapılırken, Rusya, eleştiri seviyesini daha da yükseltmiş ve Türkiye'yi terör örgütlerine yardım eden bir ülke konumunda gösterme gayretine girmiştir. Uçak düşürme hadisesi ile birlikte, Türkiye'nin DEAŞ ve diğer paramiliter terör örgütlerine destek verdiği yönündeki açıklamalar üst düzey Rus yetkililer tarafından yapılmıştır. Bu açıklamalardan bazıları aşağıda yer almıştır:

30 Kasım 2015 tarihinde Paris'te düzenlenen Çevre Zirvesi'nde Türk tarafının talebine rağmen Erdoğan ile görüşmeyi kabul etmeyen Rus lideri şu açıklamada bulunmuştur:

Elimizde yeni kanıtlar var, mesele Suriye'deki Türkmen halkını savunmak falan değildir. Türkmenler için bahanesidir. Uçağımızı, bir daha emin oluyoruz ki, Suriye'den DEAŞ petrol kervanlarının rahatça Türkiye'ye girişini sağlamak için vurdular.Son zamanlarda 'emri Erdoğan vermedi'

²³¹“Suriye Sınırında Uçak Düştü”, <<http://www.milliyet.com.tr/suriye-sinirinda-ucak-dustugu-gundem-2152701/>> e.t.: 13.02.2017.

²³² Keskin Ata, s. 8.

diyorlar, bizim için bunun artık hiçbir önemi kalmadı. şeklinde açıklamada bulunmuştur.²³³

- Rusya Başbakanı Medvedev ise şöyle konuşmuştur:

*Türkiye bu eylemi ile DEAŞ terör örgütü militanlarının koruduğunu gösterdi. DEAŞ terörü bütün işletmelerde üretilen petrol ürünlerinin sevkiyatı dahil olan bazı Türk yetkililerin bu süreçten elde ettiği doğrudan finansal çıkarları göz önüne alındığında bu şaşırtıcı bir şey değil. şeklinde konuşmuştur.*²³⁴

- Rusya’da yayın yapan Rossiya1 kanalına konuşan Rusya Federasyon Konseyi Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Konstantin Kosaçev ise,

*Türkiye’nin öyle ya da böyle uluslararası terörle etkileşim içinde olduğu aşikâr. Türkiye, terörizmin faaliyetlerini geliştirdiği bir üs haline geliyor. Bu şartlar altında Türkiye ile tam anlamıyla bir işbirliği yürütmek Rusya’nın kendi ulusal güvenliğini tehlikeye ve riske atmasına neden olurdu*²³⁵ şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

Yukarıda belirtilen Rus yetkililerin açıklamalarından da anlaşılacağı gibi, Rusya, düşürülen Rus savaş uçağının herhangi bir ihlale neden olmadığını, uluslararası hukuk kurallarının dışında değerlendirilecek bir eyleme girişmediklerini ve Rus savaş uçağının haksız yere düşürüldüğünü iddia etmektedir.

3.1.3. Rus Savaş Uçağının Türk Savaş Uçağı Tarafından Düşürülmesi Olayında BM ve NATO Görüşü

BM Nezdinde Türkiye Cumhuriyeti Daimi Temsilcisi Büyükelçi Yaşar Halit Çevik, BM Güvenlik Konseyi’ne Türk Hükümetini temsilen, uçak düşürme hadisesinde Türkiye’nin haklılığını ispat etmek maksadıyla bir mektup göndermiştir.²³⁶ Bu mektup genel hatlarıyla, Türkiye’nin ülkesi üzerinde tam ve mutlak egemenliğe sahip olması sebebiyle iç ve dış güvenliğini ve sınırlarını korumaya kararlı olduğunu belirten ifadeleri içermektedir. Yaşar Halit Çevik bu mektupta, Türkiye Devleti’nin belirlediği Angajman Kuralları çerçevesinde, düşürülen uçağın ihlalden kaçınması için defalarca

²³³ Milliyet, <<http://www.milliyet.com.tr/>> e.t.:08/06/2018.

²³⁴ Milliyet, <<http://www.milliyet.com.tr/>> e.t.: 15/05/2018.

²³⁵ Selosepet, “Türkiye’nin Rus Uçağını Düşürmesi Sonucu Rusya’nın Verdiği Tepkiler”, <<http://www.selosepet.com/turkiyenin-rus-ucagini>> e.t.: 15/03/2018.

²³⁶ Yaşar Halit Çevik’in BM’ye gönderdiği mektup, 2015, <<https://www.zerohedge.com/news/2015-11-24/17-seconds-changed-world-leaked-letter-exposes-turkeys-hair-trigger-reality>> e.t.: 10.02.2018.

uyarıldığını belirtmiştir. Bu olayda olduğu gibi herhangi bir uluslararası hukuktan doğan hakları koruma konusunda ortaya çıkan problemde veya tehditte, Türk hükümetinin gerekli yaptırımları uygulamada tereddüt etmeyeceği de belirtilmiştir. Türkiye bu mektupta haklı olduğunu ispatlayabilmek için, Rus uçağının düşürülmeden önce beş dakikalık bir sürede 10 kere ikaz edildiğini ve Rus uçağının ikazlara karşılık vermediği için vurulduğu yönündeki kanıtları da sunmuştur. BM Konseyi'ne üye olan ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya'dan katılan diplomatlar Türk hava sahasını ihlâl ettiği gerekçesiyle düşürülen Rus savaş uçağı hakkında detaylıca bilgilendirilmiştir.

Türkiye tarafından yazılan mektup ve yapılan açıklamaların ardından, BM Enformasyon Servisi Direktörü Ahmed Fevzi, Rus uçağının düşürülmesinin DEAŞ'a karşı küresel çapta verilen mücadele açısından yeni engeller yaratabileceğini ifade etmiştir. BM tarafından yapılan bir başka açıklamada, BM Genel Sekreter Sözcüsü StephaneDujarric, dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon'un, Türk hava sahasını ihlal eden Rus uçağının düşürülmesine ilişkin kaygı duyduğunu ilgili taraflara soğukkanlılığı koruma ve tansiyonunun düşürülmesi çağrısında bulunduğunu belirtmiştir.²³⁷ Bu açıklamalara ek olarak, BM Suriye Özel Temsilcisi Staffan de Mistura, Rus savaş uçağının Türkiye tarafından düşürülmesinin Suriye'deki yeni barış sürecine zarar verebileceğini ifade etmiştir.²³⁸ ABD öncülüğünde DEAŞ'a karşı yapılan "Doğal Kararlılık Operasyonu"nın sözcüsü Albay Stew Warren ise, Rus uçağının sınır ihlaline karşı on defa uyarıldığını doğrulamış, NATO ise ellerindeki verilerin Rus uçağının Türk hava sahasını ihlal ettiği yönünde olduğunu açıklamıştır.²³⁹

BM temsilcileri tarafından yapılan açıklamalar, her ne kadar Türkiye'nin aleyhine açıklamalar olsa da, bir devletin, başka bir devlete ait bir askeri araca müdahalesinin sınırları BM Antlaşması ile garanti altına alınmış olmasının gereğini ortadan kaldırmaz. Buna göre, BM Antlaşması'nın sunduğu ana görüş meşru müdafaa noktasında önem arz etmektedir. BM Antlaşması 2/4'e göre,

*Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.*²⁴⁰

²³⁷ "Rusya-Türkiye Krizi", 2015, <<https://tr.sputniknews.com/columnists/201512021019413911-Rusya-Turkiye-krizi-uchak-olayi/>> e.t:10/03/2018.

²³⁸ Timeturk, <<https://www.timeturk.com>> e.t.: 15/05/2018.

²³⁹ Karataş, s. 43.

²⁴⁰ BM Antlaşması, md. 2/4.

Uluslararası Adalet Divanı'nın da birçok kararında altını çizdiği gibi bu yasak, uluslararası hukukta ilk sıralarda bulunan bir Buyruk Kural (juscogens)²⁴¹ niteliğindedir. Yine BM Antlaşması'nın 51 inci maddesi ile devletlerin silahlı bir saldırı ile karşı karşıya olmaları halinde meşru müdafaa hakkını kullanma yetkisini, hedefte olan ülkeye açıkça vermektedir. Meşru müdafaa hakkını devletler kendi silâh ve askerî güçlerini kullanarak sağlayacakları gibi, NATO gibi savunma örgütleri içerisinde ve müttefikleri ile birlikte de bu haklardan mümkün mertebe yararlanma fırsatını ellerinde bulundurmaktadırlar.

BM Antlaşması'na bakıldığında, Türkiye'nin Rus savaş uçağını düşürmesi olayında haklı olduğu belirgin olarak fark edilmektedir. Uluslararası hukuk doktrinine göre, sınıra komşu ülkeler tarafından yapılan basit sınır ihlalleri doğrudan silahlı saldırı olarak algılanmaktadır. 24 Kasım 2015 tarihinde yaşanan ihlâlin bunu çoktan aştığı açıktır. Hiç şüphe yok ki, ihlalde bulunan uçağa yapılan müdahale uluslararası hukukun Türkiye Cumhuriyeti'ne tanıdığı bir haktır. Bu hakkın kullanılması elbette ki ilk olarak ilgili devletin tercihine bırakılmıştır. Bu kapsamda, Türkiye Cumhuriyeti bu ihlali bir tehdit olarak gördüğünden, müdahalede bulunması uluslararası düzeyde hiçbir sorun doğurmamaktadır.²⁴² Bu yorumu destekleyen en önemli düzenleme, BM Antlaşması'nın 2/4 ve 51. Maddesidir.²⁴³ Bu maddeler de BM görüşünü açıkça ortaya koymaktadır.

3.1.4. Değerlendirme

Yukarıda olaya ilişkin Türkiye, Rusya, BM ve NATO'nun görüşleri incelendiğinde, Rus uçağının Türk hava sahasını ihlal ettiği anlaşılmaktadır. Bu durum karşısında Türkiye'nin de hem uluslararası hukuk kuralları hem de Angajman Kuralları hükümlerine istinaden Rus uçağını önce ikaz ettiği, ikaza rağmen ihlalin devam etmesi karşısında uçağı düşürdüğü anlaşılmaktadır. Söz konusu olayın hukuki boyutu değerlendirildiğinde, uluslararası hukuk kurallarına aykırı bir durumun olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak, uçak düşürme olayının bir de siyasi ve ekonomik boyutu da vardır ve belki de hu-

---

²⁴¹Emredici kurallar anlamına da gelen juscogens kurallar, aksinin kararlaştırılamayacağı ve kesin olarak uygulanmak zorunda olan kurallar anlamına gelmektedir. Örnek olarak, uluslararası hukukta kabul edilen en tipik emredici kural ise BM Antlaşması'nda yer alan kuvvet kullanma yasağıdır., İrem Karakoç, Uluslararası Hukukta Emredici Kural Olgusuna Tarihsel Bir Yaklaşım, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 8, S. 1, İzmir 2006, s. 88-90.

²⁴²Kaya, s. 7.

²⁴³BM Antlaşması Madde 2/4, kuvvet kullanma yasağını; md. 51 ise meşru müdafaa hakkını düzenlemektedir., yukarıda bk. Angajman Kuralları ile İlgili Uluslararası Hukuk Kuralları.

kuki boyutundan daha önemlidir. Bu bakımdan, devletler böyle bir durum karşısında uluslararası hukukun ve Angajman Kurallarının kendisine verdiği yetkiyi kullanırken çok hassas davranırlar ve çok açık bir ihlal olsa bile uçağı düşürmeyi tercih etmezler. Nitekim “soğuk savaş” dönemi dâhil 1950’li yıllardan bugüne kadar NATO üyesi hiçbir devlet bir Rus savaş uçağını düşürmemiştir. Türkiye’nin bu Rus savaş uçağını düşürmesi bir ilktir. Binlerce uçuşta olayla karşı karşıya gelen ABD’nin bile şimdiye kadar bir Rus savaş uçağı düşürmediğı dikkate alındığında, Türkiye’nin Rus savaş uçağını düşürme konusunda uluslararası hukuk kurallarını ihlal etmemiş olsa da, aceleci davrandığı, olayların siyasi ve ekonomik sonucunu hesap etmediğı anlaşılmaktadır.

SONUÇ

“Angajman Kuralları” kavramı, 22 Haziran 2012 tarihinde ihtar yapılmadan bir adet *RF-4E Phantom* tipi Türk keşif uçağının uluslararası hava sahasında Suriye tarafından düşürülmesi ve iki pilotumuzun şehit olmasının ardından yetkili makamların yaptığı “Angajman Kurallarının değiştirildiği” açıklaması ile ülke gündemine girmiştir. Askeri unsurların kuvvet kullanımı sırasında uyması gereken yasa ve kuralları tanımlayan kavram olan Angajman Kuralları esasen uluslararası hukuk kurallarına uygun bir şekilde ulusal makamlarca hazırlanır ve uygulanır. Bu bakımdan, her devletin kendi iç hukuk düzenlemesi olarak hazırlayacağı Angajman Kuralları aynı zamanda uluslararası hukukun kuvvet kullanma yasağına ve istisnalarına uygun olmalıdır.

Bilindiği gibi, geçmişte, özellikle 20. yy’a kadar devletler arasında meydana gelen sorunlar genellikle savaş/kuvvet kullanma yoluyla çözülmeye çalışılırdı. Bu dönemlerde devletlerin ulusal çıkarlarını koruma ihtiyacının bir parçası olarak kuvvet kullanımı meşru görülmekteydi. Ancak, insanoğlunun yaşadığı acı deneyimler savaşın/kuvvet kullanmanın yasaklanması, hiç olmazsa düzenlenmesi fikrini doğurmuştur. Ünlü Alman filozof Immanuel Kant “**Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme**” adlı eserinde savaşı, *hakkın kuvvet kullanarak alınması olarak tanımlamış ve bir imha harbinin iki tarafı da ortadan kaldıracağından “ebedi barışın ”ancak mezarlıkta ulaşılacağını* vurgulamıştır.²⁴⁴ Bu nedenle, uluslararası toplum yaşanan iki büyük dünya savaşından sonra BM Antlaşmasıyla kuvvet kullanmayı yasaklamıştır. BM Antlaşması md. 2(4)’de yer alan bu kuvvet kullanma yasağı bugün uluslararası örf ve adet hukukunun da bütünüleyici bir parçası haline gelmiştir ve BM’ye üye olsun olmasın herkesi bağlamaktadır. Bununla birlikte, Antlaşmada kuvvet kullanma yasağının uygulanabilir iki istisnası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi BM Antlaşması’nın 51. maddesinde düzenlenen “*meşru müdafaa hakkı*”, ikincisi de uluslararası toplum adına yetkili bir merci tarafından kuvvet kullanılmasını öngören ve BM Antlaşması’nın 42. Maddesinde düzenlenen “*BMGK kararları uyarınca kuvvet kullanma*”dır. Birinci yol istisnâ ve geçici niteliktedir, yetkili organ olan Güvenlik Konseyi olaya el koyana kadar devam eder; ikinci yol ise merkezî olarak kuvvet kullanılması durumudur.²⁴⁵

²⁴⁴ Immanuel Kant, **Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme**, Seha Meray ve Yavuz Abadan (çev.), Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, S. 32, s. 17.

²⁴⁵ Funda Keskin, Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Savunma Hakkı Temelinde Kuvvet Kullanımı ve 11 Eylül Saldırıları”, **Yüksek Lisans Tezi**, s. 58. <file:///C:/Users/W7/Downloads/2010.pdf>, e.t.: 12/06/2018 .

Uluslararası toplum kuvvet kullanmayı yasaklamış olsa da hem yukarıda belirtilen istisnalar çerçevesinde ortaya çıkan hem de uluslararası hukuka aykırı bir şekilde kuvvet kullanılması durumunda silahlı çatışmanın hukuka uygun yürütülmesi için “silahlı çatışma hukuku” kuralları ihdas etmiştir. Devletler başlattıkları ya da bir şekilde tarafı oldukları silahlı çatışmaları bu hukuk kurallarına uygun yürütmek yükümlülüğü altındadırlar. İşte devletler, BM Antlaşması’nın kuvvet kullanma yasağına ilişkin hükümlerinin ya da bu yasağın istisnaları kapsamında yürüttükleri silahlı çatışmalar ile hukuka aykırı da olsa bir şekilde tarafı olunmuş silahlı çatışmaların yürütülmesinde uluslararası hukuk kurallarının askeri makamlarca ihlalini önlemek ve kuvvet kullanmayı siyasi otoritenin kontrolünde yürütmek amacıyla tamamen bir iç hukuk kuralı olarak Angajman Kuralları ihdas ederler.

Angajman Kuralları kavramı kamuoyumuz ve akademik camia için yeni bir kavram gibi gözükse de, esas olarak II. Dünya Savaşı sonrasında BM Antlaşması ve yeni dünya düzeni ile birlikte silah teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin bir sonucudur ve en azından altmış yıllık bir geçmişi söz konusudur. Angajman Kuralları, bir ülkeye yönelik herhangi bir tehdit ve saldırıya karşı o ülkenin uygulayacağı yaptırım kapsamında gerçekleştireceği karşı askeri harekâta, harekâta yer alan unsurlara politik direktifler vermeyi, sınırlamalar getirmeyi mümkün kılan bir mekanizmadır. Yani Angajman Kuralları, bir ülkenin diğer bir ülkenin hava sahasını ihlal etmesi ve diğer ülkenin topraklarında oluşacak tehdide, riske karşı bu ihlali gerçekleştiren ülkeye verilecek askeri tepkinin sınırlarını ve şartlarını belirler.²⁴⁶ Angajman Kuralları bir devletin siyasi otoritesinin kullanılacak silahlı gücün kapsamını ve derecesinin ne olacağına dair politik direktiflerini en başta birlik komutanlarına verilmesini sağlayan ve böylece silahlı kuvvetlerin uygulamalarını kolaylaştıran ve demokratik kontrolünün sağlanmasını da mümkün kılan bir mekanizmadır.²⁴⁷ Angajman kuralları ulusal askeri doktrinlerde, tamamlayıcı yardımcı emirler, dağıtım emirleri, harekât planları ve yürürlükteki direktifler de dâhil olmak üzere çeşitli şekillerde görülmektedir. Bu direktifler, güç kullanımı konusunda yetkilendirme ve sınırlamalar içerir. Angajman Kuralları, kısaltmalar içeren askeri direktiflerden oluşmaktadır. Başka bir anlam ile ifade etmek gerekirse, yetkili otoriteler tarafından çıkartılan ve askeri kuvvetlerin hedeflerini yerine getirirken uyması gerekecekleri kuralları ve sınırları açıkça belirten direktifler olarak belirtilebilir.

²⁴⁶ Gerçekler, <<http://www.gercekler.net/index.php/angajman-kurallari-ve-suriye/>> , e.t.: 12/06/2018.

²⁴⁷ Pamuk, s. 510.

Türkiye’de bu kapsamda bir iç hukuk düzenlemesi olarak hem uluslararası hukuka hem de iç hukuka uygun şekilde kendi Angajman Kurallarını yani **TSK Milli Angajman Kuralları Yönergesi (MY 228-3(A))**’ni hazırlamış ve uzun yıllardır kullanmaktadır. Bu kapsamda anılan yönergeye göre, TSK’nın kara, deniz ve hava unsurları sorumlu oldukları bölgede olabilecek ihlaller karşısında nasıl bir hareket tarzı izleyeceği adım adım belirlenmiştir. Bu çerçevede, yabancı bir uçağın Türk hava sahasını ihlali durumunda, bu ihlali önlemekle görevli TSK unsurlarının önce uçağı ikaz etmesi, bu ikaza rağmen ihlalin devam söz konusu ise nihayetinde uçağı düşürülmesi öngörülmektedir. Türk hava sahasını ihlal eden yabancı askeri uçaklara müdahalenin genel çerçevesini bu şekilde belirleyen TSK Milli Angajman Kuralları Yönergesi (MY 228-3(A))’nde 22 Haziran 2012 tarihinde Türk keşif uçağının Suriye tarafından düşürülmesi sonrasında değişiklik yapılmış, sınıra yaklaşan her askeri unsurun tehdit olarak değerlendirilmesi ve bunlara askeri hedef muamelesi yapılması ilkesi kabul edilmiş, yani bu hedefler önceden ikaz edilme gereğı duyulmadan müdahale edilmesi (düşürülmesi) öngörülmüştür. Hatta Suriye’ye karşı resmen herhangi bir alarm kademesi ilan etmeden Angajman Kurallarını uygulama yetkisinin alt kademelere devredildiğı anlaşılmaktadır.

17 Aralık 2010 tarihinde Tunus’ta bir gencin baskıcı yönetimden dolayı kendini yakması Ortadoğı’da ve Kuzey Afrika ülkelerinde Arap Baharı adı altına başlayan kaos Suriye’ye de sıçramış ülkede 2011 yılında iç savaş başlamıştır. Bu iç savaşın başlamasıyla zayıflayan merkezi yönetim, muhalif grupların yanında terörist örgütlerin de ortaya çıkmasını engelleyememiş ve bölge çeşitli terör örgütleri ile tanışmıştır. Bu kapsamda, diğerleri yanında başta DEAŞ olmak üzere, PYD/YPG gibi çeşitli terör örgütleri sadece Suriye merkezi hükümetine karşı değil, Türkiye dâhil sınır ülkelerine de tehdit teşkil etmeye başlamıştır. Bu nedenle Suriye’deki iç savaş bölgesel bir uyuşmazlık konusu haline gelmiştir. RF ve İran gibi bazı devletler Esad’ı desteklemek, ABD, Türkiye ve İngiltere gibi bazı devletler de muhalif gruplar desteklemek ve bunları Esad’ın katliamından korumak için soruna müdahil olmuşlardır. Bu farklı yapıdaki muhalif grupları destekleyenler ile merkezi hükümeti destekleyenlerin her ne kadar amaçları farklı olsa da bir konuda ortak hedefleri de vardı: DEAŞ ile mücadele. DEAŞ’ın ortaya çıkması ve Irak ile Suriye’nin büyük bölümünde kontrolü sağlaması konusunda farklı tezler olsa da neticede DEAŞ’ın bölgedeki aktörleri birleştirdiğı de gözden kaçmamaktadır.

Diğer taraftan hem DEAŞ ile mücadelede hem de Esad’ın muhalif gruplara karşı yürüttüğü şiddete ilişkin bölgede bulunan küresel ve bölgesel güçlerin farklı bakışı bunlar arasında da yer yer itilafların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim tarihler 24

Kasım 2015'i gösterdiğinde bölge yepyeni bir krizle karşılaşmıştır. Rejim güçlerine destek amacıyla bölgede bulunan RF Hava Kuvvetleri'ne ait SU-24-M tipi savaş uçağı Türk Hava Sahasını ihlal etmiş ve buna karşılık olarak Angajman kuralları çerçevesinde Türk Hava Kuvvetleri'ne ait savaş uçakları tarafından vurulmuştur. Türkiye Rus savaş uçağını düşürmesine ilişkin tezini, kendi egemenlik hakkının ihlali anlamına gelen Türk hava sahasının ihlal edilmesine dayandırmakta ve 2012 yılında değiştirdiği Angajman Kuralları Yönergesine göre uçağın düşürüldüğü belirtilmektedir. Buna karşın Rusya ise kendi uçaklarının herhangi bir ihlale neden olmadığını, uluslararası hukuk kurallarının dışında değerlendirilecek bir eyleme girişmediklerini ve Rus savaş uçağının haksız yere düşürüldüğünü iddia etmektedir.

Olayın açıklığa kavuşturulması için düşen uçağın kara kutusu hasar gördüğü için ihtiyaç duyulan bilgiler elde edilememiş ama uçağın radar iz görüntüleri ile Rus uçağına yapılan ikazların telsiz kayıtları incelendiğinde, Rus uçağının Türk hava sahasını ihlal ettiği ve ilgili Türk makamlarının ihlalin sonlandırılmasına yönelik olarak uçağı ikaz ettiği anlaşılmaktadır. Konuya ilişkin olarak başta BM ve NATO olmak üzere üçüncü tarafların da görüşleri incelendiğinde, Rus uçağının Türk hava sahasını ihlal ettiği anlaşılmaktadır. Bu durum karşısında Türkiye'nin de hem uluslararası hukuk kuralları hem de Angajman Kuralları hükümlerine istinaden Rus uçağını önce ikaz ettiği, ikaza rağmen ihlalin devam etmesi karşısında uçağı düşürdüğü anlaşılmaktadır. Bunun da uluslararası hukuk kurallarına aykırı bir tarafı yoktur.

Olayın hukuki yönü böyledir. Ancak, uçak düşürme olayının bir de siyasi ve ekonomik boyutu vardır ve belki de hukuki boyutundan daha önemlidir. Bu bakımdan, devletler böyle bir durum karşısında uluslararası hukukun ve Angajman Kurallarının kendisine verdiği yetkiyi kullanırken çok hassas davranırlar ve çok açık bir ihlal olsa bile uçağı düşürmeyi tercih etmezler. Nitekim “soğuk savaş” dönemi dâhil 1950'li yıllardan bugüne kadar NATO üyesi hiçbir devlet bir Rus savaş uçağını düşürmemiştir; Türkiye'nin Rus savaş uçağını düşürmesi bir ilktir. Binlerce uçuşta çeşitli olayla karşı karşıya gelen ABD'nin bile şimdiye kadar bir Rus savaş uçağı düşürmediği dikkate alındığında, Türkiye'nin Rus uçağını düşürme konusunda aceleci davrandığı, olayların siyasi ve ekonomik sonucunu hesap etmediği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- BİLSEL, M. Cemil, **Milletlerarası Hava Hukuku**, S. 3, C. 1, 1. Baskı İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1948,
- BOZKURT, Enver; **Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı**, Nobel yayınları, C. 12, S. 1, 3. Baskı, Ankara 2016.
- CLANCY, Mark; **Rules of Engagement: An Architecture for the Battlespace of Today Ex New Horizons**. Canada: Canadian Forces Command, MDS Research Project, ABD 2013.
- COLE, Alan ve diğerleri; **Sanremo Handbook on Rules of Engagement, Sanremo** 2009, <http://www.iihl.org/wp-content/uploads/2017/11/ROE-HANDBOOK> e.t.: 21/02/2018.
- COOPER, Camilla Guldahl, **Rules of Engagement Demystified: A Study of the History, Development a Use of ROEs**, Military Law and The Law of War Review, ABD 2014, C. 53, S. 1.
- ELAGAB, Yousif; **The Legality of Non-Forcible Counter-M easures in International Law**, Oxford Clarendon Press, İngiltere 1988.
- GÖZLER, Kemal; **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 9. Baskı, Bursa 2017.
- INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS, Handbook on International Rules Governing Military Operations
- JOYNER, Cristopher, **International Law and Permissibility of Intervention. in the 1980s**, US Foreign Policy in the Third World, ABD 1989.
- KAHRAMAN, Azime Ayça; **Uluslararası Hukuk Kuralları Çerçevesinde Nükleer Silah Kullanımı**, 2. Baskı, Adalet Yayınları, Ankara 2016.
- KANT, Immanuel; **Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme**, Seha Meray ve Yavuz Abadan (çev.), Ankara Üniversitesi SBF Yayınları,
- KOTSCH, Lothar; **The Concept of War in ContemporaryHistoryand International Law**, Geneva 1956.
- LÜTEM İlhan; **Harp Suçları ve Milletlererası Hukuk**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Baskı, Ankara 1951, C. 6, S. 4.
- MERAY, Seha; **Devletler Hukukuna Giriş**, Ajans-Türk Matbaası, Birinci Cilt, Ankara 1960.

MURPHY, John Francis; **The United Nations and the Control o f International Violence, A Legal and Political Analysis**, Manchester, Manchester University Press, İngiltere 1982.

Operational Law Handbook, Chapter 5, Rules of Engagement, ABD 2017.

ÖZMAN, Aydoğan; **Devletler Hukukunda Müeyyide**, AÜHF Yayınları, 6. Baskı, Ankara 1974.

PAZARCI, Hüseyin; **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Güncelleştirilmiş 4. Baskı, Ankara 2015.

Sanremo Handbook on Rules of Engagement, Sanremo, Kasım 2009.

SAV, Özden; **Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2015, C. 1 S. 4.

Silahlı Kuvvetler İçin Silahlı Çatışma Hukuku Kılavuzu, Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi Komutanlığı, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 2000.

SOLİS, Gary D; **The Law of Armed Conflict**, Cambridge University Press, Second Edition, İngiltere 2016.

SUR, Melda; **Uluslararası Hukukun Esasları**, İstanbul Üniversitesi SBE Dergisi, 11. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2006.

TAŞÇI Tekin Aycan; **Türk-Rus İlişkilerinde Yeni Bir Başlangıç: Rus Uçağının Düşürülmesi**, Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, Aralık 2015.

TOLUNER, Sevin; **Nikaragua'ya Karşı Askerî ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı**, Birinci Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2000,

United States Marine Corps The Basic School Training Command; **Rules of Engagement**, C. 474, S. 4, ABD 2016, US Army, JAG School, International and Operational Law Department, **US Operational Law Handbook**, ABD 2013. http://www.loc.gov/rr/frd/Military-handbook_2017.pdf e.t.: 25/06/2017.

MAKALELER

AKİPEK, İlhan; Devletler arası Hukuk Bakımından Meşru Müdafaa'nın Mahiyeti ve Benzeri Müesseselerden Farkı, **Son Havadis Matbaası**, 2. Baskı Ankara 1955, ss. 18-23.

AKKUTAY, Berat Lale; "Uluslararası Hukukta Sivil ve Devlet Hava Aracı Ayrımı", **TAAD**, S. 31, Ankara 2017, ss. 315-317. e.t.: 15/09/2017.

ALTUN, Uğur, Özge Görel; "Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu". **TBB Yayınları**, Ankara 2016, ss. 191-195.

- AREND, Beck, International Law and the Use of Force, Beyond the United Nations Charter Paradigm, İngiltere 1993, ss. 21-24.
- Askerî ve Ortak Terimler Sözlüğü (Dictionary of Military and Associated Terms), Military Studies Press, ABD, 8 Kasım 2010, ss. 205-207.
- ATA, Funda; “Uluslararası Hukuk Açısından Türk Askeri Uçağının Suriye Tarafından Düşürülmesinin Bir Değerlendirmesi”, **Ortadoğu Analiz**, C. 4, S. 44, Ankara 2012, ss. 17-20. <http://mulkiye.org.tr> e.t.: 18/11/2017.
- AYDIN, Ahmet Buğra; “Uluslararası Hukukta Önleyici Ve Öngörücü Meşru Müdafaa Hakkı” **Genç Hukukçular Hukuk Okumaları**, Kişisel İnternet Sitesi, ss. 5-7. <http://www.Muharrembalci.Com/Hukukdunyasi/Makaleler> e.t.: 24/03/2018.
- BAŞOL, Servet; “Havacılık Hukuku ve Kavramı”, **II. Havacılık ve Uzay Konferansı**, Eskişehir 2010, ss. 2-4.
- BOZKURT, Abdurrahman; “Türk Hava Sahasının Belirlenmesi”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 15, S. 1, Edirne 2013, ss. 254-256. e.t.: 15/02/2018.
- CANİKOĞLU, Erhan; “Uluslararası Politika ve Birleşmiş Milletler Sisteminde Önalıcı Kuvvet Kullanma”, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Kasım 2015, Ankara, ss. 130-131.
- ÇİFTÇİ, Selda; “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı”, **Genç Hukukçular Hukuk Okumaları**, İstanbul 2016, 1. Baskı, ss. 494-496. <http://genchukukcular.org/pdfs/birikimler5.pdf> e.t.: 10/03/2018.
- DÖNER, Ayhan; “Kuvvet Kullanma Yasağı Ve İnsani Müdahale Açısından II. Körfez Krizi”, **Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık Dergisi**, ss. 1-3.
- DÖNMEZ, Suat; “Balkan ve Yakındoğu Sosyal Bilimler Dergisi, Kuvvet Kullanma Kapsamında Ön Alıcı ve Önleyici Saldırı Kavramları”, **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara 2017, ss. 11-13. http://www.ibaness.org/bnejss/2017_03_03/02_Donmez.pdf e.t.: 08/08/2017.
- ERGÜL, Nihal; “Yeni Güvenlik Anlayışı Kapsamında Birleşmiş Milletler’in Rolü ve Uygulamaları”, Galatasaray Üniversitesi, **Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi**, İstanbul 2015, ss. 260-262. e.t.: 25/03/2018.
- ERTEN, M. Ezgi, “Türkiye-Suriye Sınırı Hava Sahasında Türkiye’nin Uyguladığı An-gajman Kuralları”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 1, Kayseri 2017, ss. 91-93. <http://dergipark.gov.tr.t.:01/07/2017>.

- GEDİKLİ, Umut; “BM Antlaşmasında Meşru Müdafaa Hakkı”, **Yüksek Lisans Tezi** Ankara 2016, ss. 6-8.
- GÜNEYSU, Gökhan; “Spinoza And International Law”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, , Bursa 2017, ss. 178-180. <http://Dergipark.Gov.Tr/Download/Article-File/309284> e.t.: 04/05/2018.
- KABADAYI, Talip; “Felsefenin Işığında “(Haklı) Savaş” Üzerine Kısa Bir Deneme”, **Adnan Menderes Üniversitesi Felsefe Dergisi**, ss. 98-100. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/97866> e.t.: 08/06/2018.
- KAÇAN, Yusuf; Hava Hukukunun Doğuşu ve Hava Sahalarının Statüsü, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, C. 12, S. 3 İstanbul 2000, ss. 587-589.
- KALSHOVEN , Frit; Belligerent Reprisal, 1971, Sijthoff, ss. 87-89.
- KARASAR, Hasan Ali; “Birinci Dünya Savaşı”, **Dergipark Akademik**, ss. 117-119. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/1049> e.t.: 05/08/2017.
- KAYA, Asım; “SU 24 krizinden sonra Türk-Rus İlişkileri”, **Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Ankara 2016, ss. 4-6.
- KESER, Ahmet ve MERAL, Ömer Ertuğrul; “Türk Hava Sahasını İhlal Eden Rus Uçağının Düşürülmesi: Uluslararası Anlaşmalar ve Hukuk Çerçevesinde Bir İnceleme”, **Türk Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Gaziantep 2016, C. 1 S. 1, ss. 33-36.
- KESKİN, Fatih; Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma Ve Birleşmiş Milletler. Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2016, ss. 25-27.
- _____ ; “Uluslararası Hukukta Savaş ve Barış”, **Mülkiye Dergisi**, Ankara, 2014, C. 38, S. 3, ss. 87-89. <http://mulkiye.org.tr/wp-content/uploads/2015/09/20.pdf> e .t.: 01/07/2017.
- KESKİN, Funda; “Uluslararası Hukukta Savaş ve Barış”, **Mülkiye Dergisi**, C. 38, S. 3, Ankara 2014, ss. 87-89. <http://mulkiye.org.tr/wp-content/uploads/2015/09/20.pdf> e.t.: 01/07/2017.
- KURAN, Selami; Uluslararası Deniz Hukuku, Arıkan Yayınevi, 2. Baskı, , İstanbul 2007, s. 55.
- MARTİNS, Mark; “Rules of Engagement for Land Forces”: **A Matter. Military Law Review**, C. 25, S. 4, ABD 1994, ss. 146-168. <http://www.dtic.mil/dtic/tr/> e.t.: 15/02/2018.

- MERAY, Seha L; “Uzayda Devletlerin Çalışmalarını Yönetecek İlkelerle İlişkin Antlaşma”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, , C. 2, S. 1, Ankara 1967, ss. 33-35.
<<http://dergipar.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000054609>>e.t.: 12/02/2017.
- ORALLI, Levent Ersin; “Uluslararası Hukukta ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu”, **Tesam Akademi Dergisi**, ss. 104-106. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tesamakademi/article> e.t.: 19/03/2018.
- PAMUK, İsmail; “Angajman Kuralları: Tanımı, Kapsamı ve Uygulanmasına İlişkin Bir İnceleme, Rules Of Engagement: A Review of Its Definition, Scope and Practice”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, , C. 32, S. 2, Ankara 2012, ss. 110-120.
- SALDIRRANE; Yıldırım; “Dünyada ve Türkiye’de Sivil Havacılık Faaliyetlerinin Gelişimi”, **Atılım Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu Dergisi**, Ankara 2011, ss. 2-7.
- SELÇUK, Mustafa; “Birinci Dünya Savaşında İtilaf Devletlerinin İstanbul’a Yönelik Hava Taarruzları”, **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 2014, C. 1, S. 2, İstanbul 2015, ss. 104-105. <http://dergipark.gov.tr> e.t.: 15/02/2018.
- TOSUN, Fatih; “Uluslararası Hukuk'ta "Kuvvet Kullanma ve Karışma" Kavramlarının Değişen Anlamı”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, C. 2, S. 1, Ankara 2009, ss. 96-99. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84536> e.t.: 16/05/2017.
- TUNÇ , Abdullah; “Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara 2015, ss. 29-35.
- YEŞİLTAS, Murat ve diğerleri; **Sınırdaki Düşman: Türkiye’nin DAİŞ ile Mücadelesi**, , Seta Yayınları, Ankara 2017, ss. 11-12.

ULUSLARARASI ANTLAŞMALAR

- BM Antlaşması (1945)
- Cenevre Sözleşmesi (1988)
- La Hey Sözleşmesi (1955)
- Lozan Barış Antlaşması (1923)
- Mondros Ateşkes Antlaşması (1918)
- Paris Sözleşmesi (2015)
- Savaşı Ulusal Politikanın Bir Aracı Olarak Yasaklayan Antlaşma (1928)
- Şikago Sözleşmesi (1944)

VERİ TABANLARI VE İNTERNET SİTELERİ

<http://www.radikal.com.tr/yazarlar/cengiz-candar/yeni-angajman-kurallari-yani-artan>

[savas-ihhtimali-1092350/](http://www.savas-ihhtimali-1092350/)

<http://www.21yyte.org/tr/>

<https://www.etimolojiturkce.com>

www.milliyet.com.tr

www.hurriyet.com.tr

www.hurriyet.com.tr

www.hurriyet.com.tr

www.cumhuriyet.com.tr

www.hurriyet.com.tr

www.aviation-safety.net

www.gercekgundem.com

<http://www.gazetebilkent.com>

<https://www.academia.edu>

<http://www.mevzuat.gov.tr>

<http://www.tarihiolaylar.com>

<https://iguhavacilik.jimdo.com>

<http://www.politics.ankara.edu.tr>

www.aktuelpsikoloji.com

<http://www.ahaber.com.tr>

http://www.ata.tsk.tr/01_hayati/milli_mucadele_donemi.html.

<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201511241019216204-turkiye-suriye-askeri-ucrusya/>

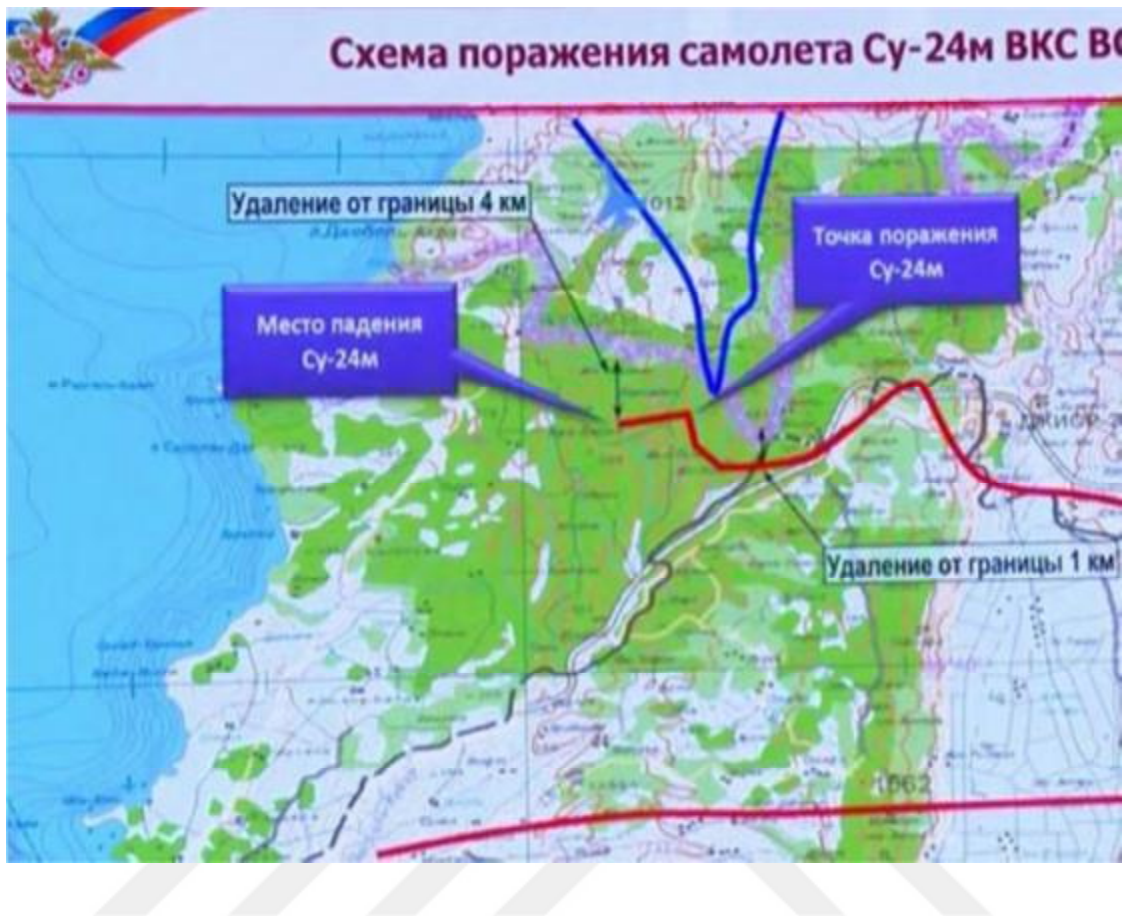
www.baskinoran.com/belge/LozanBarisAntlasmasi.pdf .

EKLER

EK 1: Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Paylaşılan Radar Görüntüsü

EK 2: Rusya Savunma Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Radar Görüntüsü

EK 3: Düşürülen Rus Savaş Uçağından Çıkarılan Ses Kayıt Cihazı (Karakutu)

EK 4: Örnek Angajman Kuralları Senaryosu

- Sınıra 5-10 km yaklaşabileceği görülen hedefler telsiz ile ikaz edilecek.
- Harekât merkezi görevlileri işlemlere devam ederken ilgili komutanlar bilgilendirilecek.
- Sınırımızda yaklaşan ve ikaz edilen uçaklar talimatlara uyumuyor ve telsiz çağrılarını duymuyorsa hedeflere öncelik havada bekleyen uçaklar yönlendirilecek.
- Havada bekleyen uçak yoksa yerde bekleyen uçaklara kalkış yaptırılacak.
- ... Tüm ikazlara rağmen sınır ihlali yapılmış ve devam ediyorsa uçaklara angaje olmayacak verilen yetki çerçevesinde düşürülecektir.

[illegible]

ÖZGEÇMİŞ

1. Adı Soyadı : Çağrı GÜÇLÜTEN

İletişim Bilgileri

Adres : Karaisalı caddesi, Mehmet Nuri Sabuncu Bulvarı, No:34
Seyhan-Adana

Telefon : 0544 831 07 97

Mail : cagrigucluten@gmail.com

2. Doğum Tarihi : 24/11/1990

3. Unvanı : Öğretim Görevlisi

4. Öğrenim Durumu : Mezun (Lisans)

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	İngiliz Dilbilimi	Hacettepe Üniversitesi	2009-2014
Yan Dal	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Hacettepe Üniversitesi	2011-2012
Yüksek Lisans	Hukuk (Tezli)	Çağ Üniversitesi	2015-2018

5. Sertifika Bilgileri

Rotary Kulübü (Liderlik Semineri)

Hacettepe Üniversitesi Dilbilim Kurultayı (Konuşmacı) (2012)

Hacettepe Üniversitesi Dilbilim Konferansı (Konuşmacı)(2014)

6. İş Tecrübesi

Mustafa Kemal Üniversitesi (2017-)

Çağ Üniversitesi (3 yıl)

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) (Stajyer) (3 ay)

Anvers Başkonsolosluğu (Stajyer) 6 ay – Dış İlişkiler Birimi

Amerikan Kültür Derneği (İngilizce Öğretmeni) 6 ay

Yenimahalle Semt Birim Koordinatörlüğü (İngilizce Öğretmenliği 12ay)

Just English (İngilizce Öğretmeni) 8 ay

Yurtdışında bulunduğu ülkeler: Belçika, Fransa, Lüksemburg, Polonya, Kazakistan

Erasmus: Belçika Gent Üniversitesi (9 ay)

Sigara Kullanımı: Kullanmıyor

7. Referanslar:

Mehmet Arıkan (Adana Cumhuriyet Başsavcı Vekili)

Deniz Çakar (T.C. Namibya Büyükelçisi)

Bekir Sarp Erzi (T.C. Anvers Konsolosu)

Prof .Dr. Nalan Büyükkantarcıoğlu (Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dil Bilimi Bölüm Başkanı)

Dr. Öğretim Üyesi Zeynep Doyuran (Lecturer at Hacettepe University)